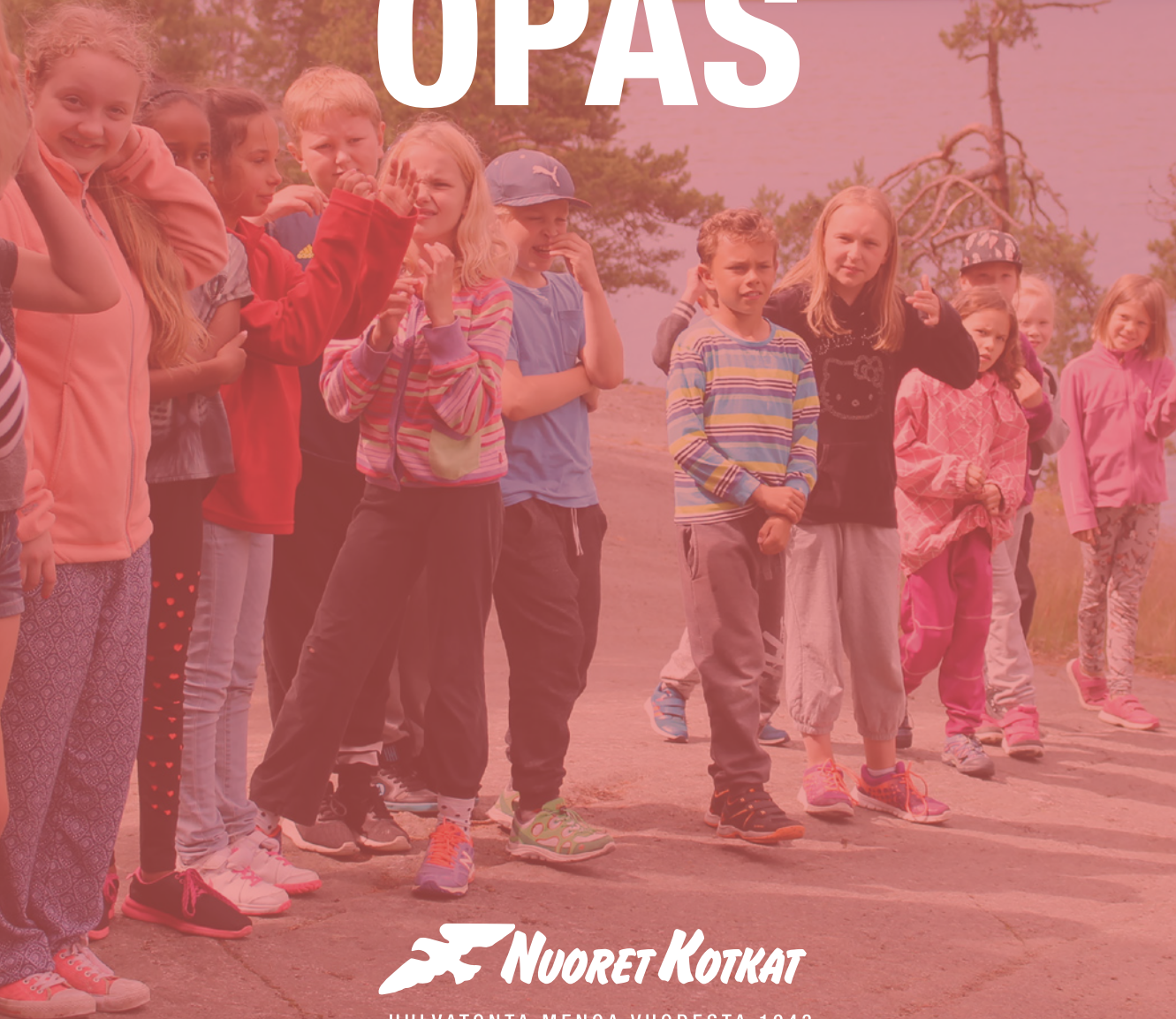

Nuorten Kotkien
**OHJAAJAN
OPAS**

 NUORET KOTKAT

HULVATONTA MENOA VUODESTA 1943

Kuinka käytät tätä opasta

Mahtavaa, että olet ohjaajana Nuorissa Kotkissa! Tämä opas on tarkoitettu sinun avuksesi. Oppaaseen on kerätty mahdollisimman kattavasti ohjaajalle tärkeitä aiheita. Oppaasta on kuitenkin pyritty tekemään kohtuullisen tiivis. Siksi opas ohjaa lukijaa myös muiden tietolähteiden äärelle. Lopusta löydät linkkejä sekä Nuorten Kotkien omiin, että muiden järjestöjen ja toimijoiden koostamiin monipuolisiin materiaaleihin eri aiheista. Jos käytät tämän oppaan paperista versiota, voit kirjoittaa verkko-osoitteen selaimen osoitekenttään tai siirtyä nettiversioon, josta on helppo klikata auki materiaaleja. Lisämateriaalit on numeroitu, ja kun tekstissä mainitaan joku materiaali, löydät suluista materiaalin numeron listalla. Esimerkiksi näin: ”Lisää tietoa aiheesta löydät KEKE -työkirjasta (2).”

Muista hyödyntää myös muita Nuorten Kotkien oppaita! Kaikki Kotkien oppaat löytyvät lopun listasta ja osoitteesta www.nuoretkotkat.fi.

Oppaan koostamisessa on käytetty Nuorten Kotkien ohjaajien haastatteluita, joissa ohjaajia haastateltiin ylisukupolvisen huono-osaisuuden torjunnasta kotkatoiminnassa. Tämä opas on rakennettu lasten ja nuorten osallisuutta, itsetuntoa ja hyvinvointia tukevan vapaa-ajan ohjaamisen oppaaksi. Hyvä vapaa-ajan toiminta, jossa saa olla oma itsensä ja oppia ja tehdä turvallisesti, auttaa jokaista lasta elämässä eteenpäin.

Lisäksi oppaan laatimisessa on hyödynnetty vapaaehtoisten, työntekijöiden, sekä koulutustyöryhmäläisten haastatteluita ja heidän kanssaan käytyjä keskusteluita.

Oppasmateriaali on tuotettu Tradekan säätöön Nuorille Kotkille vuonna 2019 myöntämällä apurahalla. Osallisuuden hyvien käytäntöjen osalta materiaalin tuottamista on tukenut myös Kansan Sivistysrahasto.

Toivottavasti oppaasta on sinulle apua!

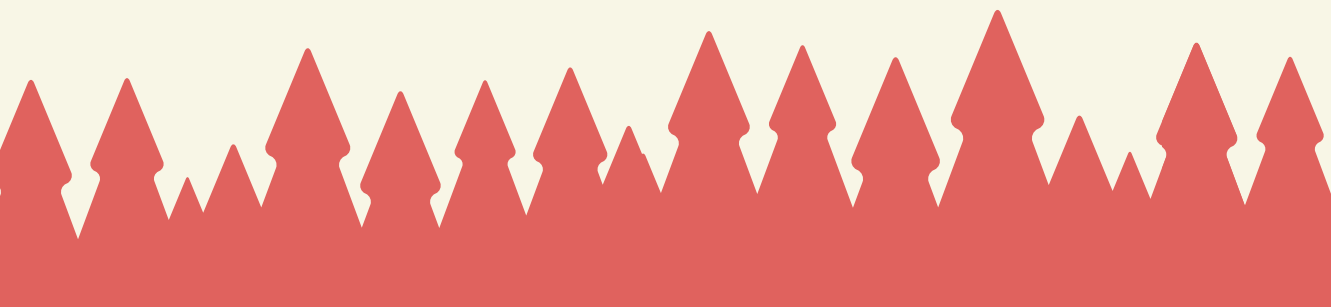
Sisällys

KUINKA KÄYTÄT TÄTÄ OPASTA	3	VERTAISOHJAAJAT	16
		Mikä on vertsu?	16
MIKSI OLEMME OLEMASSA?	6	Vertsujen koulutus	17
Visio	6		
NUORTEN KOTKIEN TOIMINTA	7	MUUT VAPAAEHTOISET	18
Järjestön rakenne	7	OSALLISUUS	19
Keskusliitto	8	Osallisuuden portaat	20
Piirijärjestöt	8	Osallisuutta mahdollistavia	
Aluejärjestöt	8	käytäntöjä ja menetelmiä	23
Osastot	8	Toimintakalenterin suunnittelu kerhossa	23
Keskusliiton hallinto	9	Osallistuva budjetointi	23
Edustajisto	9	Suunnitteluviikonloppu	
Liittohallitus	9	vertsuille ja ohjaajille	24
Puheenjohtajisto	9	Yhdessä ohjaten	24
Työryhmät	9	Lasten aloite	25
Nuorten Kotkien toimintamuodot	10	Nuorisokoordinaattori	26
		Nuorisokongressi	26
		Päättäjäreky	26
		Koulutus ja salliva kokouskulttuuri	28
OHJAAJANA NUORISSA			
KOTKISSA	11	RYHMÄN TOIMINTA JA LAPSUUS	29
Hyvä ohjaaja	11	Lapsuus ja lapsen kehitys	29
Hyvän ohjaajan ominaisuuksia	12	Ryhmän toiminta ja ryhmäytyminen	30
Toiminnan vapaaehtoisuus	13	Ryhmän vaiheet	30
Oman toiminnan arviointi	13	Ryhmäytyminen	30
Ohjaajakoulutus	14	Ryhmän normit ja toimintatapojen	
Ohjaajan jaksaminen ja hyvinvointi	15	sopiminen leirillä tai kerhossa	31
		Roolit ryhmässä	32
		TOIMINNAN SUUNNITTELU	33
		Kerhojen ja leirien suunnittelu	33
		Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus	35
		Kestävä kehitys	35

KANSAINVÄLINEN TOIMINTA	36	YLISUKUPOLVISEN HUONO-OSAISUUDEN TORJUNTA	
IFM-SEI	36	KERHO- JA LEIRITOIMINNASSA	55
ABN	37	Miten huono-osaisuus näkyy kerhoissa ja leireillä?	56
Mahdollisuudet	37	Vinkkejä huono-osaisesta perheestä tulevien kohtaamiseen ja tukemiseen	57
Kotikansainvälisyys	38		
FYYSINEN JA HENKINEN TURVALLISUUS JA TOIMINTA KRIISITILANTEISSA	39	ESTEETTÖMYYS JA YHDENVERTAISUUS	59
Turvallisuuskävely	39	Apuvälineet	60
Turvallisuussuunnitelma	40	ADHD	60
Toiminta hätätilanteessa	40	Autismikirjo	62
Onnettomuuden sattuessa	41	Mielenterveyden häiriöt	63
Onnettomuuden jälkeen	41	Kehitysvamma	63
Lastensuojeluilmoitus	42	Pitkäaikaissairaudet	64
Miten lastensuojeluilmoitus tehdään	43	Kieli	64
Henkilötietojen käsittely ja vaihtolovelvollisuus	44	Seksuaalisuus ja sukupuoli	65
Tietosuoja koskee joukko tietosuojaperiaatteita	45		
Nuorten Kotkien päihdesäännöt	46	TUKIPALVELUITA LAPSILLE JA NUORILLE NETISSÄ JA PUHELIMESSA	66
Sääntörikkomukset	46	Mielenterveys ja päihteet	66
		Väkivalta ja seksuaalinen kaltoinkohtelu	66
TUKEA JA APUA ONGELMATILANTEISIIN	47	Tietoa ja neuvontaa seksistä, seksuaalisuudesta ja suhteista	67
Lasten ja nuorten jaksaminen leireillä	47	Yleiset	67
Aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi	48		
Kiusaaminen	50	LÄHTEITÄ JA LUETTAVAA	68
Syrjintään, häirintään ja vihapuheeseen puuttuminen	52	Kirjallisia lähteitä	70
Vanhempien kanssa toimiminen ongelmatilanteissa	53		
Koti-ikävä	54		
Lasta ei haeta leiriltä tai retkeltä	54		

Miksi olemme olemassa?

Nuoret Kotkat on valtakunnallinen lapsijärjestö, joka tarjoaa turvallista ja edullista toimintaa lapsille ja nuorille.

Toiminnan perustana ovat lapsen oikeudet. Nuorten Kotkien arvot ovat **tasa-arvo, demokratia, kansainvälisyys, oikeudenmukaisuus, solidaarisuus ja yhteisöllisyys**. Toimintaa toteutetaan yhdessä lasten kanssa kerhoissa, retkillä, leireillä ja erilaisissa tapahtumissa.

Toimintaa järjestetään sekä kotimaassa että kansainvälisesti. Kotimaan toiminnan lisäksi järjestetään kesäisin leirimatkoja ulkomaille. Tarjolla on myös mahdollisuuksia osallistua kansainvälisiin koulutuksiin ja kursseille.

Tarjoamme 13-17-vuotiaille mahdollisuuden toimia vertaisohjaajana eli vertsunä kerhoissa, leireillä ja tapahtumissa ja osallistua vertaisohjaajakoulutuksiin. Nuorten Kotkien toiminta perustuu pääasiassa vapaaehtoistyöhön, ja ohjaajana toimiminen tarjoaa hyvän harrastuksen myös aikuisille.

Nuoret Kotkat on lasten etujärjestö, joka tuo esille lasten oikeuksia ja edistää lasten asemaa. Nuoret Kotkat on osa sosialidemokraattista järjestöperhettä.

Visio

Nuoret Kotkat on yhteiskunnassa vaikuttava kanava lapsen äänelle. Nuoret Kotkat tarjoaa yhdenvertaisessa, turvallisessa ja kannustavassa ympäristössä toimintaa lapsille ja nuorille.

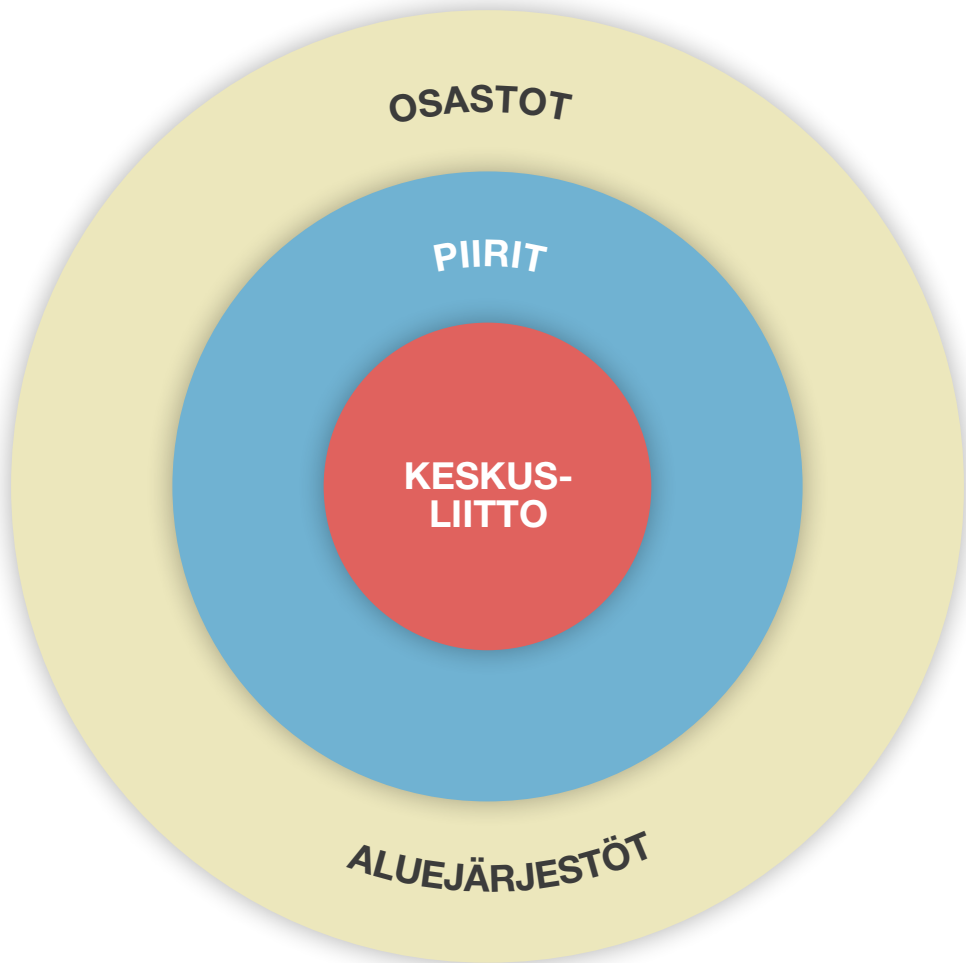
Yhdenvertaisuus: Nuoret Kotkat tarjoaa toimintaa kaikille lapsille ja nuorille. Toiminta on tasa-arvoista YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kuvaamalla tavalla.

Turvallisuus: Nuorissa Kotkissa toimivat aikuiset osaavat luoda kokonaisvaltaisesti turvallisen ilmapiirin. Turvallisuus Kotka-toiminnassa on selkein laatukriteerein kuvattu.

Kannustavuus: Nuorten Kotkien toiminta tukee lasten oma-aloitteisuutta ja osallisuutta. Toiminta Nuorissa Kotkissa kasvattaa lasta hahmottamaan maailmaa ja omia vaikutusmahdollisuuksia maailmassa. Nuoret Kotkat on ylisukupolvinen järjestö, jonka toimintaan voi osallistua missä iässä ja missä elämänvaiheessa hyvänsä.

Nuorten Kotkien toiminta

Järjestön rakenne

KESKUSLIITTO

Keskusliitto järjestää muun muassa valtakunnallisia tapahtumia, koulutuksia ja seminaareja, sekä kansainvälisiä leirejä. Liitto myös viestii ja vaikuttaa. Liitto huolehtii koko organisaation yhteisistä tarpeista esimerkiksi julkaisemalla jäsenlehti Kotkaviestiä, tuottamalla toimintaa tukevaa materiaalia sekä ylläpitämällä jäsenrekisteriä ja taloushallinto-ohjelmaa. Piirijärjestöt ovat keskusliiton jäseniä.

PIIRIJÄRJESTÖT

Piirijärjestöt ovat itsenäisiä yhdistyksiä. Nuorten Kotkien 13 piirijärjestöä muodostavat Nuorten Kotkien Keskusliiton. Piirijärjestön puolestaan muodostavat samalla alueella toimivat osastot. Piirit tukevat jäsenosastojensa toimintaa tuottamalla materiaalia ja järjestämällä koulutuksia ja tapahtumia.

Piirijärjestöt järjestävät toimintaa lapsille ja nuorille. Ne pitävät huolta vapaaehtoisten toimijoiden osaamisesta järjestämällä perehdytystä ja koulutuksia. Piirijärjestön toimintaa ohjaa kokousten välisenä aikana sen hallitus, jonka jäsenet valitaan kalenterivuodeksi kerrallaan piirin kokouksessa. Piirijärjestön kokous myös valitsee piirin edustajat keskusliiton ylimpään päättävään elimeen edustajistoon joka toinen vuosi, kahdeksi vuodeksi kerrallaan.

ALUEJÄRJESTÖT

Osassa isommista kaupungeista toimii aluejärjestöjä. Aluejärjestöt voivat osastojen tavoin järjestää leirejä, retkiä ja koulutuksia. Aluejärjestö voi tehdä omaa varainhankintaa ja hakea kaupungin toiminta-avustusta.

OSASTOT

Nuorten Kotkien henkilöjäsenet ovat osastojen jäseniä. Osastot järjestävät kerhoja, retkiä, leirejä ja erilaisia tapahtumia, tukevat ja kannustavat osallistumaan alueellisiin, valtakunnallisiin ja kansainvälisiin tapahtumiin sekä tekevät yhteistyötä kansallisten ja kansainvälisten sidosryhmien kanssa. Toiminnan sisällöistä päättävät ohjaajat ja lapset yhdessä. Jäseniltä peritään vuosittain jäsenmaksua, jonka suuruuden päättää osaston toimikunta.

Keskusliiton hallinto

EDUSTAJISTO

Edustajisto käyttää keskusliitossa ylintä päätösvaltaa. Sen tärkeimpänä tehtävänä on kehittää Nuorten Kotkien toimintaa. Edustajisto valitsee liiton puheenjohtajan ja hallituksen sekä päättää jäsenmaksujen suuruudesta. Edustajiston tehtäviin kuuluu keväällä vahvistaa toimintakertomus ja tilinpäätös sekä vastaavasti syksyllä päättää toimintasuunnitelmasta ja talousarviosta. Edustajisto antaa kannanottoja ajankohtaisista lapsipoliittisista asioista. Piirijärjestöt voivat tehdä edustajistolle toimintaa kehittäviä esityksiä.

Edustajistossa on 50 jäsentä ja se kokoontuu kaksi kertaa vuodessa. Edustajiston toimikausi on kaksi vuotta. Edustajiston jäsenet ovat piirijärjestöjen valitsema edustajia. Jokaisella piirijärjestöllä on edustajistossa 1-6 edustajaa sääntöjen määräämällä tavalla.

Edustajiston **nuorisoedustajat** ovat valintahetkellä 13-17-vuotiaita nuoria. Heidät valitsee kahdeksi vuodeksi nuorten oma vaikuttamistapahtuma Nuorisokongressi.

LIITTOHALLITUS

Liittohallitus vastaa liiton taloudesta ja hallinnosta sekä edustaa liittoa ulospäin. Liittohallituksen tehtävänä on valmistella edustajistolle toimintakertomus ja tilinpäätös sekä vastaavasti toimintasuunnitelma ja talousarvio. Liittohallituksen valitsee edustajisto.

Liittohallitukseen kuuluu puheenjohtaja, varapuheenjohtaja, kymmenen hallituksen jäsentä sekä kaksi varajäsentä. Hallituksen puheenjohtajien ja jäsenten toimikausi on kaksi vuotta siten, että joka toinen vuosi puolet liittohallituksen jäsenistä on ervuorossa. Varajäsenillä on kokouksissa läsnäolo- ja puheoikeus. Liittohallitus kokoontuu noin kuusi kertaa vuodessa.

PUHEENJOHTAJISTO

Liittohallituksen alaisuudessa toimii puheenjohtajisto, johon kuuluvat liittohallituksen ja edustajiston puheenjohtajat sekä liiton toiminnanjohtaja. Puheenjohtajiston tehtävänä on liittohallituksen kokousten valmistelu, päätöksenteon seuranta ja toimeenpano.

TYÖRYHMÄT

Liittohallitus nimeää liiton toiminnalle ja kehittämiselle tarpeelliset työryhmät. Ne vastaavat toiminnastaan liittohallitukselle, ja työryhmään kuuluu aina vähintään yksi liittohallituksen jäsen.

Vakiintuneita työryhmiä ovat kansainvälisyystyöryhmä, koulutustyöryhmä, talous- ja järjestötyöryhmä sekä Kotkaviestin toimituskunta. Näihin on haku kahden vuoden välein. Koulutustyöryhmä on ohjaajia lähinnä oleva työryhmä. Koulutustyöryhmä järjestää ja suunnittelee liiton järjestämät ohjaajien ja vertaisohjaajien koulutukset.

Nuorten Kotkien toimintamuodot

Nuorten Kotkien toimintaan voivat osallistua kaikenikäiset. Lapsille järjestetään erilaisia kerhoja, leirejä, tapahtumia ja retkiä eri puolilla Suomea. Toiminnan toteuttajina ovat vapaaehtoiset aikuiset ohjaajat ja heidän kanssaan toimivat 13–17-vuotiaat vertaisohjaajat. Toimintamme ulottuu paikalliselta tasolta kansainväliseen yhteistyöhön.

Kerhoja järjestävät osastot, aluejärjestöt ja piirijärjestöt. Kerhot on yleensä tarkoitettu noin kouluikäisille lapsille. Kerhot suunnittelevat ja toteuttavat oman toimintansa. Ne kokoontuvat tyypillisesti viikoittain tai joka toinen viikko. Teemakerhot toimivat esimerkiksi kokkauksen, retkeilyn tai elektroniikan parissa. Yleiskerhoissa sisältö vaihtelee kerhoittain.

Retkiä järjestävät osastot, aluejärjestöt ja piirijärjestöt.

Leirejä ja leirimatkoja järjestetään kaikilla toiminnan tasoilla koulujen loma-aikaan kesällä, syyslomalla ja talvilomalla sekä viikonloppuisin. Leirien kesto voi vaihdella päivästä viikkoihin. Keskusliiton leirit ovat kansainvälisiä suurleirejä, joita järjestetään kesäaikaan yleensä viiden vuoden välein, viimeksi kesällä 2018. Myös liiton leirimatkat suuntautuvat ulkomaille yleensä kansainvälisten sisarjärjestöjen leireille. Piirien, aluejärjestöjen ja osastojen leirit pidetään useimmiten Suomessa leirikeskuksissa. Joillakin piireillä on tarjolla myös päiväleirejä, joilta tullaan yöksi kotiin.

Tapahtumia järjestetään kaikilla toiminnan tasoilla. Keskusliiton tapahtumat ovat valtakunnallisia ja osastojen, aluejärjestöjen ja piirien tapahtumat voivat myös olla avoimia muidenkin alueiden lapsille ja nuorille. Vuorovuosittain järjestettävät Kotkapäivät ja Nuorten Kotkien Luontoseikkailu (KKT) ovat perinteisiä valtakunnallisia tapahtumia.

Koulutuksia järjestetään vapaaehtoistoimijoiden osaamisen tueksi. Vapaaehtoisten ja vertaisohjaajien koulutus tapahtuu pääosin omissa piirijärjestöissä. Keskusliitto järjestää valtakunnallisia vertaisohjaajakoulutuksia 13-17-vuotiaille yleensä kaksi kertaa vuodessa ja aikuisten vapaaehtoisten koulutus- ja verkostoitumistilaisuuksia 2-3 kertaa vuodessa.

Kansainvälinen toiminta on tärkeä osa Kotkaliikettä. Nuoret Kotkat tekee yhteistyötä sisarjärjestöjensä kanssa ympäri maailmaa, ja Nuoria Kotkia osallistuu vuosittain kansainvälisille leireille ja seminaareihin.

Edunvalvonnan eli vaikuttamistyön avulla Nuoret Kotkat pyrkii kehittämään Suomea ja maailmaa lapsimyönteisemmäksi, tasa-arvoisemmaksi ja oikeudenmukaisemmaksi.

Lisää tietoa hallinnosta ja kotkatoiminnasta löydät Kotkatoiminnan Käsikirjasta (5).

Ohjaajana Nuorissa Kotkissa

Hyvä ohjaaja

Ohjaaminen on yhdessä tekemistä ja toimimista ryhmän kanssa. Ohjaajan ei tarvitse olla valmis ollakseen hyvä ohjaaja. Hyvä ohjaaja on ennen kaikkea kiinnostunut lapsista ja heidän hyvinvoinnistaan ja mielipiteistään ja tunnistaa oman osaamisensa rajat. Osaaminen kasvaa kokemuksen myötä ja vahvuudet riippuvat ohjaajan omasta kiinnostuksesta ja kokemuksesta. Hyvä ohjaaja voi olla monella eri tavalla!

Hyvä ohjaaja voi olla ujo ja hiljainen. Hiljaista ohjaajaa voi olla helpompi lähestyä ja hänen kanssaan toimiminen voi olla rentoa ja rauhoittavaa lapselle. Hyvä ohjaaja voi olla innostuva ja rasavilli. Innostuva ja rasavilli ohjaaja voi saada lapsetkin innostumaan ja pitämään hauskaa. Hyvä ohjaaja voi olla vakava ja ryhdikäs. Vakava ja ryhdikäs ohjaaja voi olla luotettava ja saada lapset keskittymään toimintaan. Hyvä ohjaaja voi olla vanha tai nuori, urheilullinen tai askartelija, vakava tai nauravainen, introvertti tai ekstrovertti. Jokainen voi olla hyvä ohjaaja ihan omana itsenään.

Hyvä ohjaaja oppii mielellään uusia asioita. Ohjaajan on hyvä ymmärtää esimerkiksi ryhmän toimintaa, osallisuutta, lapsuutta ja toiminnan rakennetta ja käytäntöjä. Lisäksi ohjaajan on tärkeää tunnistaa omat voimavaransa ja opetella esimerkiksi tunnetaitoja ja joustavuutta.

Alussa ohjaaminen ja ryhmän huomion kohteena oleminen voi jännittää. Alussa tulee myös usein vastaan tilanteita, joissa ei vielä osaa toimia. Silloin voi mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi pyytää tukea toiselta ohjaajalta. Joskus ohjaaja voi toimia tavalla, joka ei ole paras mahdollinen, esimerkiksi hermostua tai suutahtaa turhaan. Silloin voi olla hyvä purkaa tilanne ryhmän kanssa, jotta luottamus ryhmän ja ohjaajan välille saadaan palautettua.

Ohjaajan tärkein vastuu on pitää huoli osallistujien turvallisuudesta. Turvallisuus koostuu sekä henkisestä että fyysisestä turvallisuudesta. Tutustu huolella tämän oppaan turvallisuutta ja ongelmatilanteita käsitteleviin lukuihin ja täydennä

turvallisuusosaamistasi jatkuvasti. Ohjaajan on tutustuttava ohjaamansa toiminnan tapahtumapaikkaan ja turvallisuussuunnitelmaan. Jos turvallisuussuunnitelmaa ei ole, tehkää sellainen.

Alussa lapset ja nuoret saattavat niin sanotusti ”testata” ohjaajaa eli kokeilla missä ohjaajan rajat menevät. Lapset voivat tehdä sellaisia asioita, joita he eivät normaalisti tutun ohjaajan kanssa tekisi, kuten kiusata ohjaajan edessä, sotkea, rikkoa, hännätä tai muuten rikkoa sääntöjä. Testaamisen tarkoitus on selvittää missä aikuisen rajat menevät. Testaamisella lapsi voi selvittää esimerkiksi tunteeko aikuinen yhteiset säännöt, osaako aikuinen sanoa ei ja onko aikuinen turvallinen. Testaaminen on ohjaajalle usein hämmentävä ja raskas koitos. Uuden ohjaajan kannattaakin valmistautua opettelemalla etukäteen säännöt ja toimintatavat ja pitäytymällä niissä tai uuden ryhmän ollessa kyseessä, aloittaa ryhmän toiminta yhteisten sääntöjen laatimisella yhdessä lasten kanssa. Testaamisen kohteena ollessa voi tuntua siltä, että joutuu koko ajan kieltämään lapsia, mikä voi saada epäilemään omaa auktoriteettia. Rauhallinen suhtautuminen ja testaamisen tunnistaminen auttaa testaamisen kohdetta. Yleensä testaaminen vähenee pian ja tilanne asettuu normaaliksi.

Ohjaajaksi kasvaminen on prosessi, joka jatkuu niin kauan kuin ohjaajana toimii. Ihan jokainen meistä opettelee vielä!

HYVÄN OHJAAJAN OMINAISUUKSIA

- Haluaa toimia ohjaajana ja tehdä asioita yhdessä lasten ja nuorten kanssa
- -Kantaa vastuun, huolehtii turvallisuudesta ja on luotettava
- -Muistaa vaitiolovelvollisuuden ja käsittelee nimilistoja oikein
- -Uskaltaa puuttua ja ratkaista ongelmatilanteita
- -Uskaltaa pyytää apua
- -Tuntee lasten kanssa sovitut toimintatavat ja pitää niistä kiinni
- -Tulee toimeen monenlaisten ihmisten kanssa ja pyrkii olemaan diplomaattinen erimielisyyksissä
- -Osaa suunnitella ja järjestää toimintatuokioita
- -Osaa tukea lapsia ja nuoria toimintatuokioiden järjestämisessä
- -Huomaa lasten ja nuorten onnistumiset ja tuo niitä esiin
- -Toimii yhdessä muiden ohjaajien ja vertsujen kanssa
- -Konfliktitilanteissa pitää itsensä rauhallisena ja keskustele rakentavasti ja lasta kuunnellen
- -Pitää puhelimen poissa ohjaustilanteissa
- Kohtaa uudet tilanteet avoimesti ja uskalltaa oppia uutta

Toiminnan vapaaehtoisuus

Lapsilla on oikeus osallistua haluamallaan tavalla ja kieltäytyä niin halutessaan toiminnasta. Vetäytyvää ja arkaa lasta on kuitenkin hyvä kannustaa osallistumaan. Kannustamisen ja painostamisen ero on tärkeää oppia tunnistamaan.

Vapaaehtoisuus on osa henkisen turvallisuuden rakentamista toiminnassa. Lapsella on oikeus vapaa-ajan toiminnassa edetä itselleen sopivalla tahdilla. Jos lapsi ei halua esimerkiksi osallistua leikkiin, voi lapselle ehdottaa, että tämä tarkkailee ensimmäisen kierroksen ja tulee toiselle kierrokselle mukaan. Jotkut lapset kokevat uudet ja ennakoimattomat asiat uhkaavina ja silloin esimerkiksi uuteen leikkiin heittäytyminen heti alussa voi olla vaikeaa.

Vapaaehtoisuus on tärkeä periaate. Kun toiminta on vapaaehtoista ja se on lupa keskeyttää haluttaessa, lapsen voi olla paitsi hauskeempaa, myös helpompaa osallistua toimintaan. Vapaaehtoisuudella saadaan mukaan myös sellaisia lapsia, jotka saattaisivat muuten jättäytyä kokonaan ohjatun vapaa-ajan toiminnan ulkopuolelle.

Oman toiminnan arviointi

Ohjaajan on hyvä kiinnittää säännöllisesti huomiota omiin onnistumisiin ja siihen, missä voisi vielä kehittyä. Itsearviointiin avulla voi tunnistaa omat vahvuudet, taidot ja oppimisen ja toisaalta myös kehitettävät, harjoittelua vaativat asiat ja puutteelliset tiedot. Oma toimintaa arvioidessa kannattaa miettiä muun muassa missä asioissa onnistut tai et onnistu ja miksi. Erityisesti onnistumisten ja epäonnistumisen syiden tunnistaminen voi auttaa kehittymään ohjaajana. Leiriläisiltä ja kerholaisilta kannattaa myös pyytää palautetta. Usein sitä saattaa tulla myös spontaanisti.

Palautteen vastaanottaminen vaatii taitoja ja palautetilanteisiin kannattaa varautua ennalta. Parasta on, jos osaa ottaa palautteen vastaan rauhallisesti ja kiitollisena siitä myös silloin, jos se on kriittistä. Palautteeseen kannattaa vastata kiittämällä, kiittaamalla että on kuullut ja huomionnut palautteen ja kertomalla, miten aikoo toimia palautteen suhteen. Lapselta voi myös kysyä, miten hän toivoisi toimittavan. Hyvä vastaus voisi olla esimerkiksi ”Kiitos kun huomautit, yritän tehdä tuon paremmin ensi kerralla.” tai ”Sinusta siis tuntuu, että olen antanut Riikan ja Riston liian usein päättää leikeistä ja että sinun ja muiden lasten toiveet eivät ole toteutuneet? Kiitos kun kerroit. Olisiko sinusta hyvä, jos pidettäisiin pieni kokous kerhoporukalla ja mietittäisiin miten voidaan pitää huoli siitä, että kaikkien leikkitoiveita toteutetaan?” tai ”Kiitos kun toit asian esiin. Juttelen siitä illalla muiden ohjaajien kanssa.”

Ohjaajan itsearviointiin on myös menetelmiä. Niitä löytyy esimerkiksi lopun materiaalista löytyvästä Nuorisoseurojen Ohjaajan itsearviointin menetelmiä ja suunnittelun välineitä -oppaasta (10).

Ohjaajakoulutus

Liitto järjestää vuosittain koulutusta ohjaajille, vertaisohjaajille ja järjestöaktiiveille. Liiton ohjaajakoulutuksessa käsitellään erilaisia ohjaajille hyödyllisiä teemoja. Teemakoulutusten lisäksi järjestämme osana ohjaajakoulutuksia koulutusta uusille ohjaajille.

Osa piireistä järjestää omaa ohjaajakoulutusta. Ohjaajakoulutus voi olla kurssimuotoista. Ohjaajaksi oppiminen voi tapahtua myös pääasiassa toiminnassa ja kokeneemilta ohjaajilta oppimalla. Monet ohjaajat ovat aloittaneet ohjaajaksi kasvamisen vertsunä ja jatkaneet aikuisena ohjaajana.

Ohjaajan kannattaa päivittää tietoaan tutustumalla erilaisiin materiaaleihin ja osallistamalla koulutuksiin. Itseopiskelu on tärkeä osa ohjaajana kasvamista. Tämä ohjaajamateriaali on tarkoitettu ohjaajan itseopiskelun tueksi ja ohjaa myös muiden itseopiskelumateriaalien äärelle.

Lukemisen ja koulutuksiin osallistumisen lisäksi osallistuminen toisten ohjaajien järjestämiin toimintatuokioihin tai vierailu esimerkiksi toiseen kerhoon voivat olla todella arvokkaita oppimistilaisuuksia. Jokainen ohjaaja on yksilö ja tekee asioita hieman eri tavalla hyvin. Siksi toisten ohjaajien toiminnan havainnointi voi opettaa paljon ja auttaa tuomaan perspektiiviä omaan ohjaamiseen. Osallistuminen toisten ohjaajiin leikkeihin ja toimintatuokioihin on erinomainen tapa oppia uusia leikkejä ja saada uusia ideoita.

Tietoa oman piirin järjestämästä koulutuksesta saat oman piirisi vastuuhenkilöiltä. Liiton koulutuksista saat tietoa liiton nettisivujen ja sosiaalisen median kautta ja omasta piiristäsi.

Ohjaajan jaksaminen ja hyvinvointi

Joskus leirielämä tai kerhon vetäminen voi käydä ohjaajan voimille. Avoin ja keskustelevalta ilmapiiri ja hyvä työnjako suojaavat paljolta.

Kerhossa on hyvä, jos voi jakaa vastuuta toisten kanssa. Esimerkiksi kerhon ohjaaminen vuorotellen toisen/toisten ohjaajien kanssa tekee kerhon ohjaamisesta vapaaehtoiselle kevyempää. Myös tuuraajia on tärkeää olla saatavilla tarvittaessa. Yhdessä ohjaaminen on aina helpompaa, kun pääsee jakamaan kokemuksia ja tukea on aina saatavilla. Myös aktiiviset vertsut keventävät kerho-ohjaajan taakkaa. Pidä toimintaa suunnitellessasi huoli omista voimavaroistasi ja pyydä mahdollisuuksien mukaan apua kerroille, joilla ohjelma vaatii ohjaajalta enemmän.

Kerhon ohjaajien ja vertsujen kannattaa säännöllisesti kokoontua keskustelemaan kerhon arjesta ja kuulumisista. Jos työskentelet yksin tai sinulla on ohjaajakaveriin liittyviä ongelmia, voit aina ottaa yhteyttä oman piirisi ihmisiin tai keskusliittoon. Kunhan pitää huolen siitä, ettei riko vaitiolovelvollisuuttaan ja että lasta ei voi tunnistaa kertomuksista, voi asioista keskustella myös vaikkapa perheen tai ystävän kanssa.

Vaikeissa tilanteissa voi kääntyä myös erilaisten auttavien tahojen ja asiantuntijajärjestöjen puoleen ja tarpeen mukaan ohjata perhettä oikeiden palveluiden äärelle. Myöhemmin tässä oppaassa kerrotaan muun muassa lastensuojelusta sekä erilaisista matalan kynnyksen palveluista ja erilaisten vähemmistöryhmien etujärjestöistä, joista voi hakea apua ja neuvoja.

Leirit ovat tyypillisesti paitsi antoisia, myös intensiivisiä ja rankkoja. Leireillä ohjaajajayhteisön tuki ja ohjaajien ja vertsujen ohjaajapalaverit ovat tärkeitä jaksamisen ja leirin sujuvuuden kannalta. On tärkeää päästä jakamaan vastuuta ja pohtimaan yhdessä mahdollisia haasteita leirillä. Muistakaa myös antaa toisillenne hyvää palautetta, olette sen ansainneet! Vuorovaikutus palavereissa ja päivän aikana toisten ohjaajien kanssa on arvokasta. Ohjaajapalavereissa ja leiriä suunnitellessa kannattaa myös tehdä vuorojakoa siitä, kuka minäkin päivänä valvoo myöhään, herää aikaisin ja kuka saa pitää taukoa lounaan jälkeen. On tärkeää pitää huoli siitä, että kaikki saavat leirin aika riittävästi lepoa ja vapaa-aikaa.

Myös ohjaajan itsensä on tärkeää pitää huoli jaksamisestaan. Vaikka illalla olisikin mukavaa jutustella myöhään yöhön muiden ohjaajien kanssa, muista pitää huoli siitä, että saat tarpeeksi unta. Pyrkikää löytämään mukavia aikuisten hetkiä päiväsaikaan, ettei nukkumaanmenosta seuraa ulkopuolisuuden kokemusta. Lisäksi aina kun mahdollista, kannattaa ottaa pieniä omia hetkiä. Voit mennä saunaan lueskelemaan, rantaan soittamaan ystävälle tai kuunnella musiikkia makuupussiin kääriytyneenä. Pienet omat hetket ovat jatkuvan kohtaamisen ja läsnäolon keskellä tärkeitä.

Muista myös pitää huoli siitä, että omat leirivarusteet ovat kunnossa. Liian ohut makuupussi, puuttuvat sadevarusteet ja tyhjenevä makuualusta voivat tehdä leirin ohjaamisesta tarpeettoman rankan kokemuksen. Hyvät yöpymisvälineet takaavat hyvät yöunet, ja säähän sopivat varusteet suojelevat sairastumiselta, ikävältä ololta ja lisäävät ohjaajan uskottavuutta. On aika turhaa kehottaa lasta pukemaan sadetakki päälle, jos itse on pukeutunut märkään huppariin.

Vertaisohjaajat

Mikä on vertsu?

Nuoret Kotkat on varhaisnuorisoyhdistys, jonka yhtenä tavoitteena on kasvattaa aktiivisia kansalaisia. Vertaisohjaajien ja lasten osallisuus toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa on tärkein keinomme aktiivisten kansalaisten kasvattamiseen.

Vertsu on nuori ohjaaja, joka opettelee vielä ohjaajana toimimista. Vertsulla on oikeus aikuisen ohjaajan opastukseen ja tukeen. Vertaisohjaajat voivat kantaa vastuun ohjaustuokiosta ja ohjata sen itsenäisesti, mutta aikuisen ohjaajan tulee aina olla lähellä ja tarvittaessa käytettävissä.

Vertaisohjaajan ei vielä tarvitse selvittää yllättävistä ja vaikeista tilanteista yksin, vaan hän voi ja hänen tulisikin pyytää apua vastuun kantavalta aikuiselta ohjaajalta ja aina kertoa aikuiselle konflikteista ja vaikeista tilanteista. Esimerkiksi rangaistuksista ja kiusaamistilanteiden selvittelystä vastuussa on aina aikuinen. Myös asioiden selvittely vanhempien kanssa on aina aikuisen ohjaajan tehtävä.

Kaikki vertsut eivät välttämättä halua ainakaan heti ryhtyä ohjaamaan toimintaa. Vertsut voivatkin ohjaamisen lisäksi esimerkiksi auttaa monenlaisissa järjestelyissä, pyörittää leirin kioskia, lämmitteä saunaa tai järjestää iltaohjelmaa. Samoin kuin on monta tapaa olla hyvä ohjaaja, on myös monta tapaa olla hyvä vertsu. Jokaisella vertsulla on vahvuuksia, joita kannattaa hyödyntää! Kannattaa siis kuunnella nuorten toiveita ja tarjota erilaisia mahdollisuuksia. Vertsuja kannattaa tukea ja kannustaa kokeilemaan rohkeasti, sillä vain tekemällä voi lopulta oppia.

Hyvä ohjaaja kasvattaa aktiivisia vertaisohjaajia, jotka ideoivat, ehdottavat ja toimivat itsenäisesti. Vertaisohjaaja ei ole avustaja, jolle ohjaaja lykkää ikävät työt. Vertaisohjaajat ohjaavat leireillä toimintaa oman kiinnostuksensa mukaan siinä missä aikuiset ohjaajatkin. Vertaisohjaajat ovat aikuisten ohjaajien kanssa samalla viivalla ohjelman suunnittelussa, järjestämisessä ja leirin tai kerhon järjestelyissä, mutta lopullinen vastuu on aikuisella. Tällöin vertsujen on myös turvallista kasvaa ja oppia. Kun vertsu saa vastuuta, taidot kehittyvät ja vertsu tarvitsee vähitellen yhä vähemmän tukea ja ohjausta ja kasvaa itsenäiseksi ohjaajaksi ja aktiiviseksi kansalaiseksi.

Vertsun vastuu rajautuu ohjaajan kanssa sovittuihin leikkien ja tuokioiden järjestelyiden tai muiden sovittujen tehtävien hoitamiseen. Lisäksi vertsu on vastuussa

omasta toiminnastaan. Vertsu on esimerkki pienemmille lapsille. Vertsuilu saa ja sen kuuluu olla hauskaa, mutta vertsunä on erityisen tärkeää muistaa yhdessä sovitut toimintatavat. Vertsulla on myös mahdollisuus omalla innostuneella, aktiivisella ja jokaista kunnioittavalla ja tukevalla toiminnalla antaa hyvää esimerkkiä ja innostaa myös lapsia mukaan toimintaan.

Joissain tilanteissa vertsu voi olla arvokas välikäsi ohjaajien ja lasten välillä. Joskus vertsun kuullen kerrotaan sellaisista asioista, joista aikuiselle ei uskalleta kertoa ja vertsu voi toimia viestinviejänä lasten ja ohjaajien välillä.

Muista, että vertsohjaajat ovat korvaamattomia apukäsiä ja tulevaisuuden ohjaajia. Muista kiittää vertsuja ja antaa kannustavaa palautetta. Osoita, että vertsut ovat tärkeitä ja arvokkaita. Uutta opetellessa tapahtuu joskus myös virheitä tai epäonnistumisia. Aikuisen ohjaajan on hyvä olla tarvittaessa valmiina auttamaan, jos tilanne pääsee yllättämään. Keskustele tapahtuneesta vertsun kanssa myötätuntoisesti ja ymmärtäväisesti ja ennen kaikkea kannusta eteenpäin. Virheitä ei kannata jäädä murehtimaan. Muista, että vertsu ei ole aikuinen. Nuori opettelee vielä ja virheet ovat osa oppimista. Virheiden myötä opitaan mitä kannattaisi tehdä eri tavalla ja mihin kannattaa varautua. Paraskaan ohjaaja ei selviä aina virheittä!

Vertsukoulutuksen käyneen nuoren tulisi

- selviytyä itsenäisesti leikinohjauksesta
- osata avustaa lapsia esim. askartelussa
- hallita toimintatuokion pitäminen
- uskaltaa puuttua ongelmiin ja ratkaista ongelmatilanteita yhdessä aikuisen kanssa
- toimia yhteistyössä muiden ohjaajien kanssa
- pitää lupauksensa ja olla ajoissa paikalla.

Seuraavassa luvussa kuvatut osallisuuden menetelmät ovat hyödyllisiä vertsohjaajien kanssa työskentelyssä.

Vertsujen koulutus

Vertsohjaajien koulutus vaihtelee piireittäin. Joissakin piireissä vertsohjaajien koulutus on järjestelmällistä ja koulumaista, joissakin satunnaisempaa. Pienemmät piirit voivat järjestää vertsukoulutuksia myös yhdessä muiden piirien kanssa. Vertsohjaajien koulutukset toteutetaan useimmiten koulutusviikonloppuina. Myös pidempi nuorisoleirimalli on mahdollinen. Keskusliitto järjestää vertsohjaajille koulutusta yleensä kaksi kertaa vuodessa. Keskusliiton koulutuksista vastaa koulutustyöryhmä, joka koostuu monen ikäisistä aktiiveista.

Koulutuksen järjestävät tyypillisesti piirin työntekijät, mutta monet piirit kouluttavat myös vertsohjaajia tai nuoria aikuisia kouluttajiksi, jotka ovat mukana suunnittelemassa vertsohjaajien koulutusta ja toteuttamassa koulutussisältöjä. Esimerkiksi Espoossa kouluttajakoulutettavat valitaan halukkuuden ja innokkuuden perusteella. Nuori kouluttaja voi ottaa itselleen sopivan roolin koulutuksessa, esimerkiksi ohjata leikkejä, järjestää iltaohjelmaa tai jopa ohjata oman koulutusosionsa.

Muut vapaaehtoiset

Nuorten Kotkien toiminta pyörii vapaaehtoisvoimin. Ilman vapaaehtoisia kotkatoiminta ei olisi mahdollista. Kaikki vapaaehtoiset eivät suinkaan ole ohjaajia ja sekä nuoret, että aikuiset vapaaehtoiset voivat kantaa kortensa kekoon myös muuten kuin ohjaajina.

Hallinnon vapaaehtoisia toimii luottamustehtävissä ja Nuorten Kotkien hallinnossa kaikilla järjestön tasoilla. Järjestöosaajat pitävät huolen siitä, että Nuoret Kotkat toimii ja kehittyy, talous pysyy kunnossa ja päätökset tehdään ajallaan.

Myös leireillä, kerhoissa ja tapahtumissa tarvitaan vapaaehtoisia moniin eri tehtäviin. Leireillä tarvitaan vapaaehtoisia esimerkiksi leirikeittiössä, tavarankuljetuksissa sekä leirihuollossa, kuten telttojen pystyttämisessä, halonhakkuussa, saunan lämmittämisessä, siivouksessa ynnä muussa. Kerhoissa tarvitaan toisinaan apua hankinnoissa ja tavarankuljetuksissa, erilaisissa valmisteluissa, välipalan valmistuksessa ja esimerkiksi kerhon retkillä lasten kuljettamisessa retkipaikalle. Tapahtumissa tarvitaan ensiapu- ja turvallisuusvastaavia, tavarankuljettajia ja kantajia, ruokailuiden ja iltapalan järjestäjiä, majoitusvastaavia, opaskylttien ja muiden materiaalien tekijöitä ennen tapahtumaa ynnä muita apukäsiä.

Kankaan torpan ylläpito ja huolto tapahtuu vapaaehtoisvoimin. Torpan talkoissa nikkaroidaan, haravoidaan, siivotaan ja huolletaan. Lisäksi pitkin vuotta Kankaan torpalla on erilaisia huoltotöitä.

Tekemistä löytyy siis muillekin kuin ohjaajille ja kaikki vapaaehtoiset ovat tärkeitä! Myös vertsuikäisten kanssa on tärkeää huomioida, että kaikki eivät välttämättä halua ohjata, mutta ovat kuitenkin mielellään mukana vapaaehtoistoiminnassa. Vertsuja voi hyvin rekrytoida vaikkapa leirihuoltoon tai keittiöavuksi tai kannustaa mukaan hallintoon heidän oman kiinnostuksensa mukaan.

Osallisuus

Lasten osallisuus on Nuorten Kotkien tärkeä periaate. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä itseään koskevissa asioissa ja mielipide tulee myös ottaa huomioon. Osallisuus päätöksentekoon kuuluu siis lapsen oikeuksiin. Osallisuus parantaa toiminnan ja päätöksenteon laatua ja demokratian toteutumista, kun lasten tieto ja mielipiteet tulevat käyttöön. Osallisuus myös edistää lasten taitoja, kuten keskustelu-, neuvottelu-, priorisointi- ja päätöksentekotaitoja ja lisää kokemuksia omasta osaamisesta ja kohottaa itseluottamusta. Nämä taidot ja kokemukset ovat valtavan tärkeitä läpi elämän ja voivat olla avain valoisaan tulevaisuuteen. Osallisuus on olennainen osa kasvua aktiiviseksi kansalaiseksi. Osallisuus ehkäisee lasten ja nuorten syrjäytymistä ja voi suojella perheen mahdollisten ongelmien siirtymiseltä lapselle. Osallisuus on myös tärkeää lasten suojelemiseksi, sillä lapsia kuuntelemalla voi selvittää sellaisia asioita, joihin on tärkeää puuttua.

Osallisuus tarkoittaa sitä, että lapset ja nuoret saavat vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin ja toimintaan ja tehdä aktiivisesti asioita omassa elinympäristössään sen sijaan, että joku muu päättäisi asioista ja lapset ja nuoret olisivat vain toiminnan kohteita. Kun osallisuus toteutuu, lapset ja nuoret pääsevät itse tekemään asioita aikuisten kanssa ja aikuisten tukemina. Osallisuutta voi olla esimerkiksi toimintaan vaikuttaminen kerhoissa ja leireillä, mukanaolo järjestön päätöksenteossa, kannanottojen tekeminen ja mielipiteen esiin tuominen lapsia tai nuoria koskevissa asioissa vaikkapa kotikunnassa, järjestössä, koulussa tai valtakunnallisesti. Osallisuutta voi olla myös vertaisohjaajien tai lapsiryhmän järjestämä tilaisuus, työpaja tai tapahtumapiste tapahtumassa tai leirillä.

Osallisuuden tunnistaminen voi joskus olla vaikeaa. Siksi on tärkeää tarkkailla omaa toimintaa ja huomata missä asioissa osallisuus toteutuu ja missä sen eteen voisi tehdä vielä hieman enemmän. Jos huomataan, että osallisuus ei toteudu jollakin toiminnan alueella, on hyvä miettiä konkreettisia tavoitteita, joita lähteä toteuttamaan. Konkreettisia tavoitteita voivat olla esimerkiksi

- järjestää jokaisella leirillä vertaisohjaajien järjestämiä toimintatuokioita
- ottaa kerhoissa käyttöön osallistava budjetointi
- valita vähintään 3 alle 20 -vuotiasta piirin hallitukseen.

Osallisuuden edistämisessä on tärkeää, että ohjaajalla on käsitys ja ymmärrys siitä mitä osallisuus on ja että toimintaa toteuttavilla aikuisilla on myönteinen ja kiinnostunut asenne osallisuuden luomia mahdollisuuksia kohtaan. Lasten ja nuorten osallisuus parantaa toiminnan laatua ja on tärkeä osa lasten ja nuorten kasvua aktiivisiksi kansalaisiksi ja järjestön jäseniksi. Osallisuuden avulla pidetään huolta lapsista ja nuorista, toiminnan laadusta ja järjestön tulevaisuudesta.

Osallisuuden portaat

Osallisuudella voidaan ajatella olevan eri tasoja. Yksi tapa ymmärtää osallisuutta on Hartin osallisuuden portaat. Hartin osallisuuden portaissa on kahdeksan askelmaa. Kolmella alimmalla oleva toiminta ei ole oikeastaan osallisuutta laisinkaan, vaikka se ensisilmäyksellä saattaakin näyttää siltä. Erityisesti kolmen ylimmän tason osallisuuteen kannattaa kiinnittää säännöllisesti huomiota ja pyrkiä jatkuvasti lisäämään sitä toiminnassa. Kuvauksissa käytetään sanaa projekti. Projektilla voidaan tässä tarkoittaa arkisia asioita, vaikkapa kerhokerran tai leirin toimintatuokiota, leiriä kokonaisuudessaan tai sitten jotakin erityistä projektia, jonka toteutatte.

Alimmalla portaalla on **manipulointi**. Manipuloinnin tasolla lasten ajatuksia manipuloidaan niin, että ne edistävät aikuisten tavoitteita. Hartin esimerkkitalanteessa lapset kantavat kylttejä, joissa on poliittisia iskulauseita ja marssilla pyritään vaikuttamaan lapsia koskeviin päätöksiin. Jos lapset eivät ymmärrä mistä on kysymys, toiminnassa manipuloidaan lapsia.

Toisella, **koristamisen** portaalla lapsia käytetään tunnelman luojina. Lapset toimivat koristeina ilman että itse erityisesti haluaisivat olla mukana. Lapsia voidaan esimerkiksi houkutellessa esiintymään tilaisuudessa palkinnon avulla. Tämä ei kuitenkaan ole manipulointia, jos aikuiset eivät teeskentele, että toiminnan taustalla olisi lasten oma innostus.

Kolmantena tulee **näennäisen osallistumisen** porras, jolla lapsia kuullaan muodollisesti, mutta vaikuttamismahdollisuudet ovat näennäisiä. Lapset eivät voi vaikuttaa mistä aiheesta keskustellaan, miten keskustellaan ja miten he esittävät asiansa, vaikka heille annetaankin mahdollisuus käyttää ääntään. Voi myös olla, ettei heillä ole mahdollisuutta valmistautua ja muotoilla omia lausuntojaan. Tästä voisi olla esimerkkinä paneeli, johon aikuiset ovat valinneet hyvin käyttäytyviä lapsia istumaan kiltisti omilla tuoleillaan. Lapset eivät välttämättä edusta ikäryhmäänsä. Lapset eivät myöskään ole välttämättä saaneet valmistautua riittävästi tapahtumaan tai sen aihepiiriin.

Jotta lasten osallisuudesta voidaan puhua, seuraavien ehtojen on täyttyvä:

1. lapset ymmärtävät projektin tarkoituksen,
2. lapset tietävät, kuka teki päätöksen heidän osallisuutensa varmistamisesta ja miksi
3. heidän osallisuudellaan on todellinen merkitys
4. he osallistuvat projektiin vapaaehtoisesti sen jälkeen, kun heille on selvitetty, mistä on kyse.

Neljä seuraavaa osallisuuden portaiden askelmaa kuvaavat sellaisia tilanteita, joissa nämä ehdot toteutuvat.

Neljännellä, **ohjeistetun ja informoidun osallisuuden** portaalla lapset saavat osallistua johonkin projektiin. Toiminta on kuitenkin aikuisten valmiiksi suunnittelemaa, eikä lapsilla ole mahdollisuutta vaikuttaa.

Viidennellä **konsultoidun ja informoidun** osallisuuden portaalla lapset saavat mahdollisuuden konsultoida aikuisten projekteja. Projektit ovat aikuisten suunnittelemissa ja toteuttamissa, mutta aikuiset kysyvät lasten mielipidettä. Lapsia kuullaan ja heidän sanomisensa otetaan vakavasti. Lapsille on myös selvää, mistä projektissa on kyse ja mikä merkitys heidän mielipiteellään on.

Kuudennella **aikuisten aloite, yhteiset päätökset** portaalla lapsilta ei ainoastaan kysytä mielipidettä, vaan he saavat myös osallistua päätöksentekoon. Aikuiset jakavat valtaa lasten kanssa, joten kyse on todellisesta osallisuudesta. Projektit ovat kuitenkin aikuisten suunnittelemissa ja johtamissa. Hart mainitsee esimerkiksi kuudennesta portaasta

lasten uutisprojektin, jossa lapset toimittivat ammattijournalistien avustuksella oman sanomalehden.

Seitsemännellä **lasten aloittaman ja ohjaaman osallisuuden** portaalla projektit ovat lasten alulle panemia. Lapset myös ohjaavat projektin kulkua itsenäisesti ilman aikuisen apua. Seitsemännelle portaalle on mahdollista päästä, kun olosuhteet ovat sallivia ja lasten omiin projekteihin kannustavia. Hart mainitsee esimerkkinä seitsemännestä portaasta tilanteen, jossa koululaiset rakensivat padon koulun taakse. Vanhemmat valittivat opettajille lasten likaantuneista vaatteista, mutta opettajat ymmärsivät leikin arvon ja kehottivat vanhempia lähettämään lapset kouluun sellaisissa vaatteissa, jotka saisivat likaantua.

Kahdeksannella ja ylimmällä **lasten aloite ja jaettu päätöksenteko** -portaalla projektit ovat lasten alulle panemia, mutta lapset ottavat aikuiset mukaan päätöksentekoon. Esimerkkitalanteessa Hart vei pienen koululaisryhmän metsään tarkkailemaan eläimiä erityisesti sitä varten rakennetusta piilopaikasta. Lapset saivat lomakkeet, johon he tekivät merkintöjä havainnoistaan. Muut lapset, jotka kuuluivat tästä, halusivat soveltaa samaa menetelmää koululuokassa. He rakensivat pulpeteista tarkkailupaikan, jossa he havainnoivat luokkakaveriensa toimintaa ja merkitsivät havainnoita lomakkeisiin. Luokan opettaja tuli mukaan lasten projektiin ja antoi ehdotuksia, miten lomaketta ja tarkkailupaikkaa voisi muokata paremmin tarkoitukseen sopivaksi. Projektin avulla lapset saivat arvokasta tietoa omasta käyttäytymisestään, oppivat uusia strategioita konfliktitilanteiden hallintaan ja saivat uusia ideoita luokkahuoneen järjestelyyn.

Osallisuutta mahdollistavia käytäntöjä ja menetelmiä

TOIMINTAKALENTERIN SUUNNITTELU KERHOSSA

Kotkakerhoissa toimintakalenteri suunnitellaan tyypillisesti yhdessä lasten kanssa. Kalenteriin voi mahdollisuuksien mukaan jättää myös tilaa myöhemmin tuleville ideoille. Toimintakalenterin suunnittelussa on tärkeää huomioida se, että myös hiljaisemmat kerholaiset saavat mahdollisuuden osallistua suunnitteluun. Anna siis ehdotusten tekemiselle aikaa! Toiveiden esittäminen kirjoittamalla tai piirtämällä tai kahden kesken ohjaajalle kertomalla sopii osalle lapsista avointa keskustelua paremmin. Yksi mahdollinen toimintatapa on ensin pyytää kaikkia täyttämään toivelaput ja sitten käydä yhteinen keskustelu. Jos toiveissa on sellaisia, joita ei esimerkiksi hinnan vuoksi voida toteuttaa, on tärkeää perustella asiat lapsille. Suunnittelussa voidaan käyttää myös osallistuvaa budjetointia.

Sen lisäksi, että aikuiset voivat toteuttaa lasten valitsemia toiveita, lapset järjestävät usein mielellään itsekin ohjelmaa. Jos lapset esimerkiksi haluavat pitää diskon tai järjestää kykykilpailun, heitä voi valtuuttaa järjestelyissä ja jopa antaa budjetin, jolloin ohjaaja tukee ja kannustaa järjestelyissä lasten tarpeen mukaan.

Kun toimintakalenteri on suunniteltu, se laitetaan esille ja jaetaan kaikille kerholaisille kotiin vietäväksi.

OSALLISTUVA BUDJETOINTI

Osallistuvaa budjetointia voidaan käyttää sekä pienempien lasten että vertsurien kanssa. Osallistuvalla budjetoinnilla tarkoitetaan sitä, että toiminnassa mukana olevat lapset ja nuoret saavat päättää etukäteen sovitun rahasumman osalta mihin se käytetään. Osallistuva budjetointi lisää lasten osallisuutta toiminnassa, auttaa hahmottamaan miksi jotakin tehdään ja opettaa talouden ja suunnittelun taitoja. Osallistuvan budjetoinnin kautta kaikki ovat mukana tekemässä valintoja siitä, miten rahaa käytetään ja ymmärtävät paremmin toiminnassa käytettävissä olevat varat.

Kaikille kerrotaan, kuinka paljon rahaa on varattu osallistuvaan budjetointiin. Aluksi voidaan esimerkiksi pyytää lapsia ja nuoria ehdottamaan asioita (esimerkiksi hankintoja, parannuksia, retkikohteita, toimintatuokioita...) vapaasti esimerkiksi lapuilla. Sen jälkeen lasketaan minkä verran kuhunkin ehdotukseen tarvittaisiin rahaa ja äänestetään tai keskustellen yhdessä päätetään, mitkä ehdotuksista toteutetaan. Osallistuvan budjetoinnin myötä lapsetkin ymmärtävät, miksi jotakin tehdään tai ei tehdä, ja he saavat itse olla päättämässä asiasta. Osallistuvan budjetoinnin voi hyvin yhdistää osaksi esimerkiksi leirin, kerhon tai jopa koko toimintavuoden suunnittelua. Osallistuvaa budjetointia voi tehdä hyvinkin pienimuotoisesti, esimerkiksi kerhon retkiä suunnitellessa.

SUUNNITTELUVIIKONLOPPU VERTSUILLE JA OHJAAJILLE

Osallistavaa suunnittelua voidaan tehdä kerhoissa, leireillä tai koko vuoden toimintaan liittyen. Lapset ja nuoret tulisivat mukaan suunnitteluun aina. Yksi Kotkien käytössä oleva osallistavan suunnittelun malli on suunnitteluviikonloppu ennen kesän leirejä.

Suunnitteluviikonloppu on sekä ohjaajille että kesän leireille osallistuville vertsuille tarkoitettu tapahtuma. Suunnitteluviikonlopussa ohjaajat ja vertsut ryhmäytyvät, koulutautuvat ja suunnittelevat leiriä. Ryhmäytymisen kautta on mahdollisuus tutustua toisiin ja toisaalta myös oppia ryhmäytymisen menetelmiä käytännössä. Viikonlopun aikana ehtii myös kokeilemaan esimerkiksi, miltä tuntuu ohjata leikkejä ja järjestää iltaohjelmaa. Koulutuksellisen osion teema valitaan tarpeiden ja toiveiden mukaan.

Suunnitteluosuudessa suunnitellaan leiritiimeissä keskustellen leirien ohjelmatuokioiden ja aikataulu. Jos leirillä on lasten ja nuorten toivoma teema, ohjelma rakennetaan teeman ympärille. Nuoret ovat miettineet leirien teemoja vertaisohjaajien koulutuksissa. Suunnitteluosuudessa voidaan suunnitella myös markkinointia ja viestintää. Jokaiselle vastuualueelle, tehtävälle ja toimintatuokiolle nimetään suunnitteluviikonlopun aikana vastuuhenkilöt. Ohjaajille ja vertsuille perustetaan myös leirin oma WhatsApp-ryhmä, jossa voidaan sopia leiriä koskevista asioista. Vertaisohjaajille annetaan päätäntävalta ohjelmasta ja he pääsevät oman kiinnostuksensa mukaan suunnittelemaan, valmistelemaan ja ohjaamaan toimintaa. Työnjako ja se, että toiminta suunnitellaan tarkasti, turvaa vertsun mahdollisuuksia onnistua. Etukäteen sopiminen ja suunnitteleminen on tärkeää! Aikuisen tehtävänä on mahdollistaa toimintaa ja tarvittaessa asettaa rajoja esimerkiksi budjetin suhteen ja pitää huoli toiminnan turvallisuudesta.

Suunnittelussa voidaan käyttää erilaisia menetelmiä, kuten hiljaista keskustelua. Hiljaisessa keskustelussa isoille papereille kirjoitetaan kysymyksiä ja jokainen käy omassa tahdissaan kommentoimassa niitä. Tämän jälkeen papereiden sisällöt puretaan ja niistä voidaan keskustella lisää. Menetelmiä kannattaa käyttää oman osaamisen ja kiinnostuksen mukaan. Menetelmiä ja leikkejä voi oppia paitsi lukemalla, myös osallistamalla koulutuksiin, seminaareihin ja muihin tapahtumiin ja kirjaamalla ylös hyväksi havaittuja menetelmiä.

YHDESSÄ OHJATEN

Tuettu ohjaaminen sopii hyvin eri ikäisten lasten kanssa tehtäväksi. Menetelmää voi säätää sen mukaan, kuinka paljon lapset osaavat tehdä itsenäisesti tai tarvitsevat tukea. Tuetun ohjaamisen tarkoituksena on rikkoa käytäntöä, jonka mukaan aikuiset aina ohjaavat lapsia ja sen sijaan kokeilla mitä tapahtuu, jos lapset pääsevätkin aikuisten tukemana ohjaamaan toisia lapsia. Tuettu ohjaaminen on helppo ja joustava menetelmä osallisuuden lisäämiseen. Tuetussa ohjaamisessa on tärkeää sovittaa tuen määrä tarpeeseen. Pienimpien lasten kanssa tuettu ohjaaminen on selkeästi ohjattu prosessi.

Pienten lasten kanssa prosessi voi olla esimerkiksi seuraava. Suunnittelu ja valmistelu voidaan jakaa useammalle tapaamiskerralle pieniksi toimintatuokioiksi:

1. Ensimmäiseksi keskustellaan lasten kanssa mitä he itse tekevät mielellään kerhossa/ leirillä
2. Mitä yhteistä näissä oli? Toistuiko joku asia? Mitä haluttaisiin järjestää muille? (esimerkiksi toiselle kerholle tai leirikylälle)
3. Pienten lasten kanssa suunnittelussa voidaan käyttää esimerkiksi inspiroivia kuvia, joiden avulla keskustellaan ja päätetään esimerkiksi teemasta, tunnelmasta ja koristelusta.
4. Suunnitteluun voi kuulua esimerkiksi koristeiden ja mainosten askartelua, ohjelman suunnittelua, musiikin tekemistä tai valitsemista ja ohjaamisen harjoittelemista yhdessä.
5. Lopputuloksena on lasten tuetusti järjestämää ohjelmaa. Riippuen lasten toiveista, he voivat päättää järjestää esimerkiksi rentoutustuokion, temppuradan, retken, pelin, liikuntatuokion, askartelua, diskon tai mikä ikinä heitä kiinnostaakaan.
6. Menetelmä on tarpeen mukaan joustava ja tarjoaa onnistumisen ja pystymisen kokemuksia lapsille. On tärkeää voida antaa jotain toisille ja kokea, että osaa ja pystyy itse tekemään asioita, joilla on merkitystä toisille ihmisille. Suunnittelu ja toteuttaminen yhdessä muiden kanssa on myös itsessään hauskaa puuhaa.

LASTEN ALOITE

Lasten kerho ja leiritoiminnan järjestämisen lisäksi Nuoret Kotkat toimii lasten äänenä. Nuorten Kotkien kautta on mahdollista tuoda esiin lasten aloitteita. Valtakunnalliseen politiikkaan liittyviä aloitteita voi tehdä keskusliiton kautta. Paikallisia aloitteita voi tehdä yhdessä piirijärjestön kanssa.

Jos lapsilla on huolia tai jokin teema nousee keskusteluissa esiin, lasten kanssa voi tehdä yhdessä kannanoton tai aloitteen siitä, että asiaan tulisi kiinnittää huomiota tai antaa päättäjille konkreettisia kehitysehdotuksia. Vaikka kerhot ovat epäpoliittista vapaa-ajan harrastustoimintaa, on täysin mahdollista tuoda esiin kerholaisille tärkeitä asioita Nuorten Kotkien kanavien avulla, kunhan kannanotot ovat lapsilähtöisiä eikä lapsia käytetä aikuisten valitsemien asioiden ajamiseen.

Aloitteen tekemisessä voi edetä monella tavalla. Lasten kanssa voidaan keskustella aloitteesta ja kirjoittaa sitä yhdessä. Aloitteeseen voidaan myös liittää esimerkiksi piirustuksia tai aloite voi olla vaikkapa ääni- tai videotiedosto. Aloitteen tekeminen voi lähteä liikkeelle spontaanisti niin, että lasten puheessa tai toiminnassa nousee esille jokin epäkohta, johon päätetään yhdessä puuttua. Suunnitellusti aloitteen tekeminen voi tapahtua esimerkiksi niin, että kerho-ohjaajat järjestävät kerhokerran, jolla mietitään, onko jokin asia, mihin lapset haluavat vaikuttaa ja tehdään yhdessä aloite.

NUORISOKOORDINAATTORI

Joissain piireissä toimii työsuhteessa oleva nuorisokoordinaattori tai nuorten asioista ja vertsutuiminnasta vastaava vapaaehtoinen.

Nuorisokoordinaattorin tai nuorisovastaavan pääasiallinen tehtävä on järjestää tapaamisia nuorten kanssa ja ylläpitää kontaktia nuoriin myös leirikauden ulkopuolella. Jos nuoria tavataan pelkästään kesäleireillä, on vaikeaa sitouttaa nuoria muuhun järjestön toimintaan ja saada heitä mukaan järjestön hallintoon. Nuorisokoordinaattori on mukana vertsukoulutuksissa ja suunnitteluviikonlopuissa. Silloin kun leirien, koulutusten ja suunnitteluviikonloppujen välillä on pitkä aika, nuorten kanssa on käyty esimerkiksi retkillä, joiden yhteydessä on järjestetty myös koulutuksellinen osuus. Retkien kohteet ja koulutuksellisen osuuden aihe valitaan nuorten toiveiden pohjalta. Toiminnan avulla vertsut ryhmäytyvät, sitoutuvat vahvemmin järjestöön ja rakentavat ystävyysuhteita.

NUORISOKONGRESSI

Nuorten kotkien nuorisokongressi on tapahtuma, jossa nuoret pääsevät vaikuttamaan järjestön asioihin. Nuoret kokoontuvat pohtimaan järjestön toimintaa ja tekemään ehdotuksia järjestön päätöksentekijöille järjestön kehittämisestä. Tapahtuman avulla vahvistetaan nuorten ääntä ja vaikutusmahdollisuuksia järjestössä. Nuoret pääsevät kertomaan, mikä kotkatoiminnassa on onnistunutta, tärkeää ja toimivaa ja mitä taas pitäisi muuttaa ja kehittää.

Nuorisokongressissa keskustellaan paljon, mutta nuorisokongressiin osallistuminen on myös hauskaa. Keskustelussa käytetään monenlaisia menetelmiä ja työpajoja, väleissä leikitään yhdessä ja nuorisokongressissa on myös mahdollista tutustua muihin kotkanuoriin kaikkialta Suomesta.

Nuorisokongressissa nuoret valitsevat joukostaan edustajat, jotka osallistuvat kahden vuoden ajan liiton edustajiston kokouksiin ja pitävät kaikissa edustajiston kokouksissa nuorten puheenvuoron, jossa he tuovat esiin nuorisokongressissa esiin nousseita ja muuten nuorten keskuudessa esiin tulleita asioita. Nuorten edustajat ovat silta nuorten ja edustajiston välillä.

Ohjaajan kannattaa ehdottomasti kannustaa paikallisia vertsuja mukaan nuorisokongressiin! Nuorisokongressi on nuorten tärkein vaikuttamiskanava liitossa. Se kannustaa nuoria mukaan järjestön päätöksentekoon ja tukee järjestötaitojen kehittymistä. Nuorisokongressi on myös demokratiakasvatusta.

Myös piireissä on täysin mahdollista järjestää omia nuorisokongresseja, joissa nuoret pääsevät pohtimaan yhdessä piirin asioita. Nuorisokongressin muoto voi olla monenlainen. Tärkeintä on luoda paikka vaikuttamiselle.

PÄÄTTÄJÄREKRY

Nuoria edustajia voidaan ja on suositeltavaa valita myös piirien edustajiksi liiton elimiin, sekä tietenkin piirihallituksiin. Eräässä aluejärjestössä toteutettiin nuorten päättäjäreky. Tavoitteena oli saada lisää nuoria aluejärjestön hallitukseen. Hallitukseen saatiinkin yhteensä seitsemän alle 18 -vuotiasta nuorta varsinaisiksi ja varajäseniksi.

Vanha aluehallitus oli sitoutunut tavoitteeseen ja teki päätöksen, että nuoria halutaan mukaan hallitukseen. Aikuisten hallituksen jäsenten mielestä on tärkeää ja hyvä asia, että nuoria on mukana päätöksenteossa. Hallituksessa päätettiin, että nuoria kannattaa kerralla ottaa useampi, jotta nuorille on mielekästä tehdä hallitustyötä. Vanhoja ja osaavia hallitustoimijoita, jotka tuntevat käytäntöjä tarvitaan kuitenkin myös. Hallitus pohti, ketkä hallituksessa ovat halukkaita jatkamaan vanhoina jäseninä ja kuinka monta nuorta hallitukseen kannattaisi ottaa.

Hallitus pohti etukäteen, mitä vaatimuksia hallitustyöskentelylle asettaa se, kun otetaan uusia jäseniä, jotka eivät valmiiksi tiedä esimerkiksi toimintasuunnitelman tekemisestä, järjestön rakenteesta ja toimielimistä ja monista muista perusasioista. Nimettiin kokenut vastuuhenkilö huolehtimaan siitä, että kaikki tarvittavat päätökset tulevat tehtyä ajallaan. Nuorisokoordinaattori taas järjesti päätöksentekoa ja päätöksenteon kohteena olevia asioita koskevia koulutussisältöjä uusille nuorille edustajille jokaisen kokouksen yhteyteen.

Järjestäytymiskokoukselle varattiin aikaa viikonloppu. Viikonlopun aikana tutustuttiin ja ryhmäydyttiin ja tehtiin muun muassa talousarviota toiminnallisesti lajittelemalla rahasummia eri toimintojen ja menojen alle. Näin uusille hallituksen jäsenille syntyi heti käsitys siitä, mistä rahaa tulee ja minne se menee.

Mahdollisuutta tulla mukaan hallitustoimintaan mainostettiin ja nuoria lähestyttiin myös suoraan mm. WhatsAppissa ja tapahtumissa. Kaikki kiinnostuneet saivat infolapun, jossa kerrottiin hallitustyöskentelystä ja eri rooleista hallituksessa. Kaikille kiinnostuneille järjestettiin päättäjärekrytilaisuus, josta rekrytoitiin lopulta seitsemän nuorta hallituksen varsinaiseksi ja varajäseniksi.

Nuoria päätettiin rekrytoida siksi, että Nuoret Kotkat on varhaisnuorisojärjestö, jossa lapsia tarvitaan mukaan myös päätöksentekoon. Lasten osallisuus ei ole mahdollista ilman aikuisia, ja aikuisilla on edelleen paikkansa hallinnossa. Aikuisten ei kuitenkaan tarvitse päättää kaikesta tai olla aina puheenjohtajia. Päätökset täytyy saada tehtyä, mutta se ei vaadi välttämättä sitä, että kaikki hallituksessa ovat aikuisia.

Kokemukset nuorista hallituksen jäsenistä ovat olleet hyviä. Nuoret ovat käyneet kokouksissa ja olleet aktiivisia, mitä edistää se, että heitä valittiin kerralla useampi ja heidän tuloonsa valmistauduttiin. Päätöksentekoon ei pidä ottaa vain superaktiivisia ”kiintiönuoria”, vaan nuoret täytyy oikeasti päästää päättämään asioista, ja siihen päättäjärekry oli onnistunut menetelmä.

Nuorten mukanaolo voi muuttaa keskustelukulttuuria ja kokouksen rytmiä. Asioita on hyvä valmistella etukäteen, että kokoukset pysyvät järkevän mittaisina ja kokouksissa voi tarvittaessa pitää taukoja. On myös tärkeää, että mukana on kokeneita hallituksen jäseniä, jotka huolehtivat siitä, että päätökset syntyvät. Nuorten edustajien täytyy voida oppia turvallisesti, jolloin on tärkeää, että kokeneet kantavat vastuun toiminnan jatkuvuudelle välttämättömien asioiden hoitumisesta.

KOULUTUS JA SALLIVA KOKOUSKULTTUURI

Joskus aikuisilla on ennakkoluuloja nuorten kykyihin toimia päätöksenteossa. Oletetaan, että nuoret eivät jaksu keskittyä ja odotetaan, että kaikkien pitäisi toimia päätöksentekotilanteissa totutulla tavalla. Uudenlainen ote tai lähestymistapa saatetaan kokea pelottavana. Nuoret eivät kuitenkaan voi oppia toimimaan tulevaisuuden päätöksentekijöinä, ellei heille anneta siihen mahdollisuutta.

Kaiken ikäisiä uusia hallituksen jäseniä kannattaa kouluttaa. Se, ettei vielä hallitse kokoustekniikkaa tai kaikkia järjestön asioita, ei saa olla este lähteä mukaan päätöksentekoon. Nuoret oppivat kyllä ja toisaalta osaavat ja ymmärtävät monia aikuisille vieraita asioita. Joskus voi käydä niin, että nuoret eivät ymmärrä kaikkia aikuisten käyttämiä sanoja tai ilmaisuja ja toisaalta aikuiset eivät aina ymmärrä nuorten kieltä. On tärkeää luoda ja ylläpitää kulttuuria, jossa voi kysyä tarkennusta ja pyytää selittämään asioita.

Koulutusta järjestötoimijoille järjestävät sekä piirit että keskusliitto. Lisäksi netistä löytyy ilmaisia koulutuksia ja videoita, joiden avulla voi opiskella esimerkiksi kokoustekniikkaa. Jos hallituksessa on sekä uusia että vanhoja jäseniä, vanhat jäsenet voivat toimia uusille jäsenille mentoreina.

Voi myös olla, että kokouksien toimintatapoja täytyy hieman muuttaa, jotta kaikki jaksavat osallistua ja keskittyä kokouksiin. Mikrotauoilla voi auttaa kaiken ikäisiä osallistujia pysymään valppaina kokouksissa. Istumisen tauottaminen on myös terveydelle ja hyvinvoinnille hyväksi. Puheenjohtaja voi käyttää tauottamisessa tilanteen antamia vihjeitä, kuten haukotuksia. Esimerkiksi kun haukotuksia näkyy, nousestaan seisomaan, pyöritellään hartioita ja venytellään hieman ylös, eteen ja taakse. Myös sillä, että jaettavat paperit haetaan edestä tai aplodit annetaan seisten, sekä aktiivisilla keskustelumenetelmillä voidaan piristää tilanteita, joissa nuoret ja todellisuudessa myös aikuiset menettävät keskittymiskykyänsä.

Kokouksissa kannattaa myös miettiä sitä, voiko kokouksessa välillä esimerkiksi nousta seisomaan sivummalle tai venytellä hiljaa, jos se auttaa keskittymään. Joitain auttaa keskittymään kokouksissa esimerkiksi piirtely tai neulominen. Sen sijaan puhelimet ja tietokoneet häiritsevät useimpien keskittymistä. Se, että kokouksissa voi olla läsnä itselle sopivalla tavalla, on tärkeää sen kannalta, että edustuksellisuus toteutuu. On tärkeää, että ihmiset ymmärtävät, että esimerkiksi venyttelytauko, neulominen tai kokouksessa seisominen eivät ole merkki siitä, että osallistujaa ei kiinnosta, vaan ne voivat olla keinoja tukea omaa keskittymistä ja läsnäoloa, jotta voi olla parhaalla mahdollisella tavalla mukana päätöksenteossa.

Ohjaaja on usein nuoria lähinnä oleva henkilö. Siksi ohjaajan on tärkeää olla perillä myös järjestön päätöksenteosta ja kannustaa nuoria hakeutumaan mukaan järjestön päätöksentekoon. Ihannetapauksessa ohjaajien, nuorten ja hallinnon toimijoiden välillä on toimiva vuorovaikutus ja hallinnon ja lasten ja nuorten välinen vuorovaikutus toteutuu ohjaajien kautta. Tämä vaatii vastuullista yhteydenpitoa ohjaajiin hallinnon parissa toimivilta ja järjestön tuntemusta ja yhteistyöhalua ohjaajilta. Hallinnon ja ohjaajien yhteistyö mahdollistaa lasten ja nuorten osallisuuden lisäämisen kaikilla järjestötoiminnan tasoilla.

Ryhmän toiminta ja lapsuus

Lapsuus ja lapsen kehitys

Lapsuus alkaa syntymästä ja päättyy juridisesti täysi-ikäisyyteen. Kasvu ja kehittyminen jatkuu kuitenkin vielä pitkään. Noin 13 ikävuoden tietämällä aletaan usein puhua nuorista lasten sijaan. Nuori on siis isompi ja vähitellen itsenäistymistä opetteleva lapsi. Laissa nuoria ovat kuitenkin kaikki alle 29-vuotiaat, eli nuori voi olla myös aikuinen. Lapsuudella, nuoruudella ja aikuisuudella ei siis ole selviä rajoja. Nuorten Kotkien toiminnassa lapset, joille järjestetään toimintaa ovat tyypillisesti alle 13-vuotiaita, 13-18 -vuotiaat nuoret ovat vertaisohjaajia ja yli 18-vuotiaat ovat aikuisia ohjaajia.

Lapsi tarvitsee muun muassa hoivaa ja huolenpitoa, turvaa, tunteiden ja elämysten jakamisen mahdollisuuksia, oppimisen ja leikin mahdollisuuksia, rajoja, palautetta, muiden lasten seuraa ja välittävän aikuisen läsnäoloa. Lapsuuden aikana tarpeiden painopisteet muuttuvat. Kasvatuksessa kehitystä havainnoidaan usein erilaisten kehitysvaiheiden avulla. On havaittu, että tietyssä iässä lapsia kiinnostavat tietyt asiat ja he opettelevat erityisesti tiettyjä taitoja. Tahti, jolla lapset etenevät kasvussaan vaihtelee. Kehitysvaiheita ei siis kannata ajatella ehdottomina totuuksina, vaan suuntaa antavina, lapsen ymmärtämistä tukevin välineinä. Kehitysvaiheisiin voi tutustua esimerkiksi MLL:n Vanhempain netissä (19). Emotionaalisia kehitysvaiheita taas kuvataan Raisa Cacciatoren Kiukkukirja -oppaassa (16).

Lapsen tärkein tehtävä on oppia elämässä tarvittavia taitoja turvallisesti. Näitä taitoja ovat esimerkiksi erilaiset vuorovaikutuksen ja yhdessä toimimisen taidot, liikunnalliset taidot, motoriset taidot ja kielelliset taidot. Kerhot ja leirit ovat loistavia paikkoja oppia näitä taitoja turvallisessa ympäristössä. Leikki on lapsen tapa oppia. Leikkiminen on hauskaa ja itsessään kiinnostavaa ja se tarjoaa turvallisen kehyksen erilaisten tilanteiden tutkimiselle ja niistä oppimiselle. Leikki on lapselle välttämätöntä.

Oppimista tapahtuu myös esimerkiksi leiri- tai kerhoarkea yhdessä eläessä ja erilaisissa toimintatukioissa. Kaikkea ei ehdi oppia koulussa eikä ehkä kotonakaan. Siksi monipuolinen ja laadukas vapaa-aika on tärkeää. Turvallinen ilmapiiri, vapaaehtoisuus ja monipuolinen ja sopivan haastava ohjelma luovat kerhoissa ja leireillä puitteet oppimiselle. Jos ryhmässä on eri-ikäisiä lapsia, on hyvä, jos esimerkiksi askartelun voi tehdä hieman helpommaksi pienimmille ja lisätä haastetta isoimmille, jotta kaikilla on mahdollisuus oppia. Myös avustamalla eniten apua tarvitsevia tasataan osaamisen eroja niin, että kaikki voivat nauttia tekemisestä. Aikuisten ja vertsujen tarjoama tuki ja apu ja myönteinen palaute ovat tärkeitä jokaiselle lapselle!

Ryhmän toiminta ja ryhmäytyminen

RYHMÄN VAIHEET

Ryhmät muuttuvat ja käyvät olemassaolonsa aikana läpi erilaisia vaiheita. Yksi suosittu tapa ymmärtää ryhmän vaiheita on Tuckmanin viiden vaiheen malli. Vaiheet eivät aina seuraa toisiaan samassa järjestyksessä, vaan järjestys voi vaihdella ja joskus ryhmä voi mennä vaiheita edestakaisin tai pysähtyä jollekin tasolle.

1. Muodostusvaihe ”Forming”

Ryhmä orientoituu tehtävään. Perustehtävä voi olla vielä epäselvä. Suhteissa ryhmä etsii käyttäytymisen rajoja ja ryhmän sääntöjä. Ryhmä on riippuvainen ohjaajasta.

2. Kuohuntavaihe ”Storming”

Ryhmäläiset uskaltavat jo esittää omia, eriäviäkin mielipiteitä. Ryhmän tehtävää ja ohjaajaa vastustetaan, konflikteja esiintyy, jäsenet testaavat omaa rooliaan ryhmässä.

3. Vakiintumisvaihe ”Norming”

Normit ryhmän toiminnalle alkavat muodostua. Tehtävantasolla ryhmän jäsenten yhteistyö ja avoimuus lisääntyvät. Ryhmän koheesio, eli tiiviys, kehittyä ja tunne ryhmään kuulumisesta kasvaa.

4. Toimintavaihe ”Performing”

Tehtävän suorittamisen vaiheessa energia suunnataan työskentelyyn. Toisia tuetaan tehtävän suorittamisessa ja roolien joustavuus lisääntyy. Ryhmän jäsenten erilaisuus koetaan vahvuudeksi.

5. Irrottautumisvaihe ”Adjourning”

Ryhmän toiminta päättyy ja jäsenet irrottautuvat ryhmästä.

Ryhmän vaiheiden näkökulma sopii parhaiten ryhmiin, jotka suorittavat tiettyä tehtävää, mutta niistä voi olla hyötyä monenlaisten ryhmien toiminnan hahmottamisessa.

RYHMÄYTYMINEN

Ryhmä on ihmisjoukko, jonka jäsenet tunnistavat toisensa ja kokevat yhteenkuuluvuutta. Ryhmään kuulumisen kokemus on ihmisille tärkeää ja myönteiset ryhmäkokemukset voivat vaikuttaa myönteisesti elämään. Ryhmän toiminnan perustana on luottamus ryhmän jäseniin. Ryhmäytymisprosessissa ryhmä tutustuu toisiinsa, viihtyy yhdessä sekä rakentaa ryhmän sisäistä vuorovaikutusta ja luottamusta.

Ryhmäytymisen avulla vaikutetaan ennalta ryhmän normeihin ja rooleihin ja pidetään huolta siitä, että ryhmäläiset tuntevat toisensa ja kokevat ryhmän turvalliseksi. Ryhmäytymisen kautta ryhmä voi alkaa todella toimia yhdessä. Ohjaajan tehtävänä on edistää ja tukea ryhmän kehittymistä luomalla ryhmälle erilaisia mahdollisuuksia. Ohjaajan on myös tärkeää itse arvostaa ryhmän jäseniä ja auttaa heitä arvostamaan toisiaan. Jokainen lapsi on kiinnostava ja arvokas omana itsenään.

Turvallisuus on olennainen osa ryhmäytymistä. Ryhmäytymisen kautta ryhmästä tulee turvallinen ja toisaalta turvallisuutta vaaditaan ryhmäytymiseen. Turvallisessa ryhmässä on vain vähän sellaisia tekijöitä, jotka voivat synnyttää pelkoa, häpeää, syyllisyyttä tai arvottomuuden tunnetta. Turvallisuus perustuu luottamukselle, avoimuudelle, hyväksynnälle, tukemiselle ja ryhmään sitoutumiselle.

Ryhmäytymisessä on tärkeää tehdä yhdessä koko ryhmän kanssa mahdollisimman paljon asioita ja esimerkiksi leikkiä paljon tutustumisleikkejä ja ryhmäytymisleikkejä, kuten erilaisia ongelmanratkaisu- ja luottamusharjoitteita. Onnistunut ryhmäytyminen vaatii ohjaajalta aktiivisia tuntosarvia. Mieti millaisiin ryhmäytymisharjoituksiin ryhmä on valmis. Aloita kevyellä tutustumisella ja etene vähitellen ongelmanratkaisuharjoitteisiin. Harkintasi mukaan voit tämän jälkeen kokeilla luottamusharjoitteita, mutta muista, että kaikki ryhmät eivät ole tarpeeksi turvallisia niille. Jos ryhmässä on naureskelua, naljailua tai kiusaamista, ei luottamusta vaativia harjoitteita kannata tehdä ennen ongelmien selvittämistä.

Tutustumisleikkejä löytyy muun muassa Nuorten Kotkien leikkikirjasta (6). Internetistä löytyy paljon ryhmäytymisharjoitteita esimerkiksi hakusanoilla ”ryhmäytyminen” ja ”tutustumisleikkejä”. Leikkejä löytyy esimerkiksi MAST Ryhmäytymisoppaasta (22)

Myös yhteisistä toimintatavoista sopiminen on osa ryhmäytymistä.

RYHMÄN NORMIT JA TOIMINTATAPOJEN SOPIMINEN LEIRILLÄ TAI KERHOSSA

Ryhmälle muodostuu ja osin tarkoituksellisesti muodostetaan normit, eli yhteisön pelisäännöt. Toimintaohjeista, eli ”säännöistä” sopiminen on osa normien muodostamista. Lisäksi normeja muodostuu epävirallisesti toiminnan aikana. Jos ryhmän normit alkavat muodostua ongelmallisiksi, on niitä hyvä hieman avata ja ravistella esimerkiksi sekoittamalla ryhmää teettämällä harjoituksia uusissa pienryhmissä, keskustelemalla uudelleen ryhmän toimintaohjeista, teettämällä luottamus- ja ryhmäytymisharjoituksia tai muulla ohjaajan sopimaksi katsomalla tavalla.

Sovitut toimintaohjeet ovat ryhmän viralliset normit. On tärkeää, että jokainen ryhmän jäsen sitoutuu yhteisiin toimintatapoihin, tuntee ne ja ymmärtää miksi juuri näihin on päädytty. Jotta ryhmäläiset kokevat toimintatavat omikseen, ne kannattaa laatia yhdessä ryhmän kanssa. Toimintatapojen, joita usein kutsutaan myös ”säännöiksi”, sopimisesta yhdessä lasten kanssa onkin tullut yleinen tapa lasten ja nuorten toiminnassa. Kokemus on opettanut, että kun lapset ja nuoret pääsevät vaikuttamaan sovittuihin toimintatapoihin, he myös sitoutuvat niihin paremmin.

Aikuisten ennalta määräämistä toimintatavoista voi puuttua joitain lapsille tärkeitä ohjeita ja toisaalta siellä voi olla perusteettomia ja turhia toimintatapoja, joihin lapset eivät halua sitoutua. Yhdessä sopiminen mahdollistaa myös ohjeiden syistä keskustelemisen, jos joku ehdotettu ohje koetaan ristiriitaiseksi. Keskustelussa käydään läpi säännön perustelut ja varmistetaan, että kaikki ovat ymmärtäneet säännön. Erityisesti ohjaajien ehdottamien toimintatapojen kohdalla perusteleminen on tärkeää. Säännöt kannattaa yrittää pitää tiiviinä.

Toimintatapojen sopimisessa voidaan käyttää erilaisia menetelmiä. Yksi hyväksi havaittu menetelmä on järjestää kokous. Kokousmenetelmässä lapset oppivat lisäksi kuin huomaamatta kokouskäytäntöjä.

Kokous kutsutaan koolle. Kokous valitsee joukosta puheenjohtajan ja sihteerin, jotka molemmat ovat lapsia. Puheenjohtajan tehtävänä on pitää huoli siitä, että kaikki saavat äänensä kuuluviin. Voidaan myös tarvittaessa päättää, että ehdotuksensa voi tuoda myös kirjallisena, jolloin hiljaisten voi olla helpompi saada myös äänensä kuuluviin. Tarvittaessa ehdotuksesta käydään keskustelua ja sitä perustellaan ja lopulta päätetään,

tuleeko ehdotus mukaan toimintaohjeisiin. Sihteerin tehtävänä on kirjoittaa ohjeet ylös. Kaikki lapset ja aikuiset toimivat yhdessä pöytäkirjan tarkastajina ja allekirjoittavat lopussa yhdessä laaditut toimintaohjeet leirille tai kerhoon.

Haastatellut ohjaajat toivat esiin, että ohjaajan ei kannata kieltää asioita kieltämisen ilosta, jos kiellolle ei ole hyviä perusteita. Kieltämisen sijaan voi myös tarjota vaihtoehtoa, esimerkiksi jos lapset juoksevat terassilla, voi lapsille kieltämisen sijaan sanoa, että viereisellä nurmikentällä olisi paremmin tilaa juosta tai viedä nurmikentälle välineitä tai aloittaa siellä pelin. Usein vaihtoehtojen tarjoaminen on kieltämistä parempi strategia.

ROOLIT RYHMÄSSÄ

Ryhmän jäsenille muodostuu erilaisia epävirallisia rooleja. Se mitä rooleja ryhmään muodostuu, riippuu muun muassa ryhmän tehtävistä ja jäsenistä. Roolit syntyvät sekä yksilön ominaisuuksista, että ryhmän tarpeista ja odotuksista käsin. Samalla ihmisellä voi olla eri ryhmissä hyvinkin erilaisia rooleja.

Erilaiset roolit voivat edistää tai vaikeuttaa ryhmän työskentelyä. Jos roolit täydentävät toisiaan ja mahdollistavat kaikkien jäsenten toiminnan ryhmässä, ryhmä toimii hyvin. Joskus ryhmän roolit voivat olla huonosti yhteen sopivia tai ne voivat jämähtää liian tiukkaan, jolloin rooliinsa tyytymättömän voi olla vaikeaa vaihtaa rooliaan ryhmässä. Jos ryhmän rooleissa on ongelmia, jotka häiritsevät ryhmän toimintaa, voidaan tilannetta koittaa muuttaa esimerkiksi erilaisilla rooliharjoitteilla, joissa ryhmäläisiä herätellään pohtimaan ryhmän epävirallisia rooleja ja roolijakoa voidaan purkaa ja muovata uudelleen. Rooliharjoitteita tehdessä on tärkeää, että ohjaaja tuntee ryhmän hyvin, jottei hän vahvista ongelmallisia rooleja.

Toiminnan suunnittelu

Kerhojen ja leirien suunnittelu

Kerhojen, leirien, retkien ja tapahtumien suunnittelun pohjaksi löytyy tietoa Kotkatoiminnan käsikirjasta (5). Kotkatoiminnan käsikirjasta löytyvät myös erilaiset toimintaa ohjaavat ohjesäännöt. Nuorten Kotkien tarkempi suunnittelun opas ”Näin teet kotkatapahtuman” (1) sisältää yksityiskohtaiset ohjeet ja muistilistat leirin sujuvaan käytännön suunnitteluun. KEKE-työkirjasta (2) taas löytyy tietoa ympäristön huomioimisesta tapahtumasuunnittelussa.

Toiminnan suunnittelu alkaa ennakkosuunnittelulla, jolloin suunnitellaan mitä, milloin ja missä tapahtuu, kuinka tilaisuuteen kuljetaan, miten siitä viestitään, kuinka ilmoittautumiset hoidetaan, mikä on budjetti jne. Suuri osa etukäteissuunnittelusta on hallinnollista suunnittelua.

Ohjaajien tehtävä on ensisijaisesti toiminnan sisältöjen ja hyvän kerho- ja leiriarjen suunnittelu. Suunnittelussa kannattaa edetä suuresta pienempään. Suunnitelkaa ensin päivärytmi ja rakenne ja mahdolliset teemat. Sen jälkeen on aika suunnitella toimintatuokioiden sisältö ja valmistelut, valita leikit ja pitää huoli työnjaosta. Leireillä kannattaa sopia etukäteen myös esimerkiksi yövalvontavuorot, saunan lämmitykset ym. tehtävät.

Kerhon ohjelma kannattaa suunnitella yhdessä lasten kanssa kerralla koko kaudeksi. Syksyn ohjelma suunnitellaan syksyn ensimmäisillä kerroilla. Kevään ohjelma voidaan suunnitella valmiiksi loppusyksystä. Kerhon ohjelmat riippuvat paljon siitä missä kerho järjestetään, mistä kerholaiset pitävät ja mitä vahvuuksia kerhonojajailla on.

Erityisesti leireillä myös vapaa-aikaa tulee suunnitella. Leireillä ohjatun ohjelman ja vapaa-ajan suhde kannattaa mitoittaa huolellisesti. Sekä liika että liian vähäinen vapaa-aika aiheuttaa nurinaa ja ongelmia. Jos vapaa-aikaa on liikaa, leirillä on tylsää, lapset keksivät ei-toivottuja aktiviteetteja tylsyyden purkamiseksi, leiriläisille syntyy helposti klikkejä ja osa saattaa jäädä yhteisen puuhaamisen ulkopuolelle. Liian vähäinen vapaa-aika taas hidastaa vapaata ryhmäytymistä ja saattaa innostaa valvomiseen, jos ainoa mahdollinen aika vapaamuotoiselle yhdessäololle on yöllä. Myös vapaa-ajalla on tärkeää, että aikuiset ovat läsnä ja saatavilla tarvittaessa. Vapaa-ajalle voidaan sopia vastuuhajaajat, jotka ovat helposti saatavilla. Tällöin muut ohjaajat voivat viettää vapaa-aikaa. Valvomaton, runsas vapaa-aika altistaa turvattomuuden tunteelle, kiusaamiselle ja muille ongelmille. Aikuisen tulee aina olla läsnä ja saavutettavissa jo turvallisuudenkin vuoksi. Lasten vapaa-aika ei ole koskaan kaikkien aikuisten vapaa-aikaa. Hyvä leiripäivä voi näyttää monenlaiselta. Aikataulu rakentuu ruokailujen ja nukkuma-ajan ympärille, mutta jokainen päivä saakin näyttää hieman erilaiselta.

Esimerkki leiripäivän suunnitelmasta

08:00	Herätys (Päivi)
08:00-09:00	Aamupala
09:00-10:00	Aamupiiri (Pekka)
10:00-12:00	Ulkoleikkejä ja taikataikina-askartelua (Päivi ja Pekka, sekä Vertsut Emmi ja Tomi)
12:00-14:00	Lounas ja vapaa-aikaa (Pekka ja Päivi valvoo)
14:00-16:30	Melontaretki saareen ja välipalaeväät saarella (Kirsi, Leo ja Hilla, sekä Vertsut Senni ja Emppu)
16:30-17:30	Vapaa-aikaa (Hilla ja Leo valvoo)
17:30-18:30	Päivällinen
18:30-19:30	Poikien Sauna (Leo)
19:30-20:30	Tyttöjen Sauna (Kirsi)
18:30-21:00	Iltanuotio ja iltapalaa tarjolla (Pekka, Päivi, Hilla)
21-21:30	Iltasatu (Vertsu Sanni lukee)
22:00	Hiljaisuus (Yövalvojana Kirsi)

Esimerkki kuukauden suunnitelmista kerhossa

Syyskuu

VK 36 Tutustuminen, yhteisleikkejä ja yhteisten toimintatapojen sopiminen

- Minun rento asento- ja hedelmäsalaatti-leikit
- Sovitaan yhdessä toimintatavat, kirjataan ne ylös ja allekirjoitetaan
- Pipeti pipeti pop -leikki
- Kerrotaan lopussa, mitä ensi kerralla tehdään, ja pyydetään miettimään toiveita syksylle ja jaetaan infokirje vanhemmille

VK 37 Syksyn suunnittelu ja pihaleikkejä

- Aloitetaan yhteisellä leikillä
- Suunnitellaan syksyn ohjelma. Mitä halutaan tehdä? Minne retki? Voi olla myös osallistuvan budjetoinnin kerta
- Salissa leikkejä ja sählyä
- Kerrotaan ensi kerran ohjelma

VK 38 Leivontaa ja ulkoleikit

- Leivotaan muffinsseja
- Mennään koulun pihalle leikkimään maa meri laiva, tervapata, hyppynaru
- Annetaan loppusyksyn ohjelma kaikille

VK 39 Askartelu

- Käydään keräämässä lehtiä takapihalta
- Painantaa syksyn lehdillä.

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus

Leireillä ja kerhoissa on hyvä tilaisuus tehdä esimerkiksi demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta. Teematuokioita voi upottaa toimintaan sopivalla tavalla esimerkiksi lapsen oikeuksien viikolla tai järjestää teemallisen toimintatuokion leirillä. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta ja muita teematuokioita voi ohjata toiminnassa oman kiinnostuksen mukaan. Laadukas lasten oikeuksia ja osallisuutta vahvistava toiminta kerhoissa ja leireillä on jo itsessään arvokasta demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta.

Ihmisoikeuskasvatuksen leikkejä ja harjoitteita löytyy Compasito Ihmisoikeuskasvatuksen käsikirjasta (13). Myös Amnestyn materiaalipankissa (20) on ihmisoikeuskasvatuksen materiaaleja eri aiheista. IFM-SEI:n koulutusmateriaaleista (28) löytyy englannin kielellä mm. rauhankasvatuksen opas.

Demokratiakasvatusta on osallisuuden vahvistaminen ja nuorten osallistaminen järjestön päätöksentekoon ja toiminnan suunnitteluun. Osallisuus-luvusta löydät osallisuutta tukevia menetelmiä ja toimintatapoja. Demokratiakasvatukseen löytyy myös materiaaleja, esimerkiksi Koordinaatin Sinä olet demokratiakasvattaja -opas (21).

Erlaisia teematuokioita kannattaa myös kysyä erityisesti kansainvälisiin seminaareihin ja vaihtoihin osallistuneilta vertaisohjaajilta. Nuorissa Kotkissa on paljon ihmisoikeuskasvatukseen ja demokratiakasvatukseen perehtyneitä nuoria. Kannustamalla nuoria koulutuksiin, vaihtoihin ja seminaareihin, voitte saada monipuolista osaamista omaan piiriinne!

Kestävä kehitys

Kestävällä kehityksellä tarkoitetaan toimimista niin, että tuleville sukupolville jää yhtä hyvät mahdollisuudet elämään, kuin meillä on ollut, niin ekologisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti kuin sosiaalisestikin.

Nuorten Kotkien arvot kytkeytyvät vahvasti kestävän kehityksen arvoihin ja tavoitteisiin, ja kaikessa toiminnassa tulisikin aina pyrkiä kestävyteen. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki toiminta tulisi mahdollisuuksien mukaan suunnitella myös kestävän kehityksen näkökulma huomioon ottaen. Nuorille Kotkille on laadittu oma kestävän kehityksen opas eli KEKE-työkirja (2). Työkirjasta löydät tietoa, kuinka edistää kestävästä kehitystä kotkatoiminnassa. Työkirjasta löytyy kestävän kehityksen tarkistuslistat esimerkiksi kerhoihin, leireille, retkille, kokouksiin, tapahtumiin ja kansainvälisyyteen. KEKE-työkirja keskittyy enimmäkseen ympäristöasioihin ja ekologiseen kestävyteen ja siihen kannattaa jokaisen toimintaa suunnittelevan tutustua.

IFM-SEI on laatinut ilmastomuutoksen vastaisen ATACC-työkirjan (31), joka on saatavilla sähköisessä muodossa englanniksi. Globaalin kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030 hyväksyttiin syyskuussa 2015 YK:ssa. Agenda 2030 -tavoitteisiin voi tutustua esim. valtioneuvoston kanslian kestävän kehityksen sivustolla (27).

Kansainvälinen toiminta

Kansainvälisyys on yksi Nuorten Kotkien arvosta. Kansainvälisyys näkyy toiminnassamme kansainvälisenä yhteistyönä, kansainvälisinä tapahtumina ja kansainvälisyysmyönteisenä kasvatuksena.

IFM-SEI

Nuoret Kotkat on International Falcon Movement – Socialist Education International (IFM-SEI) -kattojärjestön jäsen. Järjestöllä on jäseniä ympäri maailmaa. IFM-SEI pyrkii voimaannuttamaan lapsia ja nuoria toimimaan aktiivisina yhteiskunnan jäseninä ja taistelemaan oikeuksiensa puolesta. IFM-SEI:n keskeiset periaatteet ovat lasten oikeudet, koulutus, yhdenvertaisuus, sukupuolten tasa-arvo, antikapitalismi, rauha, solidaarisuus, demokratia, kestävä kehitys ja vapaus.

IFM-SEI järjestää jäsenjärjestöilleen koulutuksia, seminaareja ja muita tapahtumia. Nuoret Kotkat osallistuu moniin IFM-SEI:n koulutuksiin ja seminaareihin. IFM-SEI:n yhteydessä toimii myös eurooppalaisten kotkajärjestöjen verkosto EFN, jolla on myös toisinaan omia eurooppalaisten järjestöjen yhteisiä tapahtumia, seminaareja ja koulutuksia.

Nuoret Kotkat on mukana IFM-SEI:n päätöksenteossa osallistumalla kongresseihin ja vuosikokouksiin. Nuorilta Kotkilta on myös ollut jo vuosia jäsen IFM-SEI:n hallinnossa. Kattojärjestömme toimintaa ja sen tarjoamia mahdollisuuksia voi seurata IFM-SEI:n nettisivujen ja sosiaalisen median kautta.

IFM-SEI:n nettisivuilta löytyy myös runsaasti erilaisia koulutusmateriaaleja (28), joihin kannattaa ehdottomasti käydä tutustumassa! Englanniksi löytyy materiaaleja esimerkiksi maahanmuutosta ja kansainvälisyydestä, rauhankasvatuksesta, sukupuolten tasa-arvosta, osallisuudesta (29), ilmastokasvatuksesta ja monista muista teemoista. Sateenkaarisalkku (4) löytyy myös suomeksi käännettynä.

ABN

Arbetarrörelsens Barnorganisation i Norden eli ABN on pohjoismainen yhteistyöjärjestömme, johon kuuluvat Nuorten Kotkien lisäksi ruotsalainen Unga Örnar, norjalainen Framfylkingen sekä tanskalainen DUI-LEG og VIRKE.

ABN edistää erityisesti pohjoismaisten lasten ja nuorten asioita ja esimerkiksi järjestöjen välisten hyvien käytäntöjen vaihtoa. ABN on järjestänyt myös demokratiakoulua, jossa nuoret kaikista neljästä maasta oppivat yhdessä demokratiasta.

Mahdollisuudet

Muun muassa IFM-SEI ja sisarjärjestömme järjestävät koulutuksia, seminaareja ja nuorisovaihtoja nuorille ja toisinaan myös koulutuksia aikuisille. Aktiivisia ja innostuneita nuoria kannattaa kannustaa hakemaan mukaan! Nuorisovaihtojen osallistumismaksut ovat yleensä hyvin edullisia, noin 50 euron luokkaa, ja monet koulutukset ovat ilmaisia. Kansainvälisiin seminaareihin ja koulutuksiin haetaan osallistujia useimmiten piirien kautta. Seuraamalla liiton sosiaalista mediaa ja nettisivuja saa tietoa kansainvälisistä mahdollisuuksista. Sisarjärjestömme järjestävät myös maksullisia seminaareja ja tapahtumia, joihin on mahdollista osallistua omakustanteisesti. Kannattaa ehdottomasti hyödyntää kansainvälisissä koulutuksissa käyneiden nuorten kokemusta ja osaamista piirin omassa toiminnassa ja kannustaa nuoria matkaan!

Liitto on tyypillisesti järjestänyt vuosittain leirimatkan kansainväliselle leirille. Kansainvälisillä leireillä on mahdollista tutustua Kotkiin ympäri maailmaa ja luoda kansainvälistä yhteistyötä ja ystävyksiä. KV-leirit ovat luonnollisia ympäristöjä kansainvälisyyskasvatukselle.

Motivoituneita nuoria kannattaa myös kannustaa seuraamaan IFM-SEI:n nettisivujen mahdollisuuksien aikajanaa, jolle tulevat seminaarit, koulutukset, leirit ja muut tapahtumat päivittyvät. Moniin tapahtumiin on mahdollista hakeutua esimerkiksi vapaaehtoiseksi. Neuvoa esimerkiksi European Solidarity Corps (ESC) -vapaaehtoiseksi lähtemiseen voi myös kysyä suoraan keskusliiton järjestösuunnittelijalta tai olemalla yhteydessä KV-työryhmään.

Tukea ja apua kansainvälisyyteen saa omasta piiristä, keskusliitolta ja KV-työryhmältä. Kansainvälisyysprojekteihin voi hakea rahaa esimerkiksi EU:lta. Omat kansainväliset projektit vaativat usein paljon työtä, mutta ovat myös antoisia.

Kun nuori lähtee esimerkiksi kansainväliseen seminaariin, nuorisovaihtoon tai vapaaehtoiseksi, muistakaa kertoa nuorelle, että hänen tulee ottaa käyttöönsä Nuorten Kotkien intranetistä löytyvä to do -lista seminaariin, koulutukseen tai muuhun KV-tapahtumaan lähtijälle. To do -listan saa myös keskusliitosta pyytämällä tai osallistuessa kansainväliseen toimintaan keskusliiton kautta.

Sisarjärjestömme Esplacin englanninkieliseen Internationalism! A guide for eager minds -kansainvälisyysoppaaseen (30) kannattaa myös ehdottomasti tutustua!

Kotikansainvälisyys

Kansainvälisyys ei aina tarkoita matkaa ulkomaille, vaan kansainvälisyyskasvatusta voi tehdä myös kotimaan kerhoissa ja leireillä.

Ideoita kotikansainvälisyyteen

- Nuorten Kotkien kansainvälisyydestä puhuminen ja KV-toimintaan osallistuneiden nuorten kutsuminen kertomaan toiminnasta tai ohjaamaan muille nuorille oppimaansa toimintaa
- Kirjekaveri toisen maan kotkajärjestöstä. Esimerkiksi kaksi kerhoa voi olla toistensa kirjekaverit vuoden ajan ja lähettää toisilleen terveisiä pitkin kerhovuotta.
- Kansainvälinen solidaarisuusprojekti, esimerkiksi KV-leirin rahankeräys kolmansien maiden osallistujille, erityisesti Suomessa järjestettävien KV-leirien yhteydessä
- Ihmisoikeuskasvatus esim. Compasito (13) -oppaan avulla
- Muiden kotkajärjestöjen leikki- ja laulukirjojen hyödyntäminen esim. laululeikit eri kielillä
- KV-vapaaehtoisen tai esimerkiksi paikallisen vaihto-oppilaan kutsuminen kerhoon tai leirille
- Eri maiden musiikin kuuntelu, elokuvien katselu, ruoanlaitto ym. välttämättä kuitenkin stereotyyppien toistamista ja ennakkoluulojen vahvistamista.
- Kotkaviestin KV-juttujen lukeminen yhdessä
- Ja paljon muuta! Jaa ideasi muille ohjaajille ja KV-työryhmälle.

Fyysinen ja henkinen turvallisuus ja toiminta kriisitilanteissa

Useimmiten tapahtuma menee ongelmitta ja kaikilla on mukavaa ja turvallista. On kuitenkin välttämätöntä varautua etukäteen niihin harvinaisiin tilanteisiin, kun jotain ikävää sittenkin sattuu. Hätätilanteessa ei aina ole aikaa selvittää miten kannattaisi toimia, joten on tärkeää varautua ennalta. Piirit järjestävät toisinaan esimerkiksi ensiapu- ja pelastuskursseja. On tärkeää huolehtia siitä, että erityisesti retkillä, leireillä ja tapahtumissa on aina paikalla ensiaputaitoisia henkilöitä.

Turvallisuuskävely

Turvallisuuskävely on menetelmä, jolla esimerkiksi ohjaajat ja vertsut tai tapahtuman vapaaehtoiset voivat ennen leirin tai kerhon alkua tutustua turvallisuussuunnitelmaan ja tapahtumapaikkaan. Turvallisuuskävelyitä kannattaa säännöllisesti järjestää myös tutuissa paikoissa.

Turvallisuuskävelyllä kierretään yhdessä kaikki tilat ja alueet ja havainnoidaan ja tunnistetaan riskejä ja vaaranpaikkoja ja pohditaan, kuinka niitä voidaan välttää. Kävelyllä tutustutaan myös välineistöön, kuten alkusammutusvälineiden sijaintiin ja käyttöön, ensiaputarvikkeisiin ja kiinteistön pelastussuunnitelmaan. Turvallisuuskävelyllä käydään läpi myös kaikki sisään- ja uloskäynnit ja niiden avaaminen ja sulkeminen sekä kokoontumispaikka hätätilanteissa.

Turvallisuuskävelyn avulla voidaan varmistaa helposti, että kaikki tuntevat alueen ja turvallisuuden kannalta tärkeät käytännöt ja toimintatavat. Kaikkien kannattaa myös kirjoittaa paikan osoite tai paikkakoordinaatit

puhelimeensa tai muutoin miettiä etukäteen, kuinka neuvoisi hätätilanteessa pelastusviranomaiset paikalle.

Turvallisuuskävelyn yhteydessä voidaan halutessa ja jos aikaa on, myös harjoitella erilaisissa hätätilanteissa toimimista, esimerkiksi näyttelemällä hätäkeskuspuhelu, harjoittelemalla haavan hoitoa tai miettimällä, kuinka ohjaajat hoitaisivat yhdessä onnettomuustilanteen.

Turvallisuussuunnitelma

Hätätilanteessa ei ole aikaa tehdä tai lukea turvallisuussuunnitelmaa. Turvallisuuksuunnitelma täytyy tehdä ja tuntea heti toiminnan alkaessa. Pelastussuunnitelma ja leiri- tai kerhopaikan tarkka sijainti ja saapumisohteet on pidettävä näkyvillä, jotta hätätilanteessa avun hälyttäminen on sujuvaa. Hätäkeskuksen 112 mobiilisovellus on erittäin hyvä avun hälyttämiseen erityisesti retkillä, sillä se mahdollistaa pelastusviranomaisille paikkatietojen käyttämisen. Sovellus kannattaa asentaa puhelimeen ja tutustua sovelluksen käyttöön etukäteen.

Nuorten Kotkien turvallisuussuunnitelmapohja ja ohjeet turvallisuussuunnitelman tekoon löytyy Näin teet kotkatapahtuman -oppaasta (1). Myös vakuutusasiat kannattaa selvittää etukäteen. Niistäkin löytyy tietoa Näin teet kotkatapahtuman -oppaasta (1).

Toiminta hätätilanteessa

Jokaisen ohjaajan tulee tutustua huolellisesti käytetyn tilan pelastussuunnitelmaan, ensiapuvälineiden ja sammutusvälineiden sijaintiin ja pitää huoli, että turvallisuussuunnitelma on tehty ja ajan tasalla. Lisäksi voi tutustua esimerkiksi hyvin kattavaan MLL:n turvallisuusoppaaseen (12). Turvallisuutta koskevat tiedot ja taidot ovat taitoja, joita toivottavasti ei koskaan tarvita mutta jotka on silti tärkeää hallita.

Hätätilanteessa toimimisen perusta

- Tutustu ohjeisiin ennakolta.
- Tee tilanearvio.
- Säilytä rauhallisuus.
- Toimi määrätietoisesti.
- Ohjaa muita.

ONNETTOMUUDEN SATTUESSA

1. **Estä lisäonnettomuudet:** pelasta vaarassa olevat (jos voit), siirrä itsesi ja muut turvaan
2. **Anna kiireellisin ensiapu:** Tilanneselvitys, turvaa hengitys, tarkista verenkierto
3. **Arvioi tilanteen vakavuus - tarvitaanko lisäapua? Jos lisäapua tarvitaan nopeasti, soita 112:**
  1. Avun hälyttäminen:
  2. Soita hätänumeroon 112.
  3. Kerro, mitä on tapahtunut.
  4. Kerro tarkka osoite, toimipaikka ja kunta.
  5. Vastaa selvästi sinulle esitettyihin kysymyksiin ja noudata annettuja ohjeita.
  6. Lopeta puhelu vasta, kun saat siihen luvan. Älä pidä linjaa pidempään varattuna.
  7. Opasta auttajat paikalle.
4. **Huolehdi muista osallistujista:** Arvioi, voidaanko tapahtumaa jatkaa: saata tarvittaessa muut osallistujat retken lähtö-/päätepisteeseen tai lopeta tapahtuma

ONNETTOMUUDEN JÄLKEEN

1. **Raportointi:** Tee onnettomuuskirjanpito (vapaamuotoinen; mitä, missä, milloin). Vakuutusasioiden osalta tee vakuutusilmoitus.
2. **Tapaturmasta tiedottaminen:** Tiedota tarpeen mukaan
3. **Viranomaisille tiedottaminen tarvittaessa:** Esim. valvontaviranomainen (terveystarkastaja), työsuojelupiiri (jos onnettomuus sattunut työntekijälle), poliisi

Jälkihoito:

- Loukkaantuneen kuljetus lievissä tapaturmissa ja vahingoissa
- Mahdollinen kriisiapu asianomaisille
- Keskustele tapahtuneesta muiden ohjaajien kanssa sekä ota yhteyttä piiriin.
- Miettikää, mitä tapahtuneesta voisi oppia.
- Muista huomioida tapahtuman osallistujat ja tilanteen purkaminen ryhmän kanssa. Lasten ja nuorten on tärkeää saada puhua tapahtuneesta ja mahdollisista peloistaan.

Selvitä ennen toiminnan alkamista ainakin:

- Hätäensiapu ja elvytys
- Tarkemmat relevantit ensiapuohjeet, kuten pistot ja puremat, punkin poisto, haavan hoito, palovamman hoito, myrkytys, silmävammat ja tukehtuminen, henkinen ensiapu
- Palon sammutusohjeet ja toiminta tulipalon sattuessa
- Uhkaavasti käyttäytyvän henkilön kohtaaminen
- Lapsen katoaminen tai eksyminen
- Turvallisuussuunnitelmassa ilmenneisiin riskeihin varautuminen ja niiden ehkäiseminen
- Vanhempien kanssa toimiminen hätätilanteessa

On hyvä tutustua toimintaohjeisiin erilaisissa onnettomuustilanteissa. Esimerkiksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton turvallisuusopas (12) on erinomainen, kattava turvallisuuspaketti, joka sopii hyvin kerho- leiri- ja tapahtumatoimintaan. Näin teet kotkatapahtuman -oppaaseen (1) on tiivistetty olennaisimpia turvallisuusasioita ja se kannattaa myös lukea läpi ja pitää mukana kaikessa suunnittelussa.

Tärkeitä yhteystietoja

- **Yleinen hätänumero: 112** (palokunta, ambulanssi, poliisi)
- **Myrkytystietokeskus 0800 147 111**
- **Sosiaalipäivystys 112** kautta

➤ Lähin terveyskeskus: _____

➤ Lähin päivystys: _____

➤ Lastensuojelu: _____

➤ Muita: _____

➤ _____

➤ _____

➤ _____

Lastensuojeluilmoitus

Kuka tahansa voi tehdä lastensuojeluilmoituksen, mikäli kokee huolta lapsen turvallisuudesta ja kehityksestä. Harrastusten ohjaajat ovat usein lähellä lasta, jolloin huoli lapsesta voi herätä juuri harrastuksen ohjaajalle. Lastensuojeluilmoituksen tekemiseen riittää epäily siitä, että lapsen lastensuojelun tarve olisi hyvä selvittää.

Tee lastensuojeluilmoitus viipymättä, jos huoli herää. Lastensuojelun sosiaalityöntekijät tekevät päätökset siitä, miten toimivat tekemäsi ilmoituksen perusteella. Henkilö, jolla ei ole lain määräämää velvollisuutta lastensuojeluilmoituksen tekemiseen voi tehdä sen halutessaan myös nimettömänä (mm. vapaaehtoiset).

Älä jätä ilmoitusta tekemättä, vaikka arvelisitkin, että joku muu on jo tehnyt ilmoituksen. Älä myöskään jätä ilmoitusta tekemättä, vaikka tietäisit, että perhe on jo lastensuojelun asiakas. Uusi ilmoitus tai useat ilmoitukset auttavat näkemään kokonaistilanteen paremmin. Jos olet epävarma siitä, pitäisikö sinun tehdä lastensuojeluilmoitus, kysy kunnan sosiaalityöntekijältä neuvoa, kertomatta tälle lapsen henkilöllisyyttä.

MITEN LASTENSUOJELUILMOITUS TEHDÄÄN:

- Tee ilmoitus ensisijaisesti lapsen asuinkunnan sosiaalitoimistoon.
- Ota yhteyttä kunnan sosiaalipäivystykseen tai hätäkeskukseen (112), jos tilanne on kiireellinen tai teet ilmoituksen virka-ajan ulkopuolella.
- Soita hätänumeroon 112, jos tilanne on kiireellinen etkä voi selvittää lapsen asuinkuntaa tai kunnan lastensuojelun yhteystietoja.

Voit tehdä ilmoituksen:

- puhelimitse
- kirjallisesti lomakkeella
- käymällä virastossa
- ÄLÄ tee ilmoitusta sähköpostilla, sillä ilmoitus sisältää arkaluonteisia tietoja, eikä sähköposti ole turvallinen

Kerro ilmoituksessa:

- tiedossasi olevat lapsen henkilötiedot
- ilmoituksen syy
- onko lapselle tai hänen huoltajalleen kerrottu lastensuojeluilmoituksesta (joskus lastensuojeluilmoitus tehdään lapsen tai huoltajan aloitteesta tai yhdessä heidän kanssaan)

Lastensuojeluilmoituksen syitä voivat olla esimerkiksi:

- lapsen tarpeiden laiminlyönti
- lapsen heitteillejätö
- lapsen pahoinpitely tai seksuaalinen hyväksikäyttö tai niiden uhka
- puutteet hoidossa tai huolenpidossa
- lapsen huoltajan päihde- tai mielenterveysongelmat, jaksamattomuus, oman hoidon laiminlyöminen
- arjen tukiverkon puute, jos se vaarantaa lapsen hyvinvoinnin
- lapsen oma päihteidenkäyttö, mielenterveysongelmat, rikoksilla oireilu tai itsetuhoisuus
- vanhemman ja lapsen väliset vakavat vuorovaikutusongelmat
- jatkuva koulunkäynnin laiminlyönti
- lapsen suhteeton vastuu perheen arjesta esimerkiksi vanhemman sairauden vuoksi
- heikko taloudellinen tilanne, joka vaarantaa lapsen huolenpidon tai kehityksen
- Ohjeet on tiivistetty THL:n Lastensuojelun käsikirjan pohjalta.

Henkilötietojen käsittely ja vaitiolovelvollisuus

Vapaaehtoista sitoo moraalinen vaitiolovelvollisuus. Vaitiolovelvollisuuden noudattaminen on turvallisen ja laadukkaan toiminnan edellytys. Lasten, nuorten ja heidän perheidensä on voitava luottaa ohjaajaan. Ohjaaja ei saa juuruta lapsista tai heidän perheistään eikä levitellä tietoa heistä niille, joita se ei välittömästi kosketa. Ulkopuolisille ei saa levitellä esimerkiksi toisen henkilön ominaisuuksia, henkilökohtaisia oloja tai taloudellista asemaa koskevaa tietoa.

Jos puhut toiminnassa tapahtuneista kohtaamisista ulkopuolisille, pidä huoli, ettei henkilöitä voida kertomasi perusteella tunnistaa. Muiden ohjaajien ja piirin työntekijän kanssa voitte keskustella tilanteesta tarpeen mukaan. Voit vielä muistuttaa muita vaitiolovelvollisuudesta tuodessasi esiin arkaluonteisia asioita. Vaitiolovelvollisuus on tärkeä asia ja on kaikkien etu pitää siitä huolta.

Vaitiolovelvollisuudella on myös rajat. Jos saat tietää jotain, mikä voi aiheuttaa vaaraa henkilölle itselleen tai muille, ilmoita huolestasi viranomaisille, kuten poliisille tai lastensuojeluun, hälytä apua tai lievemmissä kysymyksissä keskustele asiasta vanhempien kanssa. Voit kertoa tilanteesta niille, joille kertominen on tilanteen ratkaisemisen ja turvallisuuden kannalta perusteltua. Et edelleenkään saa kertoa näitä asioita esimerkiksi puolisollesi, naapurillesi tai työkavereillesi niin, että henkilöt voidaan tunnistaa. Älä koskaan juurua lapsista tai heidän perheistään ulkopuolisille.

Henkilörekisterien käsittelyä säätelee tietosuojalaki. Lain mukaan osallistujista ei saa kerätä tarpeettomia tietoja. Esimerkiksi henkilöturvattunnus ei kuulu yleisesti kerättäviin tietoihin ja esimerkiksi tapahtuman osallistujien osoitetta ei pitäisi kysyä, ellei ole aikomusta lähettää postia.

Kun osallistujia listataan, syntyy henkilörekisteri. Tapahtumissa, kuten retkeillä, leireillä ja kerhoissa käytettyjä nimilistoja tulee käsitellä henkilötietolain mukaisesti. Listoista ei kannata ottaa suurta määrää kopioita tai lähetellä nimilistoja sähköpostilla, sillä kaikki listan kopiot on hävitettävä asianmukaisesti tapahtuman jälkeen ja sähköposti ei ole täysin tietoturvallinen väline. Ylimääräiset paperiset listat täytyy hävittää tietosuojaroskana tai silputtuna niin, että henkilörekisteri tuhoutuu. Maksullisissa tapahtumissa laskuttajan tulee säilyttää osallistujalista vähintään kuusi vuotta esimerkiksi jäsenrekisterissä tai muuten turvallisesti säilytettynä. Maksuttomissa tapahtumissa kaikki osallistujalistat voidaan tuhota välittömästi tapahtuman jälkeen, mutta osallistujien määrä kannattaa tietenkin kirjata ylös. Kaikkien tapahtumien yhteydessä arkaluonteiset tiedot, kuten terveystiedot ja allergialistat tulee hävittää huolellisesti. Muista hävittää myös käsinkirjoitetut nimilistat ja nimiä sisältävät muistilaput, jos sellaisia on syntynyt.

Nimilistojen lisäksi myös esimerkiksi valokuvat ja kuvapankit tapahtumista ovat henkilörekisterejä, jos niistä voi tunnistaa henkilöitä. Lapsen valokuvaamiseen ja kuvien käyttämiseen esimerkiksi markkinoinnissa, kuvapankissa ja järjestön sosiaalisessa mediassa tulee aina pyytää lupa huoltajalta esimerkiksi ilmoittautumisen yhteydessä.

TIETOSUOJAA KOSKEE JOUKKO TIETOSUOJAPERIAATTEITA

- 1. Käyttötarkoituksen periaate:** Käyttötarkoitus määrittää mitä tietoa tarvitaan ja saa kerätä ja kauanko sitä säilytetään.
- 2. Täsmällisyyden periaate:** Rekisterin ja sen sisältämien tietojen tulee olla ajan tasalla.
- 3. Suojauksen periaate:** Tiedot täytyy suojata. Jäsenrekisterissä tiedot ovat turvassa, mutta esimerkiksi nimilistojen käsittelyssä jokaisen ohjaajan täytyy olla erityisen huolellinen. Älä jätä listoja lojumaan näkyville tai heitä silppuamatta roskiin esimerkiksi osallistujatietoja sisältäviä muistilappuja. Esimerkiksi nimilistan unohtaminen kerhopaikan pöydälle on tietoturvaloukkaus.
- 4. Tietojen käsittelyn peruste:** Tietojen keräämiselle ja säilyttämiselle täytyy olla hyväksytty selitys, eli peruste. Peruste voi olla suostumus, sopimus, laki, rekisteröidyn suojaaminen, julkinen tehtävä tai oikeutettu etu. Esimerkiksi yhdistyksen jäsenrekisterin pitäminen on laissa määrätty velvollisuus.

Tietosuoja-asioissa oleellisinta on siis kerätä vain tarpeellisia tietoja, tiedostaa kaikkien henkilörekisterien arkaluonteisuus ja kohdella niitä aina huolellisesti ja tarkasti. Rekisteriä on myös tärkeää päivittää. Jos kerholainen kertoo muutosta, uudesta ruokavaliosta tai muista muutoksista, muistuta vanhempia ilmoittamaan uusi osoite jäsenrekisterinpitäjälle.

Nuorten Kotkien päihdesäännöt

Kaikessa toiminnassamme noudatetaan päihdesääntöjä. Päihdesäännöt ovat olemassa ennen kaikkea lasten turvallisuuden ja hyvinvoinnin turvaamiseksi. Sitoudumme noudattamaan seuraavia sääntöjä omassa toiminnassamme Suomessa ja ulkomailla:

Tupakka

- aikuisten tupakointi on sallittua vain sille määrätyissä paikoissa.

Alkoholi

- alkoholin käyttö on kielletty lapsilta ja nuorilta kaikissa toimintatapahtumissamme
- aikuisten osalta alkoholin käyttö tai päihtyneenä esiintyminen lasten läsnä ollessa on kielletty

Huumeet, lääkkeet, yms. päihteet

- lääkkeiden väärinkäyttö, huumeiden ja huumaavien aineiden käyttö ja hallussapito on ehdottomasti kielletty

Sitoudumme tiedottamaan näistä säännöistä kaikille toimintaamme osallistuville sekä lasten huoltajille ennakoon tapahtuman tai toiminnan alussa.

SÄÄNTÖRIKKOMUKSET

Sääntörikkomuksista ilmoitamme lasten ja nuorten huoltajille. Lisäksi lasten, nuorten tai aikuisten tekemistä näiden sääntöjen rikkomuksista seuraa:

Tupakointirikkomusten seuraamukset

- 1) huomautus
- 2) varoitus
- 3) toimintaan osallistumisen rajoittaminen jatkossa

Alkoholirikkomusten seuraamukset

- 1) varoitus
- 2) kotiin lähettäminen ja toimintaan osallistumisen rajoittaminen jatkossa

Huumeet, lääkkeet (väärinkäyttö)

- 1) ilmoitus poliisille ja kotiin lähettäminen, toimintaan osallistumisen rajoittaminen

Ensisijainen asiaan puuttuja on lapsen tai nuoren oma ohjaaja. Hänen tukenaan on yhteisesti sovittu toinen aikuinen. Tarvittaessa ollaan myös yhteydessä sosiaaliviranomaisiin.

Aikuisten sääntörikkomuksissa asiaan puuttuja on toiminnasta tai tapahtumasta vastaava henkilö. Nämä säännöt ovat voimassa liiton järjestämissä tapahtumissa. Piirijärjestöillä, osastoilla ja aluejärjestöillä on oikeus laatia toimintaansa varten näitä sääntöjä tiukempiakin sääntöjä. Kasvatus ja kasvun tukeminen on pitkäjänteinen ja jatkuvaa kehittämistä vaativa prosessi. Kasvatus edellyttää rakkautta ja rajoja. Yhtenä osana rajoja ovat päihdesäännöt. Löydät tukea ja apua päihteisiin liittyen lopun neuvontaa tarjoavien tahojen listalta.

Tukea ja apua ongelmatilanteisiin

Leireillä ja kerhoissa tulee toisinaan vastaan erilaisia ongelmatilanteita. Tässä oppaassa on käyty läpi joitakin yleisiä tai ohjaajissa erityistä huolta herättäviä ongelmatilanteita. Hyviä neuvoja erilaisiin ongelmatilanteisiin löytyy monista lähteistä, esimerkiksi Luontoliiton LEKA -oppaasta (23), MLL:n Turvallisuusoppaasta (12), 4H:n Hulinaoppaasta (15) ja Kiukkukirjasta (16). Neuvoja ongelmatilanteisiin kannattaa pyytää myös kokeneemmilta ohjaajatovereilta.

Lasten ja nuorten jaksaminen leireillä

Leirillä tai kerhossa voi iskeä väsymys myös lapseen tai nuoreen. Kerhotoiminnassa on mukavaa, jos lapsilla on mahdollisuus rauhalliseen paikkaan. Leireillä tämä tarve korostuu. Jos lapsi jättäytyy pois ohjelmasta ja vetäytyy omiin oloihinsa, on tärkeää puhua asiasta ja selvittää johtuuko vetäytyminen lapsen oman tilan tarpeesta vai onko jotain tapahtunut. Parasta on, jos on yhdessä sovittu rauhallinen tila, johon voi mennä olemaan itsekseen. Joskus rauhallinen tila voi olla oma teltta ja joskus esimerkiksi rentoutumisteltilta, lepohuone tai saunan pukuhuone sauna-aikojen ulkopuolella. Yhdessä sovittu paikan etu on se, että lapset eivät katoa vaan kaikki tietävät, mistä vetäytyjä löytyy. Rauhoittumisen paikkoja on hyvä rakentaa myös ohjelmaan, joko ohjatusti tai esimerkiksi pidempien taukojen muodossa.

Lapsilla ja nuorilla on usein kiusaus valvoa leirillä yöt, koska aikuisten nukkuessa lapsilla on mahdollisuus omaehtoiselle yhdessäololle ja yöllisille seikkailuille. Kaikki kuitenkin tarvitsevat leirin aikana yörauhaa ja lepoa. Väsyneet lapset eivät ymmärrä ja noudata ohjeita, nukkuvat päiväunia ohjelman aikana, kiukkuilevat ja voivat pahimmillaan vaarantaa omansa ja muiden turvallisuuden. Yövalvonta ja yörauhasta huolehtiminen on tärkeää lasten ja nuorten jaksamisen kannalta. Se, että kaikki nukkuvat yöllä, ehkäisee myös yöllisten salaseurojen ja klikkien muodostumista, jolloin kaikkien on helpompi tulla osaksi ryhmää ja pysyä sen osana leirin loppuun asti. Leirin viimeisinä iltoina voi hieman hellittää otetta öistä, kunhan sovitaan etukäteen missä yöllä saa oleskella, niin että halukkaat voivat nukkua ja kaikki pysyvät turvassa. Viimeiselle illalle voidaan esimerkiksi sopia mahdollisuudesta valvoa vapaasti yhdessä sovitussa paikassa. Lepo kuuluu myös leirille!

Aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi

Aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi ei tyypillisesti osaa toimia tilanteessa tai tiedä miten suhtautua omiin tunteisiinsa. Vihan takana voi olla monia tunteita, kuten hätä, pelko, turhautuminen, turvattomuus, umpikuja, pettymys, epäoikeudenmukaisuuden kokemus tms. Kun lapsi ei tiedä, mitä tehdä voimakkaan tunteen kanssa, voi syntyä paniikki, hysteria ja raivo. Keinottomuus synnyttää häpeää ja häpeä väkivaltaa. Väkivaltainen käytös ei tietenkään ole oikea tapa toimia tilanteessa. Raivoavaa lasta ei kuitenkaan ensimmäisenä kannata ryhtyä sättimään tai rankaisemaan, vaan aikuisen tulisi rauhoittaa tilanne ja pysyä rauhallisena ja empaattisena. Häiriköivän ja auktoriteettivastaisen lapsen kanssa kannattaa pyrkiä keskustelemaan ja luoda kahdenkeskisiä tilanteita esimerkiksi pyytämällä lasta auttamaan jossakin askareessa.

Yhtä reseptiä aggressiivisen lapsen kanssa toimimiseen ei ole, mutta siihen on kehitetty useita käyttökelpoisia toimintamalleja.

Voimakkaan raivokohtauksen saaneen henkilön kohtaamisessa voi noudattaa KUKIPASO-mallia

KUKIPASO-mallin tarkoituksena on saada raivokohtauksen saanut henkilö rauhoittumaan. Tämä onnistuu parhaiten, kun itse pysyy mahdollisimman rauhallisena. Oman rauhallisen käytöksen eteen kannattaa ponnistella, vaikka hermot kuinka kiristäisivät. Raivokohtauksen saaneen kanssa ei kannata alkaa heti selvittelemään tilannetta syvemmin. KUKIPASO-mallissa on neljä vaihetta: kuuntele, kiitä, pahoittele, sovi jotain.

1. Kuuntele. Keskity suuttuneeseen kohteliaasti, anna hänelle aikaa kuvata asiaansa. Anna hänen tuntea, että hän tulee kuulluksi. Ole ystävällinen ja asiallinen, vältä kaikkia ilmeitä. Osoita kuunteleminen katsomalla silmiin, nyökyttelemällä ja välttämällä keskeytyksiä. Älä reagoi mitenkään epäoikeudenmukaisiin tai liioiteltuihin syytöksiin, ole hiljaa ja nyökyttele.

2. Kiitä. Anna suuttuneelle ihmiselle tunnustusta. Kiitä häntä, että hän otti asian puheeksi.

3. Pahoittele. Älä ala puolustella, äläkä esitä vastakommentteja. Tunnekuohun keskellä oleva ei pysty vielä tarkastelemaan asiaa muiden näkökulmista. Myönnä jotakin: kerro olevasi pahoillasi tapahtuneesta ja sen herättämästä suuttumuksesta. Näin osoitat, että toisen suuttumus ja sen syyt ovat todellisia. Jos olet itse millään tavalla syyllinen tilanteeseen, pyydä anteeksi. Anteeksipyyntö ja pahoittelu ei ole häviö, se on rakentavaa tilanteen selvittämistä.

4. Sovi jotakin. Älä jätä asiaa kesken tai vaihda puheenaihetta ennen kuin jotain on sovittu. Ehdota jotakin ratkaisua. Sopimuksen jälkeen kaikki osapuolet voivat perääntyä kasvojan menettämättä.

KUKIPASO-mallin toimintaohjeet on tiivistetty Raisa Cacciatoren Kiukkukirjasta (16). Kiukkukirjasta löytyy myös malli rakentavaan suuttumuksen ilmaisuun ja erityisesti pienille lapsille sopiva liikennevalomalli, joihin kannattaa myös tutustua.

Kun lapsi hermostuu esimerkiksi leirillä tai kerhossa, voi edetä esimerkiksi näin:

- 1. Katkaise tilanne** ja saata hepun saanut lapsi pois muiden lasten luota rauhalliseen paikkaan. Pysy rauhallisena. Anna lapselle aikaa ja tilaa rauhoittua. Voit esimerkiksi kertoa lapselle, että ei ole mitään hätää, tilanne voidaan selvittää yhdessä, kun hieman rauhoitut. Joskus lasta voi auttaa, jos hän saa esimerkiksi juosta korttelin ympäri tai paiskoa pehmeää palloa seinään, olla hetken yksin tai jos hän pääsee aikuisen syliin.
- 2. Kuuntele lasta.** Mitä tilanteessa tapahtui? Mistä aggressio heräsi?
- 3. Validoi kokemus.** Validointi rauhoittaa lapsen tunnekuohua ja helpottaa itseilmaisua. Se myös katkaisee kielteisyyden kehän ja lisää tilanteen turvallisuutta, luo läheisyyttä ja luottamusta ja kertoo lapselle arvostuksesta. Validointi edistää neuvottelujen onnistumista. Validointi on kuuntelua, kuullun ymmärtämistä ja sitä, että viestii, että on ymmärtänyt. Ole empaattinen ja kerro ymmärtäväsi. Itse asiaa ei kuitenkaan tarvitse hyväksyä. ”Suutuit siis, kun Laura otti hyllystä pelin, jonka olit itsekin juuri ajatellut ottaa. Se onkin ihan ymmärrettävää, että se harmittaa.” Kun tilanne on rauhoittunut, voit siirtyä seuraaviin vaiheisiin.
- 4. Auta ymmärtämään muiden näkökulmia.** ”Mitä luulet, miltä Laurasta tuntui, kun otit pelin hänen kädestään ja huusit hänelle? Ymmärsiköhän Laura, miksi toimit niin?”
- 5. Auta lasta miettimään parempia toimintavaihtoehtoja tulevaisuuteen.** Miettikää yhdessä lapsen kanssa, kuinka lapsi voisi toimia jatkossa paremmin. Olisiko esimerkiksi Lauralle voinut kertoa, että itsekin aikoi pelata samaa peliä ja pelata sitä yhdessä, olisiko ohjaajaa voinut pyytää apuun tai olisiko voinut laskea kymmeneen, ennen kuin toimii?
- 6. Mitä sitten?** Sopikaa, miten toimitte seuraavaksi. Onko esimerkiksi tarpeen pyytää anteeksi? Pitäisikö Lauralle kertoa, mitä tapahtui, hän on varmaan hämmentynyt?

Kaikki tunteet ovat sallittuja, mutta niiden kanssa täytyy oppia toimimaan. Aggressiivisen käyttäytymisen lopettamiseksi lapselle täytyy opettaa, että vastuu oman tunnetilan säätelystä on itsellä ja että jokaisella on vastuu teoistaan. Lapsen täytyy oppia rakentavia tapoja tunnetilojen purkamiselle. Aggression purkamisessa mikään ei saa mennä rikki, keneenkään ei saa sattua ja mitään peruuttamatonta ei saa tapahtua. Lapsuudessa on tärkeää oppia tunnistamaan tunteita ja oppia, että ne ovat osa elämää ja menevät kyllä ajallaan ohi. Tunteita ei tarvitse pelätä. Tunteiden sanoittaminen ja tunnistaminen yhdessä aikuisen kanssa on tärkeää. Aikuisten empaattinen ja hyväksyvä suhtautuminen tunteisiin on tärkeää tunteiden hallinnan kehittymisen kannalta.

Aina parhaankaan ohjaajan osaaminen ei riitä. Jos lapsen aggressio on toistuvaa ja voimakasta, on täysin ymmärrettävää, että vapaaehtoisella ei ole osaamista ja resursseja lapsen kanssa pärjäämiseen. Aggressiivisuudesta kannattaa keskustella lapsen vanhempien kanssa. Vanhemmilla voi olla lapsesta sellaista tietoa, jota ohjaajalla ei ole. Jos lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti toisia tai itseään kohtaan, voi olla syytä tehdä lastensuojeluilmoitus. Jos lapsi vaarantaa omansa tai muiden osallistujien tai ohjaajien turvallisuuden, lapsi ei voi ainakaan sillä hetkellä olla mukana toiminnassa. Muista purkaa tilanteet myös muiden paikalla olleiden lasten kanssa, etteivät he jää huolehtimaan ja pelkäämään tapahtuneen vuoksi. Hanki tukea itsellesi. Tiedota tarvittaessa vanhempia tapahtuneesta. Puhu muiden ohjaajien kanssa ja hae tukea omasta piiristäsi tai tarvittaessa keskusliitosta.

Kiusaaminen

Nuorten Kotkien materiaaleista löydät myös KIPU-työkirjan. Työkirja on tehty Nuorten Kotkien Keskusliiton ”KIPU - kiusaaminen ja syrjintä on rikos – puuttuminen on välittämistä” -hankkeessa. Työkirja sisältää tietoa kiusaamisesta ja erilaisia harjoitteita kiusaamisen käsittelyyn lasten ja nuorten kanssa. Harjoitusten avulla voi tukea lapsia ja nuoria toimimaan kiusaamistilanteissa.

Kiusaaminen on usein monimutkainen ilmiö ja se voi olla vaikeaa huomata erityisesti aikuisille ohjaajille. Lapset osaavat usein valita ne hetket, jolloin aikuisen silmä välttää. Onkin hyvä sopia vertsurjen kanssa, että he kertovat heti, jos huomaavat jotain huolestuttavaa, sillä heillä on usein huomattavasti paremmat mahdollisuudet havaita kiusaaminen.

Kiusaamista voi jossain määrin ennaltaehkäistä hyvällä leirin tai kerhon alussa tapahtuvalla ryhmäytymisellä ja yhteistyön ja yhdessäolon avulla. Kun ryhmä on tiivis ja turvallinen, kiusaamiselle jää vähemmän tilaa ja lapset myös puuttuvat siihen itse hanakammin. Kilpailuasetelmat ja klikkiytyminen voivat lisätä kiusaamisriskiä. Vältä kilpailullista ohjelmaa, erityisesti kiusaamisherkeissä ryhmässä, ja pyri sekoittamaan ryhmiä ja purkamaan syntyneitä klikkejä. Myös liiallinen vapaa-aika ja ohjatun ohjelman ja rakenteen puute toiminnassa voi altistaa kiusaamiselle. Joskus kiusaamista kuitenkin ilmenee ja silloin on tärkeää toimia välittömästi.

Miten toimia kiusaamistilanteessa?

1. Mene väliin ja kiellä toiminta. Pysy rauhallisena.
2. Ota tilanteen osapuolet erilleen muusta ryhmästä rauhalliseen tilaan selvittämään tilannetta.
3. Anna kaikkien osapuolten vuorollaan kertoa mitä tilanteessa on tapahtunut. Voit esimerkiksi kierrättää puheenvuorohuivia tai muuta merkkiä siitä, kenen vuoro on puhua. Älä pakota puhumaan. (Jos yhteinen keskustelu ei onnistu, voi joskus olla parempi keskustella erikseen kiusaamistilanteen osapuolten kanssa.)
4. Tee selväksi, että kiusaaminen ei ole hyväksyttävää.
5. Palatkaa toiminnan pariin.
6. Leirillä jos kiusaaminen jatkuu, voi olla tarpeen tehdä nopeitakin päätöksiä siitä, kuinka kiusaaminen lopetetaan. Puhu osapuolten kanssa ja soita vanhemmille. Voit tehdä koko leirin kesken sopivan KIPU-työkirjan harjoituksen. Jos toimenpiteet eivät auta, tehkää yhdessä lasten ja vanhempien kanssa päätös siitä, kuinka leirirauha palautetaan. Kerhoissa voidaan kiusaamisen toistuessa seurata seuraavaa ohjetta.

Miten toimia toistuvan tai jatkuvan kiusaamisen kohdalla kerhotoiminnassa?

1. Keskustele havainnoistasi muiden ohjaajien ja mahdollisesti vertsurjen kanssa.
2. Kerro kaikille kiusaamisen asianosaisille, että viet toistuvan kiusaamisen eteenpäin kertomalla siitä vanhemmille.
3. Keskustelkaa ohjaajien kesken, miten ja kuka on yhteydessä vanhempiin. Voit pyytää apua myös piiristä tai tarvittaessa liitosta.
4. Ole yhteydessä osapuolten vanhempiin. Kerro mitä olette havainneet tapahtuvan. Puhu teoista ja käyttäytymisestä, älä henkilön ominaisuuksista. Kerro mitä on tapahtunut, miten asiaa on selvitelty ja mitä olette lasten tai nuorten kanssa sopineet.
5. Vaikeissa kiusaamistilanteissa on hyvä kutsua kaikki osapuolet, heidän vanhempansa, kaikki ohjaajat ja mahdollisesti piirin tukihenkilöitä yhteiseen tapaamiseen keskustelemaan siitä, miten kiusaaminen lopetetaan. Valmistautukaa tapaamiseen huolella ja varmistaakaa, että kaikki pääsevät paikalle.
6. Tapaamisessa anna lasten kertoa omat näkemyksensä kiusaamisesta. Vanhemmat kuuntelevat ja ohjaaja voi auttaa lapsia kertomaan mahdollisimman konkreettisesti mitä on tapahtunut. Lapset voidaan viedä toisaalle siksi aikaa, kun vanhemmat ja ohjaajat keskustelevat siitä, miten kiusaamiseen puututaan. Kirjatkaa ylös yhdessä sopimanne asiat ja sopikaa, kuinka tilanteen kehittymistä seurataan. Lapset palaavat tilaan ja heille kerrotaan, miten tilanteessa edetään. Lopuksi sovitaan aika arviointikeskustelulle esimerkiksi kuukauden päähän.
7. Jos arviointikeskustelussa todetaan, että sovittuja tavoitteita on saavutettu, kannustetaan osapuolia jatkamaan samalla tavalla. Sovitaan kuitenkin, että tilannetta seurataan jatkossakin ja tarvittaessa tavataan uudelleen. Jos tavoitteita ei olla saavutettu, täytyy paneutua asiaan uudestaan ja miettiä, kuinka tilanteessa toimitaan.
8. Joskus kiusaaminen voi täyttää rikoksen tunnusmerkit, ja tarvittaessa vanhemmat voivat tehdä rikosilmoituksen.
9. Toimintaohjeet on sovellettu Partion ohjeiden (19) pohjalta.

Syrjintään, häirintään ja vihapuheeseen puuttuminen

Ihmisoikeusliiton Martti Juttila koosti nuorisotyöntekijöiden työpajan pohjalta ohjeistuksen syrjintään, häirintään ja vihapuheeseen puuttumiseen. Yhdenvertaisuussuunnittelu ja nuorten tai lasten kanssa tehdyt säännöt voivat ehkäistä syrjintä- ja häirintätilanteita, mutta ohjaajan on tärkeää tietää, kuinka syrjintätilanteeseen kannattaa puuttua. Ihmiset saattavat toisinaan tuoda mukanaan esimerkiksi mediasta tai lähipiiristä opittuja syrjiviä asenteita ja toimintatapoja. Purkamalla syrjintätilanne rakentavasti voidaan myös purkaa opittuja haitallisia malleja ja korvata niitä paremmilla, sekä herätellä lasten omaa empatiaa ja ajattelua. Malli on kehitetty nuorisotyöhön. Pienten lasten kanssa sitä voi olla tarpeen soveltaa ikätasolle sopivaksi.

1. Pysäytä tilanne

- Pysäytä meneillään oleva häirintä vetoamalla tilan/toiminnan arvoihin/sääntöihin. Voit sanoittaa tilanteen ("sovimme yhdessä, että nuorisotalolla ei saa syrjiä ja tämä toiminta on syrjintää") tai esittää kysymyksiä ("Sovimme yhdessä, että kaikki saavat olla täällä sellaisia kuin ovat. Miten ajattelen tällaisen puheen vaikuttavan tilan ilmapiiriin? Suljetaanko sillä nuoria ulkopuolelle").
- Osoita tukeasi kohteelle tilan arvojen kautta ("täällä kaikki saavat olla sellaisia kuin ovat eikä kenenkään pidä kohdata häirintää")

2. Keskustele

- Syrjinnän kohteen tukemiseksi ja häirinnästä vapaan tilan luomiseksi on tärkeää keskustella tapahtuneesta eri osapuolten kanssa. Keskustelut on syytä pitää pian tapahtuman jälkeen, mutta niissä tärkeämpää on turvallinen keskustelutila kuin nopeus.
- *Keskustelu syrjinnän kohteen kanssa:* kerro hänellä, että syrjintä ei ole hänen vikansa ja että nuorisotyöntekijät ovat hänen tukenaan. Varmista, että hän on kunnossa ja keskustele miten hän haluaa, että asiaa käsitellään. Ole tukena.
- *Keskustelu tekijän kanssa:* Älä tuomitse ihmistä vaan teko. Kysy miksi hän toimi niin ja huomasiko hän, että teko oli syrjivä. Mikäli teko kohdistui johonkin tiettyyn ryhmään, esitä kysymyksiä mihin hänen käsityksensä kyseisestä ryhmästä perustuvat.
- *Keskustelu muiden nuorten kanssa:* Kerratkaa yhteisiä sääntöjä ja arvoja. Keskustelkaa mitä jokainen voi tehdä syrjintätilanteissa.

3. Toimikaa yhdessä

- Kerro työyhteisössäsi mitä tapahtui ja miten toimit. Pohtikaa yhdessä rakentavasti vaihtoehtoisia tilanteeseen puuttumisen tapoja.
- Sopikaa yhdessä jatkotoimenpiteistä sekä tapauksen käsittelyssä että yleisessä yhdenvertaisuuden edistämisessä. Jakakaa vastuuta.

Lähde: Ihmisoikeusliitto: Miten puuttua syrjintään ja häirintään nuorisotyössä

Vanhempien kanssa toimiminen ongelmatilanteissa

Joskus ohjaaja joutuu lähestymään vanhempia esimerkiksi lapsen käyttäytymisen tai kiusaamisen vuoksi tai jos ilmenee ongelmia lapsen vanhempien kanssa. Asioiden selvittely vanhempien kanssa voi olla pelottavaa, epämiellyttävää tai vaikeaa. Toisaalta se on usein myös antoisaa ja auttaa huomattavasti asioiden selvittämisessä.

Ohjaajan ja vanhempien suhde voi olla hyvin erilainen eri lasten kohdalla. Jotkut vanhemmat ovat tuttuja ja ohjaaja tapaa heitä usein ja juttelee heidän kanssaan esimerkiksi, kun lapsi haetaan kerhosta. Osaa vanhemmista ohjaaja ei välttämättä tapaa koskaan. Lapsi saattaa tulla kerhoon tai leirille yksin tai vanhemmat vain heittävät lapsen paikalle ja jatkavat matkaa. On erilaista jutella tapahtuneesta kasvotusten, kun vanhempi tulee hakemaan lasta kotiin, kuin esimerkiksi soittaa vanhemmille leiriltä toiselta puolen maata.

Jos vanhempia joutuu lähestymään ongelmatilanteeseen liittyen, keskustelulle kannattaa varata aikaa. Asiat kannattaa myös ottaa puheeksi mahdollisimman pian, ei vasta sitten, kun on puolen vuoden ongelmalista kerättynä. Kun lähestyt vanhempia, ole rauhallinen, ystävällinen, empaattinen ja pyri selittämään asiat mahdollisimman selkeästi ja neutraalisti. Tavoitteena on aina, että lapsi tulee uudelleenkin.

Jos asia koskee lapsen käytöstä, kuvaile tapahtumat ja kerro, kuinka olette toimineet tilanteessa. Puhu tapahtumista ja lapsen käyttäytymisestä mahdollisimman konkreettisesti. Älä puhu lapsen ominaisuuksista (esim. hän on huonokäyttöinen lapsi). Älä koskaan puhu rumasti lapsesta tai hauku lasta. Älä syyllistä vanhempia lapsen toiminnasta. Usein vanhemmat eivät tiedä, kuinka lapsi käyttäytyy kodin ulkopuolella. Kysy rohkeasti vanhemmalta neuvoja, vanhemmat tuntevat useimmiten lapsensa parhaiten. Neuvojen pyytäminen myös osoittaa, että otit yhteyttä siksi, että haluat ratkaista tilanteen.

Joskus vanhempiin ollaan yhteydessä siksi, että kerhossa tai leirillä on tapahtunut jotain poikkeavaa tai lapsella on jokin asia huonosti. Vanhempiin ollaan aina yhteydessä, jos lapsi esimerkiksi sairastuu tai loukkaantuu leirillä, jos lapsi on joutunut kiusaamisen tai väkivallan uhriksi, jos lapsen omaisuutta on kadonnut tai vahingoittunut jne. Pyri näissäkin tilanteissa rauhallisuuteen.

Jos asia koskee esimerkiksi kerhomaksuja, retkimaksuja tai muita raha-asioita, voitte miettiä, olisiko parempi, jos esimerkiksi piirin talousasioista huolehtiva henkilö olisi vanhempiin yhteydessä. Raha-asiat voivat olla vaikeita ja niihin voi liittyä monenlaisia tunteita. Voi olla parempi, jos esimerkiksi kerho-ohjaajan ei tarvitse käydä näitä keskusteluita vanhempien kanssa. Osastolla tai piirissä voidaan pohtia, onko mahdollista tarjota joustoa, jos perheellä on maksuvaikeuksia ja miten raha-asiat vaikuttaisivat mahdollisimman vähän lapsen mahdollisuuksiin osallistua toimintaan. Myös puutteelliset varusteet voivat olla samalla tavalla vaikeita aiheita.

Jos asia koskee vanhempien omaa toimintaa, esimerkiksi huolta lapsen perheoloista tai vanhempien päihteidenkäytöstä tai lasta ei ole esimerkiksi haettu leiriltä sovitusti, asia voi olla ohjaajalle vaikea selvittää. Voit pyytää apua ja neuvoa piirin työntekijöiltä tai muilta ohjaajilta ja voitte yhdessä pohtia, kuinka tilannetta kannattaisi ratkoa ja kenen kannattaisi olla perheeseen yhteydessä. Tarvittaessa neuvoa voi pyytää myös kunnan sosiaalipäivystyksestä.

Koti-ikävä

Koti-ikävä on yleinen vierailija leireillä. Koti-ikävän kanssa voi toimia onnistuneesti monella eri tavalla, mutta joitakin hyviä periaatteita on olemassa. Useimmiten koti-ikävä menee onneksi itsestään ohi.

Älä ruoki ikävää Älä päivittele tai kauhistele ikävää, vaan suhtaudu siihen kevyen empaattisesti. Muistuta lasta, että koti-ikävä on normaalia ja melkein kaikille tulee joskus leirillä koti-ikävä ja se menee kyllä ohi.

Harhauta ja ohjaa toimintaan Murehtimaan pysähtyminen ruokkii koti-ikävää. Järjestä kiinnostavaa ohjelmaa ja pidä huoli, että ikävöijä tulee mukaan. Erityisesti leirin alussa on tärkeää pitää lapset sopivan kiireisinä. Yritä saada ikävöijä mukaan porukkaan vaikkapa pelaamaan yhdessä muiden kanssa.

Laita laastari Laastari toimii lumelääkkeenä vaivaan, jota ei oikein voi hoitaa. Hauskasti kuvioitu laastari voi piristää ja tehdä ohjaajien tarjoaman hoivan ja turvan näkyväksi.

Yritä lykätä lapsen yhteydenottoa kotiin Jos leirillä on puhelimenkäyttökielto, tämä on helpompaa. Useimmiten ei ole hyvä soitella kotiin koti-ikävän ollessa pahimmillaan. Vanhemman äänen kuuleminen voi lisätä koti-ikävää ja joskus vanhemmat huolestuvat ikävöivästä lapsesta ja lapsen hätä lisääntyy. Jos mahdollista, on parempi odottaa pahimman yli ennen puhelua kotiin.

Ole itse yhteydessä vanhempiin Jos lapsen koti-ikävä on voimakasta, voit olla yhteydessä lapsen vanhempiin ja kysyä neuvoa. Mistä lapsi tykkää? Mikä lasta ilahduttaisi?

Ota syliin Jos lapsi etsiytyy lähelle ja kaipaa halia ja syliä, ota lapsi hetkeksi syliin, jos suinkin mahdollista. Ohjaa lapsi sen jälkeen lapselle mieluisan toiminnan pariin.

Lasta ei haeta leiriltä tai retkeltä

Jos lasta ei haeta sovitusti, soita ensimmäiseksi lapsen vanhemmille. Jos et saa vanhempia kiinni, ota yhteys lapsen muuhun lähipiiriin, jos lapsella on esimerkiksi isovanhempien yhteystiedot. Jos vanhempi saadaan kiinni, sopikaa yhdessä, kuinka toimitte. Jos ketään lapsen läheistä ei saada kiinni, ottakaa yhteys lapsen kotikunnan sosiaalipäivystykseen ja pyytäkää ohjeita. Jos tilanteessa herää huoli lapsen turvallisuudesta ja esimerkiksi vanhemmat kuulostavat päihtyneiltä, voit ottaa yhteyden sosiaalipäivystykseen. Jos joudut olemaan yhteydessä viranomaisiin, kerro asiasta piirin leireistä vastaavalle henkilölle.

Ylisukupolvisen huono-osaisuuden torjunta kerho- ja leiritoiminnassa

Teimme vuonna 2019 selvityksen siitä, millaisia keinoja Nuorten Kotkien kerho-, leiri- ja iltapäiväkerho-ohjaajilla on ylisukupolvisen huono-osaisuuden torjuntaan. Huono-osaisuuden ylisukupolvisuudella tarkoitetaan sitä, että vanhempien hyvinvoinnin ongelmat siirtyvät tai jatkuvat heidän lapsilleen. Yhteiskunta voi ehkäistä tätä esimerkiksi koulutuksen ja sosiaalipolitiikan avulla, mutta myös harrastusten on huomattu olevan tärkeä suojaava tekijä monille lapsille. Halusimme selvittää, mitä ohjaajamme ajattelevat tästä asiasta, millaisia havaintoja heillä on toiminnasta ja millaisia keinoja heillä on ylisukupolvisen huono-osaisuuden torjuntaan. Nuorten Kotkien arvoperusta kannustaakin kiinnittämään tähän teemaan erityistä huomiota.

Ohjaajat näkevät, että kotkatoiminta suojaa lapsia huono-osaisuuden periyymiseltä muun muassa tuomalla elämään luotettavia aikuisia ja hyviä roolimalleja aikuisista ja aikuisten välisistä hyvistä suhteista, tarjoamalla monipuolisia elämyksiä, onnistumisen kokemuksia ja kehuja ja tunnustusta, tarjoamalla lomaa omasta arjesta ja paljon muuta. Kotkatoiminnassa saa olla oma itsensä iloineen ja suruineen, saa uusia kavereita ja kokemuksia. Kotkatoiminta tarjoaa myös turvaa. Toiminnan aikana lapsi on turvallisessa ympäristössä turvallisten ihmisten ympäröimänä. Turvallinen yhteisö kasvattaa itseluottamusta ja auttaa päästämään irti. Kotkatoiminnassa voi rentoutua, päästää irti ja olla oma itsensä ja kaikki otetaan mukaan.

Vaikka ohjaaja saattaa olla lapsen elämässä vain hetken, hyvä kohtaaminen voi luoda kokemuksen, että on olemassa turvallisia aikuisia, jotka välittävät minusta sellaisena kuin olen. Kotkatoiminnassa syntyvä myönteinen kontakti ja toiminnan lämmin ilmapiiri ovat arvokkaita erityisesti, jos perheessä ja ehkä koulussakin on ongelmia, jolloin myönteiset kohtaukset voivat olla harvinaisia lapsen elämässä. Vertsutoiminta on erinomainen malli syrjäytymisen ehkäisyyn. Vertsutoiminnassa voi saada kokemuksen, että on tärkeä osa järjestöä ja yhteiskuntaa. Ohjaajat ovat havainneet alussa vetäytyvien ja sulkeutuvien lasten avautuvan ja rohkaistuvan ja kasvavan kotkatoiminnan myötä avoimiksi ja aktiivisiksi nuoriksi aikuisiksi.

Ohjaajat toivat myös esiin, että ohjaajan ennakkoluulot voivat vaikeuttaa huono-osaisuuden tunnistamista. Esimerkiksi sukupuoleen liittyvät oletukset, kuten ”pojat on poikia kun ne häiriköi ja kiusaa” tai ”tytöt nyt on vähän ujoja ja vetäytyviä”, voivat viedä ohjaajalta kyvyn tunnistaa ja huomata ongelmia ja puuttua niihin. Omia ennakkoluuloja kannattaa pyrkiä tunnistamaan ja purkamaan, sillä ennako-odotukset johtavat useimmiten harhaan.

Miten huono-osaisuus näkyy kerhoissa ja leireillä?

Ohjaaja ei läheskään aina tiedä, että lapsi tulee perheestä, jossa on huono-osaisuutta. Huono-osaisuus ei aina näy päällepäin, joten on tärkeää huomioida kaikki lapset. Toisinaan lapsesta saatetaan huomata merkkejä, jotka voivat viestiä perheen huono-osaisuudesta. Aina ohjaaja ei kuitenkaan voi olla varma, liittyykö esimerkiksi käyttäytyminen perhetilanteeseen, vai onko kyse vain lapsen luonteesta. On myös tärkeää muistaa, että lapset voivat olla monilla eri tavoilla huono-osaisesta perheestä. Varakkaankin perheen lapsi voi kärsiä yksinäisyydestä ja jäädä vanhempien kiireen ja stressin vuoksi vaille tarvitsemaansa hoivaa ja huomiota. Köyhän perheen lapsella voi olla tasapainoinen ja turvallinen kasvuympäristö perheen taloudellisesta tilanteesta huolimatta. Joskus ongelmat voivat kasautua, kun esimerkiksi köyhyyteen yhdistyy työttömyyttä ja vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmia.

Ohjaajat ovat havainneet erilaisia merkkejä, jotka saattavat kertoa perheen hyvinvoinnin ongelmista. Lapsella voi olla puutteelliset varusteet kerhossa tai leirillä, esimerkiksi leirivarusteet muovipusseissa laukun sijaan, tai kerhotossujen hankkiminen ei onnistu. Maksullisessa toiminnassa voivat näkyä perheen talousvaikeudet esimerkiksi niin, että laskujen maksu viivästyy, lapsi ei pääse lisämaksullisille retkille tai suuren perheen lapsista vain osa pääsee leirille. Toisinaan perheen vaikea tilanne voi näkyä myös lapsen käytöksessä esimerkiksi auktoriteettivastaisena käyttäytymisenä, kovan esittämisenä, kiusaamisena ja häiriköintinä. Toisaalta lapsi voi myös vetäytyä ja olla hiljainen ja alistuva tai esimerkiksi liimautua aikuiseen hakemaan tältä jatkuvaa läheisyyttä ja huomiota. Joskus lapset myös kertovat avoimesti perhetilanteestaan ohjaajalle. On tärkeää, että elämässä on luotettava aikuinen, jolle voi kertoa asioistaan.

Kaikkein huono-osaisimpien perheiden lapset eivät välttämättä edes lähde kotoa kerhoon tai leirille tai saa niistä tietoa. Toiminnassa mukana olevien perheillä on edelleen toimintakykyä. Jos koko perhe putoaa kelkasta, lapsi ei päädy lainkaan kerhoon tai leirille, ellei esim. joku kaveri saa lasta houkuteltua mukaan. Näiden lasten tilannetta meidän tulisi miettiä järjestössä vielä lisää.

Vinkkejä huono-osaisesta perheestä tulevien kohtaamiseen ja tukemiseen

Ohjaajan oppaassa on paljon ohjeita ja neuvoja, jotka auttavat ohjaajaa myös huono-osaisuuden periytyminen ehkäisyssä.

Ohjaajien haastatteluita on hyödynnetty myös monissa muissa tämän oppaan luvuissa. Haastatellut ohjaajat korostivat tutustumisen ja ryhmäytymisen, osallisuuden, lasten erilaisten tarpeiden huomioimisen, onnistumisten kokemusten ja kehumisen, rajojen asettamisen ja lapsen aidon kohtaamisen merkitystä ylisukupolvisen huono-osaisuuden torjunnassa.

Lasten osallisuuden vahvistaminen luo lapsille kokemuksen siitä, että he ovat tärkeitä, heillä on annettavaa yhteisölle ja että heidän panostaan arvostetaan. Kokemus, että voi vaikuttaa elämäänsä ja yhteiskuntaan on keskeinen suojaava tekijä syrjäytymisen ehkäisyssä. Kuuntele lapsia ja ota heidät mukaan päätöksentekoon. Lapsille on tärkeää päästä avustamaan ja ohjaamaan toisia ja tuntea itsensä tärkeäksi.

Ohjaajan on hyvä kannustaa lasta ja lisätä lapsen luottamusta omaan osaamiseen ja pystymiseen. Jos lapsella on olo, että ei osaa tai riitä, ohjaajan kannustuksella siitä voi siirtyä eteenpäin ja saada onnistumisen kokemuksia. Kun lapselle antaa vastuuta ja tarjoaa samalla mahdollisuuden apuun ja tukeen, luo edellytykset onnistumiselle. Lasta, joka painii epäonnistumisen pelon kanssa kannattaa muistuttaa siitä, että lapsi kyllä osaa, oppii ja pystyy ja että se riittää, kun tekee parhaansa. Jos jokin ei onnistu, ohjaaja auttaa eteenpäin. Yhdessä tehdessä on tärkeää antaa lapsille hyvää palautetta, kehua onnistumisista, kiittää hyvistä teoista ja tuoda esiin lapsen vahvuuksia. Haastateltujen ohjaajien nyökkisääntö kehumiseen on, että aina kannattaa antaa hyvää palautetta, kun siihen on syytä. Kokemukset siitä, kun omat taidot ja teot ovat saaneet tunnustusta, voivat kantaa pitkälle aikuisuuteen. Nuori voi esimerkiksi kouluun hakiessaan muistaa, että ohjaaja sanoi silloin vuosia sitten, että olen ihan huippuhyvä keittiöapulainen ja minusta voisi tulla isona vaikka suurtaloukokki.

Kolmanneksi erityisen tärkeäksi asiaksi ohjaavat nostivat lapsen kohtaamisen. Heidän mielestään ohjaajan on tärkeää arvostaa jokaista lasta yhtä lailla juuri sellaisena kuin hän on, olla kiinnostunut lapsista ja heidän hyvinvoinnistaan ja elää yhdessä kerho- tai leiriarkea lapsen kanssa. Jokainen lapsi tulee kohdata sellaisena kuin tämä on, riippumatta siitä millainen lapsi on tai miten tämä käyttäytyy. Mahdolliset ongelmat pyritään yhdessä selvittämään ja ratkaisemaan. Kohtaamisissa olennaista on myötätuntoinen ja neutraali kohtaaminen, joka etenee lapsen omassa tahdissa. Jos

OSALLISUUS

TUTUSTUMINEN JA RYHMÄYTYMINEN

ONNISTUMISTEN KOKEMUS

KEHUMINEN

RAJOJEN ASETTAMINEN

LASTEN ERILAISTEN TARPEIDEN HUOMIOIMINEN

LAPSEN AITO KOHTAAMINEN

lapsi kertoo henkilökohtaisia asioitaan, lapsen perhetilannetta ei pidä kauhistella lapsen kuullen. Ohjaaja ei tietenkään saa myöskään kauhistella tai pilkata lapsen puutteellisia varusteita tai saarnata niistä lapselle. Jos lapsi kertoo elämässään vaikeista asioista, kuuntele rauhallisesti ja auta ja neuvo eteenpäin siinä määrin kuin voit.

Ohjaajat myös korostivat, että on tärkeää kohdata jokainen lapsi, jakaa huomiota tasapuolisesti ja lähestyä myös esimerkiksi hiljaisia ja vetäytyviä. Jos lapsi ei puhu, voivat ohjaajat miettiä, olisiko joku toinen ohjaajista parempi kohtaamaan kyseisen lapsen. Aikuisen huomiota hakevalle ja tarvitsevalle lapselle saa ja on hyväkin antaa aikaa sopivina hetkinä. Kerhoissa ja leireillä kannattaa varata aikaa kohtaamiselle ja suunnitella ohjelmaa, joka mahdollistaa kohtaamisen ja rennon jutustelun esimerkiksi askartelun tai pelailun yhteydessä. Kohtaaminen on lopulta jopa tärkeämpää, kuin se mitä tehdään. Luottamuksen rakentuminen vaatii aikaa ja luottamus rakentuu yhdessä tehdessä ja ollessa. Jutustelulle voi myös varata erikseen aikaa esimerkiksi kuulumiskierrosten muodossa. On paljon lapsia, joilla ei ole arjessa ketään, jolle jutella. Ohjaajana voit olla se turvallinen aikuinen, joka tukee ja kannustaa lasta, uskoo lapsen osaamiseen, tuo esiin lapsen vahvuuksia ja ohjaa lasta kohti hyvää ja oman näköistä elämää.

Kohtaamiseen kuuluu myös ohjaajan aitous ja rehellisyys. Ohjaaja saa olla oma itsensä ja se on kaikin tavoin paras lähtökohta ohjaamiselle. Myös vanhoille ohjaajille jokainen tilanne on uusi. Ohjaajatovereihin kannattaa nojautua ja ohjaajien välinen luottamus ja yhteistyö on tärkeää. Ohjaajaa myös kannustetaan rehellisesti kertomaan esimerkiksi väsymyksestä tai huonosta päivästä, sillä lapset aistivat aikuisista paljon. Rehellisyys ja avoimuus lisää luottamusta ja auttaa lasta ymmärtämään ja kohtaamaan ohjaajan. Ohjaajalla saa myös olla rajat. Kaikkea ei tarvitse kertoa, eikä kaikkiin kysymyksiin vastata. Rajojen asettaminen on hyvä malli myös lapsille.

Häiriökäyttäytymiseen ja muita vaarantavaan käyttäytymiseen tulee puuttua. Rajat ja osoitus siitä, että on aikuisia, jotka välittävät niistä, luo turvaa. Esimerkiksi varasteluun puuttuminen ja sen seurauksista keskusteleminen lapsen kanssa osoittaa, että aikuinen välittää lapsesta ja tämän tulevaisuudesta ja ottaa asian siksi vakavasti. Lasten kavereiden kannustaminen oikeaan toimintaan voi saada auktoriteettivastaisen lapsen muuttamaan toimintatapojaan, kun tämä huomaa, että kukaan muukaan ei vastusta yhteisiä toimintatapoja.

On myös tärkeää miettiä, kuinka voimme mahdollistaa vähävaraisten perheiden lasten osallistumisen toimintaan. Ohjaaja voi selvittää piirissä mahdollisuuksia tukea vähävaraisia perheitä. Piireissä ja osastoissa käytössä olevia keinoja on esimerkiksi pidemmän maksuajan tai osamaksumahdollisuuden järjestäminen, perhealennukset ja varainkeruu ja vapaaehtoisena toimiminen osallistumismaksujen kattamiseksi. Kaiken ei myöskään tarvitse olla kallista! Pyrkikää siihen, että esimerkiksi kerhon retket olisivat kerholaisille ilmaisia. Retken voi tehdä vaikka lähimetsään tai nuotiopaikalle paistamaan tikkupullaa. Suurten elämysten ei tarvitse olla kalliita. Lisäksi esimerkiksi lainavarusteet, mahdollisuus yöpyä esimerkiksi yhteisteltassa tai sisätiloissa sekä kuljetukset leireille ja retkille ovat tärkeitä, jotta myös vähävaraisilla on mahdollisuus osallistua toimintaan. Haastatellut ohjaajat toivoivat myös, että liitto kehittäisi stipendi- tai tukijärjestelmää vähävaraisten osallistumisen tueksi.

Esteettömyys ja yhdenvertaisuus

Esteettömyydellä tarkoitetaan sitä, kuinka hyvin toiminta ja käytetyt tilat huomioivat ihmisten moninaisuuden. Valitettavan usein esteettömyys ja yhdenvertaisuus koetaan hankalaksi asiaksi toteuttaa tai se unohdetaan kokonaan. Ihmisten yhdenvertaisuus on tärkeä osa Nuorten Kotkien arvoja ja siksi yhdenvertaisuus ja esteettömyys on tärkeää huomioida Nuorten Kotkien järjestämässä toiminnassa.

Esteettömyyden vaatimukset ovat erilaisia riippuen ihmisen tarpeista. Esteettömyys ei koske vain fyysistä esteettömyyttä, kuten pyörätuolin tai muiden liikkumisen apuvälineiden käyttäjiä, vaan tarpeet voivat olla myös näkymättömiä. Esimerkiksi lapset, joilla on tarkkaavaisuuden ja yliviikkauksen häiriö, autisminkirjon häiriö tai mielenterveyden häiriö (ja monet muutkin lapset), voivat tarvita leirillä mahdollisuuden vetäytyä toisinaan omiin oloihinsa rauhoittumaan. Sukupuolivähemmistöön kuuluvalle nuorelle tyttöjen tai poikien saunaan osallistuminen tai yhteisen pukuhuoneen käyttö voi olla ongelma, jolloin vaihtoehtoinen peseytymismahdollisuus on tärkeä. Allergia tai aistiyliherkkyys voi tehdä voimakkaita tuoksuja käyttävien seurassa oleskelusta mahdotonta. Toiminnan järjestäjien on tärkeää olla tietoisia näistä asioista, jotta on mahdollista tarpeen tullen ymmärtää erityisiä tarpeita ja mahdollistaa osallistuminen myös niille lapsille, joilla erityistarpeita on.

Erityistarpeiden kohdalla on tärkeää myös tunnistaa omat rajansa ohjaajana, pohtia käytössä olevia resursseja ja viestiä mahdollisesta esteellisyydestä rehellisesti. Toisaalta on tärkeää myös tunnistaa se, milloin kyse on olosuhteista ja milloin turhista ennakkoluuloista. Esimerkiksi vaikeasti kehitysvammaisen tai autistisen lapsen osallistuminen leirille tai kerhoon ilman avustajaa vaatii paljon osaamista ja ohjaajia. Sen sijaan esimerkiksi vanhemman tai henkilökohtaisen avustajan kanssa osallistuva lapsi vaatii ohjaajilta vain luovuutta siinä, kuinka ohjelma saadaan sopimaan kaikille osallistujille. Sekä erityislapsen että muiden osallistujien ja ohjaajien turvallisuuden ja jaksamisen vuoksi on tärkeää, että resurssien tarve tunnustetaan ja pidetään huolta siitä, että tarvittava osaaminen ja resurssit löytyvät.

Keskustelemalla lapsen ja tämän vanhempien kanssa voidaan usein ratkaista jo monta huolta ja ongelmaa. Kun moninaisuuteen suhtaudutaan myönteisesti, lapset voivat olla toiminnassa omia itsejään ja vanhemmat uskaltavat olla avoimia lasten tarpeista.

Apuvälineet

Lapset, joilla on fyysisiä toimintarajoitteita voivat tarvita erilaisia apuvälineitä ja enemmän tai vähemmän apua tietyissä toiminnoissaan. Fyysisiä apuvälineitä voivat olla esimerkiksi pyörätuolit, rollaattorit, kävelykepit ja kaiteet ja tuet esimerkiksi vessoissa, pesutiloissa ja portaikoissa, mutta myös esimerkiksi paksummat värikynät, silmälasit tai pilli.

Myös erilaiset kommunikaatiovälineet, kuten kuvien avulla tehty aikataulu, näkövammaisten kosketus- ja äänikirjat ja muun muassa ADHD-lapsilla käytetyt toiminnan ohjauksen liikennevalot ovat apuvälineitä. Esimerkiksi kuvien käyttäminen aikataulussa auttaa usein myös sellaisia lapsia, joilla ei ole varsinaisia erityistarpeita. Kommunikaatiokuvia löytää esimerkiksi papunet-sivustolta (24).

Aamupala

Iltanuotio

Sauna

ADHD

Keskittymisen ja ylivilkkauksen häiriöt ADHD ja ADD ovat neurobiologisia häiriöitä. Ne ovat yleistyneet lapsilla tai niitä tunnustetaan entistä paremmin. ADHD-lapset eivät ole kaikki samanlaisia, eikä kaikille toimi samat tukikeinot. Toimintamalli, joka sopii yhdelle erittäin hyvin, voi olla toiselle täysin sopimaton. Keskittymisen ja ylivilkkauksen häiriö voi näkyä lähinnä lapselle itselleen ja läheisimmille aikuisille, tai se voi aiheuttaa laajemmin haasteita esimerkiksi koulussa ja harrastustoiminnassa.

Viimeistään silloin, jos tuntuu ettei pärjää lapsen kanssa, kannattaa ottaa yhteys lapsen vanhempiin ja kysyä miten lapsen kanssa kannattaa toimia. Usein lapsen diagnoosit eivät ole ohjaajilla tiedossa, eikä niiden aina ole välttämätöntäkään olla. Diagnoosin nimeä enemmän ohjaajaa auttaa se, kun hän tietää lapselle sopivia toimintatapoja.

Joitakin yleisiä hyväksi havaittuja toimintamalleja, jotka auttavat erityisesti lapsia, joilla on keskittymisen vaikeuksia, kuitenkin on.

Rakenna struktuureita Samanlaisena toistuvat rutiinit esimerkiksi leirillä tai kerhossa voivat auttaa toiminnanohjauksessa. Ohjelma kannattaa laittaa näkyviin. Myös kommunikaatiokuvia voi hyödyntää ohjelmassa.

Pilko tehtävät osiin ja anna ohjeet yksi vaihe kerrallaan Esim. ”Käy ensin vessassa ja tule tähän.” ja sitten: ”Hae uimapuku ja pyyhe ja tule sitten tähän” ja kun lapsi on ne hakenut, ”Mene pukuhuoneeseen ja pue uimapuku päälle ja tule

sitten tähän.” Sen sijaan, että sanoisi ”Käy vessassa, hae uimapuku ja pyyhe ja käy pukuhuoneessa pukemassa ne ja tule sitten tähän.” Pilkkominen pätee myös esimerkiksi toimintatuokioiden ohjaamiseen.

Palauta huomio toimintaan ja auta yli jumeista Joskus huomio saattaa karata tekemisestä muualle ja lapsi alkaa touhuta muuta tai häiriköidä. Usein kyse voi olla siitä, että lapsi jumiutuu, kun ei tiedä miten jatkaa toimintaa. Mene lapsen vierelle ja palauta hänet toimintaan. Kehu siihen mennessä tehdyistä asioista, kannusta jatkamaan ja anna ohjeita, miten edetä tehtävässä. Muista jatkaa vaiheittaista ohjeistamista. Jos lapsi ”riehuu” vapaa-ajalla, ohjaa lapsi tälle mieluisan tekemisen pariin.

Rauhoita toimintaympäristö Monelle lapselle voi olla apua, jos pääsee toimimaan rauhallisemmassa ympäristössä, esimerkiksi sermien avulla jaetuissa työtiloissa, pienemmissä huoneissa tai oman pöydän ääressä. Myös pienempi ryhmäkoko ja se, ettei kaikki toimintamahdollisuudet ja välineet ole yhtä aikaa näkyvillä rauhoittavat toimintaympäristöä.

Anna aikaa ADHD lapsen tekemisen rytmi ja aikataulu voi olla erilainen kuin jollain toisella lapsella. Tekeminen saattaa vaatia aikaa. On hyvä miettiä mihin toimintaan ohjeistaa muita lapsia jos osalla lapsista menee enemmän aikaa ja mahdollisesti pyrkiä aloittamaan esimerkiksi uimaan lähtemisen valmistelu aikaisemmin enemmän aikaa tarvitsevan lapsen kanssa.

Anna palautetta Positiivista palautetta kannattaa antaa usein ja heti kun joku asia onnistuu ja jokaisesta hyvästä yrityksestä.

Varmista että viesti meni perille ADHD-lapsi ei aina kuule kaikkia ohjeita. Varmista ymmärsikö lapsi mitä hänen pitäisi tehdä.

Kun lapsi toimii väärin, pysäytä Muistuta lasta käymään kaikki kolme vaihetta läpi: pysähdy, ajattele, toimi. Huomaa lapsen onnistumiset ja positiivinen käyttäytyminen ja muistuta itseäsi ja lasta siitä, mikä lapsessa on hyvää. ADHD-lapset saavat usein paljon kielteistä palautetta, mikä nakertaa itsetuntoa ja vähentää lapsen halua yrittää parhaansa.

Salli apuvälineet Lapsi voi tarvita apuvälineitä, jotka auttavat toiminnan ohjaamisessa ja keskittymisessä. Joskus lapsi voi tarvita esimerkiksi omaa lelua, stressipalloa tai kuulosuojaimia. Apuvälineiden kohdalla voi olla tarpeen joustaa sovitusta toimintaohjeista, esimerkiksi sallia apuvälineenä toimiva lelu myös lelupäivän ulkopuolella.

Samat toimintamallit sopivat myös monien muiden neurokirjolla olevien lasten, kuten autismikirjolla olevien lasten tukemiseen. Myös monet lapset, jotka eivät ole neurokirjolla voivat hyötyä näistä toimintatavoista.

Lisätietoja ADHD:sta ja ohjeita kasvattajille löytyy muun muassa ADHD-liiton nettisivuilta adhd-liitto.fi.

Autismikirjo

Autismikirjon häiriöt ovat neurobiologisia kehityshäiriöitä. Kuten ADHD-lapset, myös autismin kirjolla olevat lapset ovat jokainen yksilöitä ja vaativat kaikki hieman erilaista tukea ja apua. Autismikirjon diagnooseja ovat esimerkiksi autismi ja Aspergerin oireyhtymä. Aspergeriin ei liity oppimisvaikeuksia samalla tavalla kuin autismiin.

Autismikirjon ihmisillä on vaikeuksia sosiaalisessa kommunikaatiossa, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja sosiaalisessa mielikuvituksessa. Autismikirjon ihmisillä voi myös olla yli- tai aliherkkyttä eri aistimuksille, erityisiä mielenkiinnonkohteita ja toistavaa käyttäytymistä ja rutiineja.

Autismin kirjon ihmisen kohtaamisessa on hyvä muistaa muun muassa seuraavia asioita:

- **Selvitä kuinka lapsi kommunikoi** kysymällä lapselta tai tarvittaessa esimerkiksi vanhemmilta.
- **Kommunikoi selkeästi ja käytä konkreettista kieltä.** Käytä kommunikoinnissa selkeää vuorottelua ja hyödynnä tarvittaessa kuvia ja kirjoitettuja ohjeita.
- **Ole rauhallinen, ystävällinen ja määrätietoinen.**
- **Lisää ennakoitavuutta.** Rutiinit ja ennakoitavuus ovat tärkeitä monille autismikirjolla oleville lapsille. Päivän ohjelma kannattaa pitää näkyvillä koko päivän ja käydä asioita läpi lapsen kanssa ennakolta. Erityisesti jos on tulossa muutoksia aiemmin sovittuun tai totuttuun, on tärkeää käydä ne läpi lapsen kanssa. Näin lapsen on helpompaa orientoitua tulevaan ja sovittaa tärkeät rutiinit toiminnan lomaan.
- **Vähennä ärsykeitä** Poista ylimääräinen melu, valo, hajut ja lämpötilan vaihtelut. Vältä turhaa puhetta ja hoputtamista. Anna aikaa ajatella ja prosessoida.
- **Älä tulkitse** – Kyseessä on harvoin uhma, itsekkyyys tai paha tahto.
- **Ole suora ja selkeä** Varmista, että asia on ymmärretty.
- **Ota huomioon fyysinen etäisyys** Anna tilaa ja vältä tarvittaessa fyysistä kontaktia ja ymmärrä jos katsekontakti ei tunnu toisesta mukavalta.
- **Muista että jokainen autismin kirjon henkilö on yksilö!** Kysy tarvittaessa neuvoa ja mahdollista oman toiminnan säätelyä.

Lähde ja lisää tietoa: www.autismiliitto.fi

Mielenterveyden häiriöt

Noin 20-25 prosenttia nuorista kärsii jostain mielenterveyden häiriöstä. Myös lasten mielenterveydenhäiriöt ovat yleisiä. Mielenterveyden häiriöt eivät näy ulospäin ja niistä arastellaan valitettavan usein puhua avoimesti. Monet lapset ja nuoret jäävät myös ilman hoitoa ja oireilu voi olla itsellekin hämmentävää.

Hiljaiset tilat ja mahdollisuus rauhoittua esimerkiksi leirin aikana ovat tärkeitä monille esimerkiksi ahdistuneisuushäiriöitä tai masennusta sairastaville. Olisikin hyvä miettiä, voitaisiinko leirille järjestää hiljainen tila, jossa on mahdollista olla rauhassa ja ottaa omaa tilaa leiripäivän aikana.

Jos lapsen tai nuoren oireilu yltyy pahaksi, on syytä keskustella lapsen kanssa, olla yhteydessä vanhempiin ja hakeutua tarvittaessa lääkäriin. Mielenterveyden sairaudet vaativat hoitoa siinä missä murtuma tai vatsatautikin.

Tarkista onko tilanne hoidossa ja neuvo nuori tai lapsen perhe tarvittaessa avun äärelle. Auttavia tahoja ovat oman kunnan terveyskeskus ja akuuteissa tilanteissa päivystys. Oppaan lopusta löydät kootusti puhelinpalveluita, chatteja ja tietoa nuorille.

Jos haluat käsitellä mielenterveyden teemoja nuorten kanssa, materiaaleja ja resursseja ohjaajalle löytyy Nuorten Mielenterveysseuran Yeesin sivuilta (26). Yeesin materiaalipankista löytyy ladattavia ja tulostettavia pelejä, toiminnallisia harjoitteita nuorten kanssa tehtäväksi. Osa harjoitteista, kuten kehukupongit ja hyvän mielen onnenpyörä, sopii hyvin myös pienemmille lapsille.

Kehitysvamma

Kehitysvammaisuutta on monenlaista. Jokainen kehitysvammainen on ensisijaisesti oma itsensä. Ympäröivä yhteiskunta, toiset ihmiset ja esimerkiksi esteellinen arkkitehtuuri voivat aiheuttaa esteitä ja ongelmia kehitysvammaisille. Kehitysvamma ei aina näy päälle päin, eikä kehitysvammasta välttämättä tiedä, ellei henkilö itse kerro siitä. Usein ihmisillä on hyvin kapea käsitys siitä, millainen kehitysvammainen ihminen on. Todellisuudessa kehitysvammaiset ihmiset ovat kaikki yksilöitä ja keskenään hyvin erilaisia, niin persoonaltaan, kuin tuen tarpeeltaankin. Kehitysvamma on yksi ominaisuus muiden joukossa. Kehitysvamma ei ole sairaus.

Joitakin ohjeita kehitysvammaisen kohtaamiseen:

Selvitä kuinka kommunikoida Kommunikointiin voit saada neuvoja kehitysvammaiselta itseltään tai esimerkiksi vanhemmalta tai avustajalta. Useimmiten kommunikaatio alkaa sujua, kun on ensin hetki tutustuttu ja totuteltu toisen tapaan kommunikoida. Jos et saa selvää tai ymmärrä mitä toinen sanoo, voit pyytää toistamaan. Joskus kommunikaatioon voidaan tarvita tulkkia tai apuvälineeksi esimerkiksi kuvia tai tukiviittomia.

Kohtele kuin ketä tahansa Älä lässytä ja lepertele sen kummemmin kuin muidenkaan kanssa. Kohtaa kehitysvammainen ikätasonsa mukaisesti. Ole valmis tutustumaan kehitysvammaiseen henkilöön avoimin mielin.

Puhu aina kehitysvammaiselle itselleen älä puhu esimerkiksi avustajalle, tulkille tai vanhemmalle. Jos esimerkiksi haluat kysyä nimeä, kysy sitä henkilöltä itseltään. Avustaja auttaa vastaamisessa, jos katsoo sen tarpeelliseksi.

Autta ja anna palautetta Kun ohjaat kehitysvammaista, auta häntä tarvittaessa ja muista antaa palautetta onnistumisista.

Pitkäaikaissairaudet

Lapsilla, nuorilla ja aikuisilla ohjaajilla voi olla erilaisia sairauksia. Monet sairaudet eivät ole este millekään toiminnalle, kunhan niitä hoidetaan asianmukaisesti.

Usein lapset ja nuoret osaavat itse huolehtia pitkäaikaissairauksistaan. On aina tärkeää, että vanhempien ja lapsen tai nuoren kanssa kommunikoidaan siitä, mitä sairauksien osalta täytyy tietää ja ottaa huomioon. Hyvässä hoitotasapainossa olevat sairaudet eivät välttämättä oireile lainkaan, mutta on tärkeää, että ohjaajat tietävät, kuinka toimia esimerkiksi insuliinishokin, epilepsia-kohtauksen tai vakavan allergisen reaktion tapahtuessa.

Kieli

Suomessa on kaksi virallista kieltä, suomi ja ruotsi. Saamen kielet (koltan-, inarin- ja pohjoissaame) ovat alkuperäiskansan kieliä. Suomen romanikieli, suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli sekä karjalan kieli ovat maassa kauan käytettyjä kieliä. Näiden lisäksi suomessa puhutaan monia muita kieliä, yhteensä noin 160 kieltä. Monille suomalaisille suomen tai ruotsin kieli ei ole äidinkieli, ja monet joutuvat opettelemaan suomen kielen uutena kielenä tänne muuttaessaan. Suomen ja ruotsin jälkeen eniten Suomessa puhutaan venäjää, viroa, arabiaa, somalia ja englantia.

Jos toimintaan osallistuva lapsi tai tämän perhe ei käytä sujuvasti Suomen kieltä, voitte mahdollisuuksien mukaan käyttää jotakin muuta yhteistä kieltä, pyytää käännösapua tai käyttää yksinkertaisia ja lyhyitä lauserakenteita ja selkeää ”kirjakieltä” ja tarvittaessa esimerkiksi kuvia viestin tukena. Kääntämisessä voi hyödyntää esimerkiksi käännösohjelmia. Myös käännösohjelmat selviävät parhaiten yksinkertaisesta kirjakiielestä. Jos lapsi tai nuori ei vielä puhu ja ymmärrä suomea sujuvasti, kannattaa valita leikkejä ja toimintatuokioita, joissa kieltä ei jatkuvasti tarvita.

Seksuaalisuus ja sukupuoli

Nuorten Kotkien materiaalipankista löytyy laaja Sateenkaarisalkku, seksuaalisuuteen ja sukupuoliin keskittyvä opas, jossa on muun muassa tukea ohjaajille ja erilaisia harjoitteita seksuaalisuuteen ja sukupuoliin liittyen.

Seksuaali- ja sukupuoliyhteisöön kuuluvien kohtaamisessa tärkeintä on kunnioittaa lapsen tai nuoren kokemusta. Kuuntele mitä lapsella tai nuorella on sanottavanaan, kerro, että hyväksyt hänet juuri sellaisena kuin hän on ja tarvittaessa tue ja puolusta häntä.

Toisinaan aikuiset huolestuvat lapsen tai nuoren seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoliyhteisökokemuksesta. On melko yleistä ajatella, että seksuaali- tai sukupuoliyhteisöön identifioiduminen on vaihe. Sukupuoliyhteisö ja seksuaalinen suuntautuminen voivatkin muuttua pitkin elämää, mutta sillä ei ole merkitystä tämänhetkisen kokemuksen kannalta. Puhe vaiheesta on loukkaavaa ja voi satuttaa luottamusta osoittanutta, omasta kokemuksestaan kertanutta lasta tai nuorta. Usein sukupuoliyhteisö tai seksuaalinen suuntautuminen eivät myöskään ole ohimeneviä, eikä niitä voi nähdä ulospäin. Esimerkiksi muunsukupuoliset voivat ilmaista itseään hyvin vaihtelevasti. Jotkut muunsukupuoliset läpikäyvät sukupuolenkorjausprosessin, jotkut käyvät läpi joitain hoitoja ja jotkut eivät läpikäy lainkaan hoitoja. Jotkut muunsukupuoliset, jotka eivät koe tarvetta ulkoisille muutoksille, luetaan herkästi syntymänsukupuoleensa. Jokaisen ihmisen sukupuoliyhteisö ja identiteetti ovat henkilökohtaiset ja niitä tulee kunnioittaa, vaikka sukupuolen ilmaisu ei vastaisi esimerkiksi odotuksia ja stereotyyppioita.

Joskus sateenkaarinuoret ja lapset tarvitsevat järjestelyitä viihtyäksensä ja tunteakseen olonsa turvalliseksi. Esimerkiksi leireillä voi olla tarpeen järjestää peseytymismahdollisuus tyttöjen tai poikien vuoron ulkopuolella tai mahdollisuus käyttää sukupuolittamatonta WC:tä. Toiveita järjestelyistä voi selvittää esimerkiksi ilmoittautumislomakkeen avulla kysymällä erityistarpeista. On suositeltavaa ilman erillisiä toiveitakin järjestää sukupuolineutraalit WC-tilat ja yksityinen, sukupuolittamaton peseytymismahdollisuus leireillä. Jos on tarpeen kysyä sukupuolta esimerkiksi lomakkeessa, on hyvä tarjota ”mies” ja ”nainen” vaihtoehtojen lisäksi kolmas vaihtoehto, esimerkiksi ”muu”.

On tärkeää muistaa, että sateenkaarinuori ei ole sanakirja. On hienoa, jos haluat selvittää lisää sateenkaarikysymyksistä. Lapselta tai nuorelta kyseleminen ei kuitenkaan aina ole paras vaihtoehto. Sateenkaarinuoret joutuvat selittämään käsitteitä ja identiteettiään usein. Voit helpottaa nuoren taakkaa ottamalla itse selvää asioista. Seksuaali- ja sukupuoliyhteisöjen oikeuksia ajaa Suomessa Seksuaalinen tasa-arvo ry eli Setä. Setalla on toimintaa ja ryhmiä ympäri Suomen. Sukupuoliyhteisöihin kuuluvien lasten ja nuorten kohtaamiseen saa tukea Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksesta, eli Transtukupisteeltä. Sekä Setalla että Transtukupisteellä on erittäin hyvät nettisivut, joilta löytää paljon tietoa. Molemmat järjestöt palvelevat myös lasten ja nuorten kanssa työskenteleviä. Uskalla kysyä, jos et tiedä tai ymmärrä!

Nuorilla Kotkilla on erillinen IFM-SEI-materiaaleista suomen kielelle käännetty sateenkaarisalkku -opas (4), josta löydät lisää tietoa sateenkaariasioista ja erilaisia harjoitteita ja leikkejä, joiden avulla nuorten kanssa voidaan tutkia seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuutta.

Seksuaalisuus on tärkeä kysymys myös nuorille, jotka eivät kuulu seksuaali- tai sukupuoliyhteisöön. Monipuolinen materiaali seksuaalikasvatukseen on esimerkiksi Hivpointin Seksuaalikasvattajan käsikirja (25). Seksuaalisuuteen liittyviin kysymyksiin ja seksuaalikasvatukseen saa tukea ja materiaaleja muun muassa seuraavilta tahoilta:

Tukipalveluita lapsille ja nuorille netissä ja puhelimesta

MIELENTERVEYS JA PÄIHTEET

- Suomen mielenterveysseuran valtakunnallinen kriisipuhelin 09 2525 0111 arkisin 09.00-07.00, viikonloppuisin ja juhlapyhinä 15.00-07.00
- Suomen mielenterveysseuran koordinoima Sekaisin-chat osoitteessa sekaisin247.fi
- EHYT ry:n Päihdeneuvontapuhelimesta päihdetyön ammattilaiset tarjoavat tukea ja neuvontaa päihteitä koskeviin ongelmatilanteisiin ympäri vuorokauden. 0800 900 45

VÄKIVALTA JA SEKSUAALINEN KALTOINKOHTELU

- Nettiturvakoti tarjoaa tietoa ja tukea seurusteluväkivallan tilanteisiin. Asiointi ajanvarauksella. Avoin chat maanantaisin klo.17-19 nettiturvakoti.fi
- Naisten linja väkivaltaa tai sen uhkaa kokeneille naisille ja tytöille www.naistenlinja.fi
- Nollalinja kaikille väkivaltaa tai sen uhkaa kokeneille. Puhelin palvelu aina auki p. 080 005 005 www.nollalinja.fi
- Nuorten exit tarjoaa tukea seksuaalista kaltoinkohtelua kokeneille nuorille ja heidän kanssaan työskenteleville. Sivuilta löytyy muun muassa nuorille suunnattu mobiilipeli omista rajoista ja neuvoja ja toimintaohjeita ohjaajille. nuortenexit.fi
- Raiskauskriisikeskus tukinainen tarjoaa tukea raiskatuksi ja hyväksikäytetyksi joutuneille ja heidän läheisilleen. Kriisipäivystys p. 0800-97899, ma-pe klo 9-15, la-su klo 15-21, pyhinä ja niiden aattona klo 15-21. www.tukinainen.fi
- Rikosuhripäivystys tarjoaa tietoa ja tukea rikoksen tai rikosyrityksen uhriksi tai todistajiksi joutuneille nuorille. www.riku.fi/

TIETOA JA NEUVONTAA SEKSISTÄ, SEKSUAALISUUDESTA JA SUHTEISTA

- Sinuiksi-hanke tarjoaa mahdollisuuden kysyä ammatilliselta seksuaalisesta suuntautumisesta ja sukupuoli-identiteetistä. Puhelinpäivystys maanantaisin ja torstaisin klo 19–21 p. 044 300 2355
- Transtukupiste järjestää muun muassa ryhmiä Helsingissä ja verkossa, sekä puhelin- ja sähköpostineuvontaa. <https://transtukupiste.fi/>
- Seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa tietoa ja neuvontaa tarjoaa Sexpo-säätiö, jonka sivuilta löytyy tietoa seksuaalisuuteen ja ihmissuhteisiin liittyen ja nuorten nettineuvonta. sexpo.fi
- Hiv point tarjoaa koulutusmateriaaleja ja tietoa seksuaaliterveydestä. <https://hivpoint.fi/>
- Väestöliiton nuorten sivut tarjoavat tietoa ja palveluita murrosikään, seksuaaliseen hyvinvointiin ja ihmissuhteisiin liittyen. <https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/>
- MLL Nuorten netti www.nuortennetti.fi/seksuaalisuus/
- Tyttöjen talo tarjoaa tukea tytöille ja nuorille naisille, muun muassa seksuaalisuuteen, seksuaaliseen väkivaltaan, väkivaltaan ja nuorten äitien palveluihin liittyen chatin välityksellä, sekä Helsingin tyttöjen talolla. <https://tyttojentalo.fi/>

YLEISET

- Lasten ja nuorten puhelin Lasten ja nuorten puhelimessa voi kysyä tai keskustella luottamuksellisesti mistä tahansa itseä mietityttävästä asiasta. Puhelimen päivystävät aikuiset ovat vaitiolovelvollisia. Järjestäjä on Mannerheimin Lastensuojelu Liitto (MLL9) p. 116 111 Avoimna: ma-pe 14:00-20:00, la-su 17:00-20:00
- MLL Nuorten netti tarjoaa tietoa nuoria kiinnostaviin kysymyksiin <https://www.nuortennetti.fi/>
- Nuorten linkki tarjoaa tietoa, testejä ja tukea mm. päihteisiin, pelaamiseen, mielenterveyteen ja kiusaamiseen liittyen. <https://nuortenlinkki.fi/>
- Nuorten elämä sivustolta löytyy tietoa, tukea ja Nuorten elämä Chat maanantaisin ja tiistaisin klo.14-16. <https://www.nuortenelama.fi/>
- Poikien puhelin on auttava puhelin- ja verkkopalvelu alle 20-vuotiaille pojille ja nuorille miehille. Soittoajat: ma-pe, klo 13-18, p. 0800 94884. Chat avoimna ma-pe klo 13-15.
- Kattava lista auttavista puhelimista ja chateista eri tarpeisiin löytyy esimerkiksi osoitteesta <https://www.nuortenelama.fi/tuki-ja-kriisipalvelut>

Lähteitä ja luettavaa

Nuorten Kotkien omat materiaalit löytyvät osoitteesta www.nuoretkotkat.fi

- 1 Näin teet kotkatapahtuman
- 2 KEKE-työkirja
Kestävän kehityksen työkirja Kotkatoimintaan
- 3 KIPU-työkirja
Työkirja kiusaamisen käsittelyyn yhdessä lasten ja nuorten kanssa
- 4 Sateenkaarisalkku
Opas seksuaalisuuden ja sukupuoli-identiteetin pohtimiseen yhdessä lasten ja nuorten kanssa.
- 5 Kotkatoiminnan käsikirja
Tiivis tietopaketti kotkatoiminnasta
- 6 Leikkikirja
Kokoelma Nuorten Kotkien suosikkileikkejä
- 7 Laulukirja
Kotkalaulujen kokoelma

Muiden toimijoiden hyödyllisiä oppaita ja materiaaleja

- 8 Mun vuoro -osallisuusopas (Nuoret Kotkat mukana tekemässä)
<https://nuorisoseurat.fi/wp-content/uploads/2016/12/mun-vuoro-osallisuusopas.pdf>
- 9 Nuorisoseurojen työkalupakki: Menetelmäopas tapahtumien tekemiseen (osallistaen) https://nuorisoseurat.fi/wp-content/uploads/2018/03/Menetelmaopas_tapahtumientekemiseen.pdf
- 10 Ohjaajan itsearvioinnin menetelmiä ja suunnittelun välineitä
<https://nuorisoseurat.fi/jasenseuroille/tyokalupakki/#arviointi>
- 11 Nuorisoseurojen työkalupakki: Muut oppaat
<https://nuorisoseurat.fi/jasenseuroille/tyokalupakki/>
- 12 Mannerheimin Lastensuojeluliiton MLL Turvallisuusopas
<https://dzmdrwrwnq2zx.cloudfront.net/prod/2017/08/04185727/Turvallisuusopas.pdf>
- 13 Compasito – Lasten ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja
https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/Compasito_SU_pdf_netiversio.pdf?fv=8645
- 14 Pinskupankki <https://pinskupakki.fi/>
- 15 4H Hulinaopas konflikti- ja ongelmatilanteisiin kerhossa:
<https://toysa-4h-fi-bin.directo.fi/@Bin/daae6f0d0decfc59a2183b585751be84/1575463967/application/pdf/144546/hulinaopas.pdf>

- 16 Kiukkukirja
<https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/d1d7fc1f945ae579997feb19cfa3d5f7/1575464080/application/pdf/8824447/Kiukkukirja.pdf>
- 17 Raisa Cacciatore: Itsetunto ja yksilöllisyys, Seksuaalisuus ja Agressio kalvot Nuorten Kotkien intranetissä
- 18 Lapsen kehitysvaiheet MLL vanhempainnetissä
<https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/>
- 19 Partion ohjeet kiusaamiseen puuttumiseen
<https://www.partio.fi/lippukunnille/lippukunnan-johtaminen/toiminnan-turvallisuus/mukavasti-yhdessa/kiusaamiseen-puuttuminen/>
- 20 Amnestyn ihmisoikeuskasvatuksen materiaalit
<https://www.amnesty.fi/tyomme/ihmisoikeuskasvatus/oppimateriaalit/>
- 21 Sinä olet demokratiakasvattaja!
http://www.koordinaatti.fi/sites/default/files/opus-demokratiakasvatukseen_1.pdf
- 22 Ryhmäyttämisosopas
<https://ameo.fi/wp-content/uploads/2018/02/Ryhmayttamisopas.pdf>
- 23 Luonto-Liiton LEKA -opas leirin järjestäjälle
<http://www.luontoliitto.fi/materiaalit/ymparistokasvatusoppaat/Leirikansio-2017>
- 24 Papunet Kommunikaatiokuvia: kuvatykalu.papunet.net
- 25 Seksuaalikasvattajan käsikirja https://hivpoint.fi/wp-content/uploads/2019/09/Seksuaalikasvattajan-k%C3%A4sikirja_netiversio.pdf
- 26 Yeesi ammattilaisille <https://yeesi.fi/ammattilaisille/hyvan-mielen-harjoitteita/>
- 27 Agenda 2030 tavoitteet <https://kestavakehitys.fi/agenda-2030>

Kansainvälisen kattojärjestömme ja sisarjärjestöjemme englanninkieliset oppaat

- 28 IFM-SEI materiaalipankista löytyy englanninkielisiä oppaita englanniksi mm. rauhankasvatukseen, maahanmuuttoon ja liikkuvuuteen, sukupuolten tasa-arvoon, osallisuuteen, inklusiioon ja ilmaston muutokseen
<http://ifm-sei.org/publications-2/educational-resources/>
- 29 IFM-SEI osallisuuden käsikirja englanniksi löytyy osoitteesta ifm-sei.org/resources/partnerships-for-participation-handbook-on-child-participation/
- 30 Internationalism! A Guide for eager minds (Esplac)
https://issuu.com/esplaiscatalans/docs/esmolet_4
- 31 ATACC <http://ifm-sei.org/publications-2/educational-resources/atacc-handbook-for-action-against-climate-change/>,

Lähteet

Suullisia lähteitä:
 Ohjaajahaastattelut ylisukupolvisen huono-osaisuuden torjunnasta
 Nuorisokoordinaattorin haastattelu
 Koulutustyöryhmä
 KV-työryhmä
 Piirien työntekijät

KIRJALLISIA LÄHTEITÄ:

- Leena Turja (2011) *Lapset osallisina – kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria*. Varhaiskasvatus Tänään. Suomen Varhaiskasvatus ry:n verkkolehti Toukokuu 2011 (s. 24–35) Haettu 11/2019 osoitteesta <https://ecef.org/wp-content/uploads/2014/03/2011-3-Turja.pdf>
- Roger. A. Hart (1992) *Childrens Participation from Tokenism to Citizenship*. Unicef International Child Development Centre, Firenze. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf
- Kristina Granlund (2017) *”Toisaalta ilahduttaa, toisaalta pelottaa” Lastentarhanopettajien näkemyksiä ja kokemuksia lasten osallisuudestavarhaiskasvatuksessa*. HAMK Hämeen ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/127279/Granlund_Kristina.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Jyväskylän Yliopiston Viestinnän laitos. Verkkotuotanto. *Kehitysvaiheet*. <https://www.jyu.fi/viesti/verkkotuotanto/ryhmaviestit/prosessi/muotoutuminen/kehitysvaiheet.html>
- Mast Ryhmäyttämisosas (22)
- MLL Turvallisuusopas (12)
- THL, Lastensuojelun käsikirja: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus#milloin%20tatyty%20tehd%C3%A4%20ilmoitus>
- Suomen Latu Tapahtumien järjestäminen ja EU:n tietosuojasäätös: <https://liikuttaja.suomenlatu.fi/fi/artikkeli/2018/02/tapahtumien-jarjestaminen-ja-eun-tietosuojasasetus.html>
- Raisa Cacciatore Slidet Nuorten Kotkien intranetissä
- Raisa Cacciatore: Kiukkukirja (16)
- Mielenterveystalo: Lapsen väkivaltainen ja/tai uhkaava käytös https://www.mielenterveystalo.fi/lapset/ammattilaisille/hairiot/kayttaytymisen_hairiot/Pages/lapsen_vakivaltainen_ja_tai_uhkaava_kaytos.aspx
- KIPU -työkirja (3)
- Partio Kiusaamiseen puuttuminen (19)
- Ihmisoikeusliitto: Miten puuttua syrjintään ja häirintään nuorisotyössä. <https://ihmisoikeusliitto.fi/miten-puuttua-syrjintaan-ja-hairintaan-nuorisotyossa/>
- ADHD -liitto: adhd-liitto.fi.
- Autismiliitto: www.autismiliitto.fi/
- Tukipalveluita nuorille: <https://www.nuortenelama.fi/tuki-ja-kriisipalvelut>
- KOTUS <https://www.kotus.fi/kielitieto/kielet>
- seta.fi
- transtukipiste.fi
- sexpo.fi
- www.sinuiksi.fi
- nuortenexit.fi

Ohjaajahaastatteluiden, sekä järjestöaktiivien ja työryhmien kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta laatinut Nella Heiskanen

Luvut 1 ja 2 on toimitettu liiton aktiivien ja entisten ja nykyisten työntekijöiden tekstien pohjalta

Kiitokset oppaan tekoon osallistuneille:

- Ylisukupolvisen huono-osaisuuden torjunta leiri- ja kerhotyössä selvityksen haastatellut ohjaajat
- Haastatellut ja opasta kommentoineet vapaaehtoiset ja työntekijät
- Koulutustyöryhmä
- KV-työryhmä

KIITOS!

Sinä teet tärkeää työtä. Juuri sinä voit mahdollistaa lapselle hauskan ja turvallisen harrastuksen ja ikimuistaisen leirikokemuksen! Nauti ohjaamisesta ja kartuta itsellesi mieltä lämmittäviä onnistumisen hetkiä!

 NUORET KOTKAT

HULVATONTA MENOA VUODESTA 1943